

Buda Ferenc

Álomi bálom

*Ki nem sütnétek, merre jártam
álomban: az operabálban!
Több éve volt, nem mostanában,
és – hogy szavamat el ne vétsem –
nem is idehaza, de Bécsben.*

*Honnan s miből sarjadt az álom?
Mái napig el nem találom.*

*Előbb csupán a szó jelent meg
kép s hang gyanánt szemem-fülemnek,
de csakhamar kinyílt az alkony,
s a rozsdás esti szürkületben
palota állt a Duna-parton,
sok ablakú, fakón homályos.
Ahogy a téren áthaladtam,
hátam mögött nagy, láthatatlan
bálnaraj – mormogott a város.
Körös-körül seregyi ember
áradt, dagálylott, mint a tenger,
s én – elveszett, anyátlan árho –
sodródtam együtt a tömeggel:
száz előttem, ezer utánam.*

*Szárnyas kapu, sarkig kitárva –
s ekkor gyökeret vert a lábam:
egy ártányképű úr a portán
rézgombsoros libériában
elállta az utat mogorván,
s (mi elv szerint, titok előttem)
válogatott az érkezőkben:
kettőt-hármat míg beeresztett,
ötöt-hatot kívül rekesztett.
S morgott, acsargott, mint a dúvad,
szemem láttán lőn egyre rútabb.*

*Külleme szörnyűképp riasztott,
de más ajtó nem nyílt a házba,
toporogtam hát tétovázva,
bámuloán azt a ronda maszkot:
igazi-é? Vagy csak ragasztott?...*

*Rá-rálesek a rusnya dögre,
az meg röfög, szuszog hörögve,
s tátott pofával úgy tekint rám,
hogy a felismerés csodája
belémhasít, akár a villám:
nem ál az arc! Bizony valódi!
Hogy fogok én ettől a bálba
biléta híján itt belógni?
Ha elkapna, meg is zabálna!
Ez itt a végórám, a vesztem!*

A réműlettől dermedeztem.

*Aztán – hogyan? nincs róla gőzöm –
sikerült a félszem legyőzőnöm,
majd egy óvatlan pillanatban,
mielőtt még szemügyre venne,
beosontam-befurakodtam
a nyüzsgő-bozsgó bálterembe,
s ott meghúzódtam egy sarokban.*

*Elfeketült már kinn az égbolt,
de benn is furcsamód sötét volt:
csillár helyett egy pisla lámpa
lógott bele a félhomályba.*

*Zengett-zuholt a gépi diszkó,
csápolta a nép, s elhűlve láttam:
Jó ég, hisz itt mindenki disznó
egy-től-egyig! Nincs semmi kétség!
Hol vagyok én? Miféle bálban?*

*Sűrült-sokadozott a népség:
süldők, kocák, vidor malackák
sürgő hada, hizott heréltek,
egyikük a söröspalackját
félíg hunyt szemmel szopogatta,
mások eltűntek, visszatértek,
szívaroztak, csereberéltek,
fánkot nyelt egy falánk ebadta,*

*ám az egészből az a lényeg:
valóban disznó mindahányja.*

*Sertés a gavallér s a dáma,
szintúgy az anyja és leánya,
a vén, a felnőtt s a növendék,
disznó a pincér meg a vendég,
s kik a dobogón díszben állnak:
a dísz-nők is disznók valának
(másfél mázsán felül az átlag).*

*S a szín-elegy s a szag-kavalkád
mind áthatóbb és egyre tarkább:
rozsdarőt a püspöklilával,
fokhagyma a vaníliával
fogódkodik, s kart karba öltve
keringenek már körbe-körbe,
kanbúz, avas zsír, drága kölni
verseng vadul a csúcsra törni,
hájak, tokák, rengő szalonnak,
mangalica-göndör madonnák
körömhegyen pörögve ropják
az ördögök szilaj galoppját,
s a napvilágnak, éjvilágnak
egybeszakad színe-fonáka –
ez itt a téboly netovábbja:
szívszakasztó, tüdőfakasztó,
falrepszto, tetőrogyasztó,
eszeveszett balkáni céció!*

Vak ébredés lőn rá a végszó.

*Omlott, ledőlt az álom-oszlop,
kimúlt a hang, a kép eloszlott,
majd csendben rámnnyitott a józan
reggel, hogy benne megfogózzam.*

*Ez volt az én álomi bálom.
Mint említém, nem mostanában:
talán vagy öt-hat éve láttam.*

*Ne is mondjam: fura egy álom.
Nyitját azóta sem találok.*

Utószó

„finomúl a kín.”
(József Attila: Óspatkány)

*Vitatni? Mivége? A kín finomul.
Hazából a büszke sereg kivonul,
majd háború, ostrom, orosz rataták
helyett: infarktus, prosztatarák.*

*S ha sziréna vonít, hangpróba csupán,
hisz béke galamblik itt nap nap után,
s nem a ház fala dől, csak a borda törik
(mert gyérül a csont, ha az X ötödik.)*

*Az ég beborul, az eső elered.
Ez a párna tiéd, hajtsd rá a fejed:
infuzionista lehetsz mihamar,
prosectorod lenge lepelbe takar,
s békén elereszt az adóhivatal.*

Podmaniczky Szilárd

A szőke galamb

Tudod, mostanában minden este azzal végződik, hogy költözzünk össze, én meg csak hallgatok, mintha nem tudnám, hogy azt akarja a Balázs, hogy adjam el a lakásomat. Vagyis hát nem biztos, hogy ezt akarja, hanem az összeköltözést, hogy minden este mellettem aludjon. De hát így is majdnem minden este mellettem alszik, és engem az megnyugtat, ha reggel átmegy a sajátjába tiszta ruhákért. Ne értsd félre, nem rossz a Balázssal, csak olyan, mintha állandóan figyelne. Mérnök, ugye, aztán nagyon odafigyel. Nekem meg kell az a kis levegő, amikor egyedül maradok és bejövök a cukrászdába, fölveszem a kötényt, meg érzem a porcukort meg a friss sütetést. Ilyenkor már nem jár a Balázs a fejemben, mert én szabad embernek születtem, nem pedig valakinek valamiért.

Valahogy én pontosan azt tudom élvezni, hogy mindennap újra kezdjük, minden reggel befejezzük, és este, amikor hív, akkor már jó vele találkozni.

Azt meg el se tudom képzelni, hogy a Balázs költözzön hozzám, akkor is ott szuszogjon, amikor egyedül akarok lenni, hogy olyan legyen, mint egy férj. Egy férj semmire se jó, csak van, elfelejti az összes ösztönét, hogy csábítson, hogy ne mocskos pólóban jöjjön az étterembe. A férfiak olyanok, hogy megszereznek, aztán amíg nem biztos, hogy megszereztek, odafigyelnek meg csókolgatják a hasadat, de aztán beleunnak az egészbe, és nincsen bennük annyi szufla, hogy érdekesek legyenek.

Én nem akarom azt megvárni, hogy elkezdje tologatni a Balázs a szekrényeket a szobában, hogy neki így jobban tetszik, ha ágyból nézheti a tévét, meg aztán nem szeretném állandóan nyitva hagyni a kihúzhatós kanapét a nappaliban. Mert, ugye, arról már leszokott, hogy a kis hálószobában aludjunk a keskeny ágyon, mert azért régen egész éjszaka meztelenek voltunk és összegabalyodtunk, és néha arra ébredtünk, hogy élvezzük az egészet, most már azért szeret az összebújás után hátat fordítani és horkolni, mintha ott se lennék.

Nekem se a Balázs az első férfi az életemben, még ha nem is vagyok kikapós nő, de ha nekem megtetszik egy pasas, akkor kitágul a pupillám. De azért olyan még soha nem volt, hogy az első napon lefeküdjek, engemet ne nézzen állatnak senki, hanem csak mondja el szépen, hogy ki ő, mit csinál, mennyire szereti a munkáját, és kérdezze meg, hogy szeretek-e a szabadságom alatt nyaralni a hegyekben vagy a vízparton. És az is fontos, hogy egy férfinak legyen pénze.

Ha egy férfinak nincs pénze, akkor kérjen kölcsön, de legyen neki pénze. Nem kell csontgazdagnak lenni, de azért ha meglát a kirakatban egy kis vázát,

ami megtetszik neki, akkor ne arra gondoljon, hogy majd még a virág is pénzbe kerül bele.

Tudod, nem azért mondom, mert a sütemények között élek, de azok a férfiak, akik nem szeretik az édességet, azok semmire se jók. Gondolj csak bele, hogy csókolóznál egy olyan férfivel, aki nem szereti a süteményt? Ez olyan, mint a nőknél a virág. A nők a virágot, a férfiak a süteményt szeressék!

A Balázs az úgy tudja enni a krémet, mint egy kisgyerek, még a gallérja is csupa porcukor neki, van, hogy este azon a kevés mellszőrén is találok cukrot. Jó ember ő, csak ezzel az összeköltözéssel az agyamra megy.

El nem tudom képzelni, hogy két nagy bőrönddel ott áll a küszöbön, meg két nagy táska, öltöny a vállán a vállán, meg a téli szőrmesapka kényszerből a fején, aztán azt mondja, szia, Marlinka, megérkeztem. Nekem te ne érkezzél meg soha, mert akkor elpunnyadsz, legyél te csak folyton úton valahová, az senkinek nem szégyen.

Teljesen normális, hogy amikor beülünk egy presszóba a hétvégén konyakozni, akkor az asztal alatt megfogja a térdemet, és nekem a tarkóig fut a forróság, annyira megkívánom. De ha odaköltözne hozzám, egy, nem járnánk hétvégén konyakozni, kettő, nem fogná meg a térdemet, mert az előző nap már fogta. De ha jól bekonyakozunk, a legnagyobb malacságra is képesek vagyunk, csak zuhanyozunk le előtte.

Hát, gyereket azt még nem akarok, bár negyvenen túl már nem szokás ezen gondolkodni. Én valahogy így alakultam, mióta az eszemet tudom, cukrászat és függetlenség. Lehet, hogy visszerek lesznek a lábaim a sok álldogálástól, de nekem semmi nem hiányzik az életből.

Egyszer voltam Franciaországban a tengerparton, fürödtem meg napoztam, de nem hiányzik, mert már megvolt. Mindennap föl akart csípni valami pasi, de csak egytel mentem el, az utolsó napon. Az minden délelőtt leterítette mellém a törülközőjét, és ott napozott. Szép nagy erős teste volt, csak egy kis pocak, és ahogy elnéztem egy hétig, egészen megszoktam. Ha csak egy szót is szól hozzám, biztos elhajtom. Aztán a hetedik napon fölkönyökölt a törülközőn, mosolygott, és megsimogatta a lábujjamat meg a talpamat. Aztán beúszunk a tengerbe és ott szeretkezünk. Tudod, milyen jó az, ha főnntartja az embert a sós víz, és a karodra akasztod a bikinialsód? A végén majdnem megfulladtam, annyira nem tudtam, hogy hol vagyok. Aztán a végén ott hagyott a vízben és beúszott. Nem láttam kijönni, de gondolom, hogy nem lett öngyilkos miattam.

Aztán máskor is gondoltam rá, hogy kimegyek, mondjuk, Olaszországba, mert az azért mégiscsak közelebb van, még repülővel is, de már valahogy nem izgatott annyira. A Balázzsal néha kijárunk a bányatóra, és olyankor eszembe jut, hogy hátha megsimogatná egyszer a lábujjamat, és aztán bemennék a vízbe, csakhogy ez nem sós víz, és lehet, hogy mire beszerencsétlenkednék a szerszámot, meg is fulladna valamelyikünk.

Én azt hiszem, a Baláznak az a legnagyobb baja, hogy fél a haláltól. Én nem félek tőle, akár most is meghalhatok, akkor se lenne semmi bajom. Mit kell attól félni, ami biztos, hogy bekövetkezik? A Balázs mindig azt hiszi, hogy van vesztenivalója. És ezt, tudod, hogy honnan tudom? Abból, ahogy öltözködik. Úgy

vigyáz a ruháira, hogy még soha nem láttam leenni semmivel. Össze vannak hajtva a ruhái. Komolyan, mintha a nagyszüleitől örökölte volna őket. Meg amikor mondom neki, hogy csináljunk valamit, olyan hosszan elgondolkodik, mintha azt mérlegelné, hogy belehalhatunk-e a végén. Repülőre például az istennek se ülne föl, azt mondja, ő nem akar a levegőben szétrobbanni, merthogy ő pontosan tudja, mert mérnök, hogy mi játszódik le odafönt, amikor szétrobban egy repülőgép. Hogy a nyomás micsodájától kirepül a szeme, a tüdeje meg összeroppan, meg az agyára szorul a koponyája, hogy ő ebből nem kér, még ha csak egy trilliomod ezrelék, vagy mi a túró az esély. Mindig olyan számokat mond, amiket az Erzsike be se tudna ütni a pénztárgépbe.

A Baláznak egyébként van gyereke, egy kislány, még soha nem láttam, egyszer fényképen megmutatta, ott állt a konyhaszekrény előtt, piros volt a szeme, és egyáltalán nem hasonlított a Balázásra. Engem nem zavarna, ha a múltjáról vagy a gyerekeről beszélne, de csak annyit tudok róla, hogy a felesége csalta egy autósosóval. Az tűnt föl a Baláznak, hogy állandóan mosatni viszi a kocsit az asszony, és néha koszosan hozta haza, vagy nem mondta, hogy mosatni viszi, és mégis tisztán vitte haza. Egyszer aztán elment a mosóba, és amíg a leghosszabb programra állították a mosót, addig a kocsiban ott hetyegett a mosó a feleségével. Először úgy értettem, hogy ketyegtek, mert így mondta a Balázs, hetyegetek, soha nem mond kefélest, pedig a mosóra az éppen illetet volna. De ahogy elváltak, az asszonynak mindig koszos volt a kocsija. Ezt mondom én is, hogy ha nincs az egészben annyi kakaó, hogy izgalmas legyen, akkor elunja az ember.

Kedves jó apukám mondta egyszer, mert nagyon szerették egymást a mamával, hogy tanuld meg, kislányom, a boldogságért nagyon meg kell dolgozni. Hát ők tényleg nagyon megdolgoztak érte, az anyám folyton új ruhákban járt, olyan csábító volt mindig, mint egy boszorkány, apám meg folyton a kedvét kereste. Én valahogy nem lettem ilyen, talán éppen azért, mert nekem csak színjátéknak tűnt, és idegesített, és nagyon nem akartam ilyen lenni. De persze lehet, hogy ők élvezték ezt. Ha később véletlenül náluk aludtam, apám még hetvenéves korában is takargatta az erekcióját, amikor a fürdőszobából beosont a hálóba. Anyám meg azt mondta, mielőtt meghalt, hogy jól jegyezzem meg, egy pár akkor illik össze igazán, ha az egyik kertész, a másik meg virág. Ezt nem igazán értettem akkor, hogy metszeni kell a másikat, vagy mi, de amikor meghalt, akkor jöttem rá, hogy apám egész életén át ápolta meg gondozta, nemcsak anyámat, hanem az egész szerelmüket. Ő volt a kertész, anyám meg a tubarózsa, egész életében virágzott. Néha egy kicsit irigyelem is, de nem sokáig, mert akkor teljesen összezavarodok, hogy akkor mit is akarok én az életben.

Azt hiszem, a Balázs se nem kertész, se nem virág, hanem nem tudom, mi, mérnök. De én se tudnám őt gondozni, nem tudnám föláldozni magam érte, esténként vacsorát csinálni meg havonta kivágni az orrából a szőrt, azt nem. De azt se bírnám, ha valaki állandóan utánam totyogna, hogy vegyél vastagabb kesztyűt, nehogy megfázz nekem. Szóval, én se vagyok se kertész, se virág, hanem csak cukrásznő, aki kiviszi a süteményeket meg elpakolja a mosatlant.

De például beszélni, azt szeretek. Állítólag néha úgy folyik belőlem a szó, hogy egyszer még tönkreteszem az üzletet. Van, hogy húsz percig ül a vendég a széken, pedig csak egy mignont fogyaszt szódával, én meg elbeszélgetek vele.

Főleg az idős bácsikat szeretem, mert a nők utálnak a személyzettel kvaterkázni, a fiatalabb férfiak meg rögtön félreértik, és úgy kell kiráncigálni a mancsukat a szoknyám alól. Nem tudom, honnan gondolják azt, hogy munka közben jólesik a szex. Összetévesztik a cukrászatot a kurvasággal, azt hiszik, hogy a nő mindenütt nő. Az öreg bácsik meg olyan figyelmesek, egész nap nem szólt hozzájuk senki, még a morzsát is kieszik a tányérból, amíg beszélek nekik.

Van egy édes öreg, az Arnold bácsi, neki mindig két szalvétát viszek a kávéhoz, mert hatalmas, ősz bajsza van, és ahogy issza a cappuccinót, föltornyosul a hab a bajszára. Rajta nem látszott meg, amikor meghalt a felesége, csak egy hétig nem jött, aztán ugyanolyan mosolygós volt, mint azelőtt. Pedig ők is ötven évet húztak le egymás mellett, és olyanok voltak, mint két szőke galamb. Aztán a Jusztin néni egyszer csak sutty, kirepült. Szerintem az Arnold bácsinak nem halt meg a Jusztinka, csak egy hét kellett hozzá, amíg megszokta, hogy ott van vele, csak nem látja. Én is valami ilyen öreg szeretnék lenni, aki tud mindent előre, és nem érik meglepetések, hanem csak mosolyog az egészen. De a Balázssal soha nem leszünk ilyenek. Ha a Balázs meghalna, biztos fájna, de nem túl sokáig, valahogy nincs benne semmi maradandó. Mondjuk a pénisze az elég egyedi, úgy kanyarodik, mint egy kard, még soha nem láttam ilyet. Amikor először megláttam, azt hittem, hogy eltört neki vagy eldeformálódott, mert elsőre annyira heves voltam, hogy kétszer is ráugrottam. Egyébként nagyon jellemző, hogy amelyik férfi alul szeret lenni, az az életben is kényelmes, kétszer is meggondolja, mire beköti a cipőjét, amelyik meg többször van fölül, az olyan, mint a tank, agyon akar lőni. Egyébként szerintem az a legjobb, amikor az a férfi van fölül, aki alul szeret lenni. Az olyan odafigyelős. Jó, tudom, most az extrém eseteket, hogy bárpulton meg biliárdasztalon mászva, azokat nem számoltuk.

Engem az nyugtat meg a legjobban, hogy egyszer véget ér minden. Lehet, hogy ezért nincsen gyerekem se. Egy anya nem lehet ilyen, annak ösztönösen a jövővel kell foglalkozni, hogy mi lesz holnap az ebéd, mit vesz fel a férje az állásinterjúra meg lesz-e jó film a tévében a hétvégén, különben venni kell három dvd-t. De azért mostanában mindig van valamit nézni. Egyébként, ha lányom születne, Brigittának hívnák, ha fiú, akkor Marcinak. Tényleg, most olyan furcsa, ahogy rájuk gondolok, egy kicsit szeretném is, hogy legyenek. Viszont ha gyerek van, akkor össze kell költözni, mert apára van szükség. Lehet, hogy a Balázs gyereket akar, csak nem meri elmondani. Hát, látod, milyen kis szemérmes!? De az is lehet, hogy csak fél egyedül maradni öregkorára. Estére majd megkérdezem, hogy mit szólna hozzá, ha nem használnánk övszert. De ezt még átgondolom estig, mert a gyerek azért egy örökkévalóság.

Tandori Dezső

Az emberek közt

„S mégis mindig és mindig az emberek közt voltam
S mentem szorongva köztük színházba, háborúba.”

Történetesen Szép Ernő

*Az emberek közt jó volt.
Nem, hogy az emberek jók lettek volna,
nem voltak jók.
De a közt annál jobb volt.*

*

*Én már nem megyek sehova.
Sőt, még ennél is tovább megyek.*

*

*Madárkám kiáltozik a zenére,
ha nem vagyok jelen.
Bár a hallban semmi dolgom,
a semmit teszem,
kiülök, hogy jó legyen madárkámnak.
Az egész szakkermant így van.
A cakkpakk, a hóbelevanc, a szent szar.*

*

*Lassan már semmit.
Gyorsan meg végképp nem.*

*

*Roggyant: legföljebb kiegyenesedem.
Egyebes: legföljebb megroggyanak?*

*

*A Halál árnyéka vagyok.
De süt a Nap.*

*

*Nem az, hogy...
De hogy többé ez se.*

*

A mai kor: ködös és kattogó.

*

*Őt így nem ünnepelték?
Én meg sosem voltam szép.
S még szép: sosem Ernő, Szép!*

*

*Megyek szét kétfelé.
Igaz, ezerfeléből.
Ezer feléből.*

*

*Ezerfele
két fele.
Ugyanaz vagyok vele.*

*

*Ráérezni.
Rá. Nem, hogy nem érzek
a baj.
Rá a baj.*

*

*Mit őrizgessem?
Mit írogassam?
Írom.
Őrzöm.*

*Mit írjam, mit őrizzem?
Írogatom.
Őrizgetem.*

*

*Az igazság egyik fele vagy középen van,
vagy sehol.*

*A közép vagy ott van,
vagy az igazság két fele közt.*

Stb.

*

*Valami nagyon bonyolultat kell érezni/gondolni,
például $x^2 + y^2 = z^2$: $\ddot{U} = 8tghurih$.
Akkor biztos nem fogok*

*felesleges dolgokat mondani
őszintén, magamról.*

*

*Oda-vissza?
Itt se. Plusz „se”.*

*

*Nekem ennek a napilapnak még a címe is tetszik.
Nem olvasok újságot.*

*

*Játék az egész, mondja újságosom. Nem kell
komolyan venni.
Én épp a játékot vettem mindig komolyan, mondom, fa agy.*

*

*Madárkámmal, Főmedvémmel,
reáliában angyalokkal, Istennel,
képzeletemben egyszál hölgyel –
a többit ütöm-vétem.*

*Igen, ki sem merem mondani, hogy még még mit is.
A kártyabajnokságot, a ... de nem!*

*

*Fog-e agyam?
Nem tudom.
De fog indigóm.
Csak: az első példányt adom!*

*

*Egykor nagyon boldogtalanok voltunk,
és boldogok.
Ma nagyon boldogok vagyunk,
és boldogtalanok.*

*Egykor nagyon boldogok voltunk,
és boldogtalanok.
Ma nagyon boldogtalanok vagyunk,
és boldogok.*

*Boldogtalanok a boldogok,
mert boldogtalanok.
Boldogok a boldogtalanok,
mert boldogok.
Stb.*

*

Lenullázni.
Nem megduplázni.

Kutyafityulázni.
Nem filozofálni.

*

Edényszárító.
Törlőrongy.

A szárító csak megszáritja.
Csupán a törő törli el.

Duchamp-nak: palackeltörő.

*

„Egy Kosztolányi”

Marcel vagyok.
Rossz vicc: Duchamp
a druszám.
A drüsám.

Egy pót-kosztolányis-cédula a halálos ágyról.

*

Másutt már jobban megírtam:
„Omerta. Rettenve ejtesz ki.
De mert a – sikoly, üvöltés, ordítás, nyögés –
leghívebben fejez ki.”

Légy hű mindhalálíg.
Légy, hű, mindhalálíg.

*

Művek rendezése

Amíg élek,
hiúság.
Ha meghaltam,
igazság.

*

Nem kell olaj-vásznat adnod.
Elég valami – papíron.

*A festő: Legjobb olaj-vásznamat kapod meg...
papíron.*

*Ezt másutt már megírtam jobban:
Hallatlan és határtalan
fantáziám nem gyötör senkit.
Csak akkor már
Isten
engem is megóvhatott volna tőle!*

*

*Reálsan nem tudnék
vigyázni magamra.
De túl nagy a képzelőerőm,
túl sok mindentől félek.*

Túl sok! Mindentől félek.

*

*Az emberek túl jól élnek. A legapróbb
dolog is fontos nekik.
Nekem is, mert én
nem túl jól élek.*

*

*Kondor Béla
egy üreset lapozott.
Nekem
első kísérletre kicsusszan
a papír az írógépből.*

*Fordul a henger,
s nem történt semmi.*

*

*Az idő nekem dolgozik.
Meg fogok halni.
És utána minden örökké tart majd.*

De mi lesz Főmedvémmel?

*Kérdem, bár feleségem
és madárkánk
sorsa is aggaszt.*

Mégis, csak Főmedvémeék megoldhatatlan.
Ha feleségem sem lesz majd?

Ők, akiknek fejét minden nap
megsimogattam?

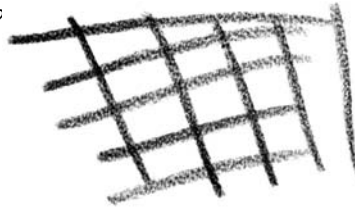
Jaj, nem egy Jékely-versben élünk!

*

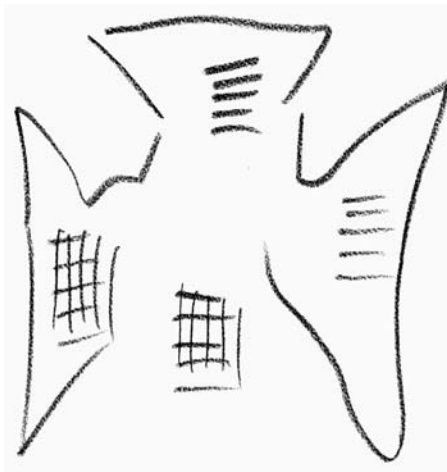
A zenészek csak ezt tudják

Kicsit ezt is?

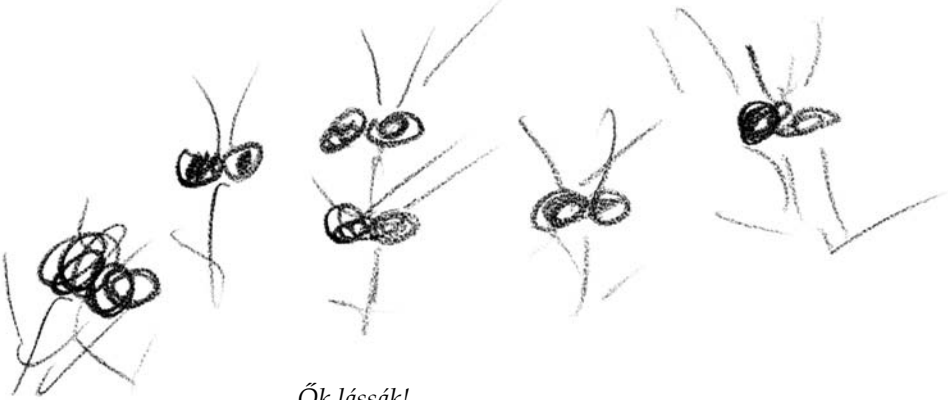
Az angyal mind nagyon tudja,
csak épp nem „tudja”!

*Ezt csak, s ne épp nézd:
a jövőre nézvést.*

*Nézik az emberek a végtelen
napfogyatkozását!*

Ők lássák!

Az egzisztencialista ügyesség iskolája

*Olyan mindegy,
rájössz-e?
„Olyan mindegy!”*

Valamint

*Olyan mindegy,
rájössz-e:*

Vagy erre:

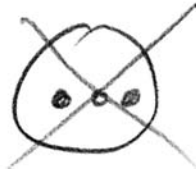
Vagy nem jössz rá:

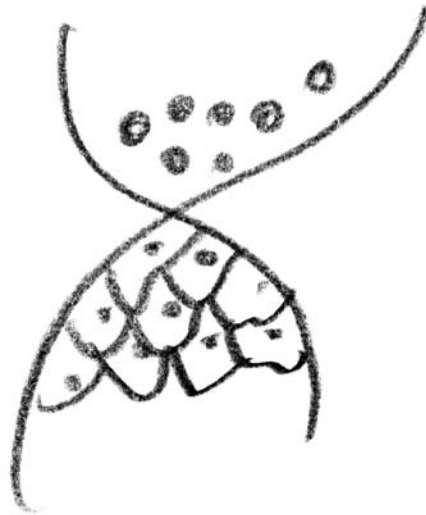
Vagy nem is:

Vagyis:

Olyan mindegy:

A tér az idő, az idő a tér

Vagy nem is, mert:

TD 70 + 1/2

*Íróként
már mindent tudok,
ami ahhoz kell, hogy...*

*...hogy ne legyen az, hogy
mit nem tudok.*

*Úgyis tudom.
És úgyis tudják.*

(A bűvész feldobja talpát)

De ez már büdös

Jöjj, hosszú forró nyár

*Madárkámmal.
Rekkenő hűség.*

*

*Aztán az ember egy idő.
Múltán: fárad.
Fárad. És fárad és
fárad... és...*

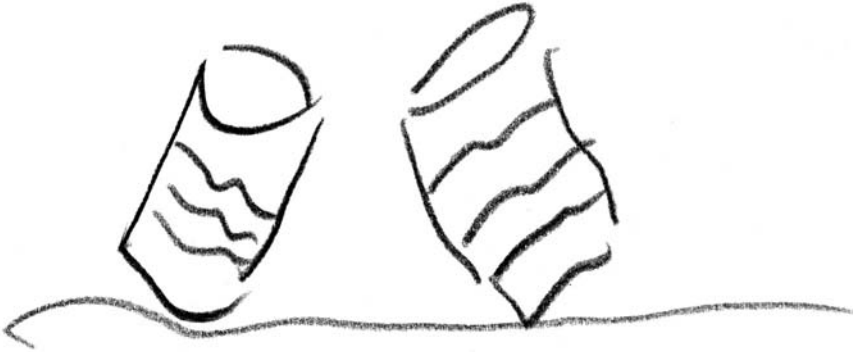
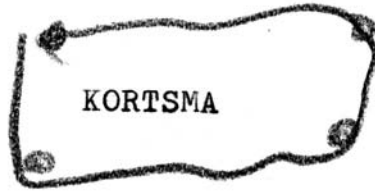
*

Időkben és mezekben mindenki helyett élni, mondja szépségesen a költő, Szép Ernő. Én télen-nyáron hat trikót használok, a szürkétől a szürkén át a faközöldön át a mélytengerzöldig, ezeket párosan váltogatom. Más párosváltogatás sem ingben, sem gatyában nem érdekel. Nélkül meg pláne nem.

Kocsmapultoknál sosem jut eszembe

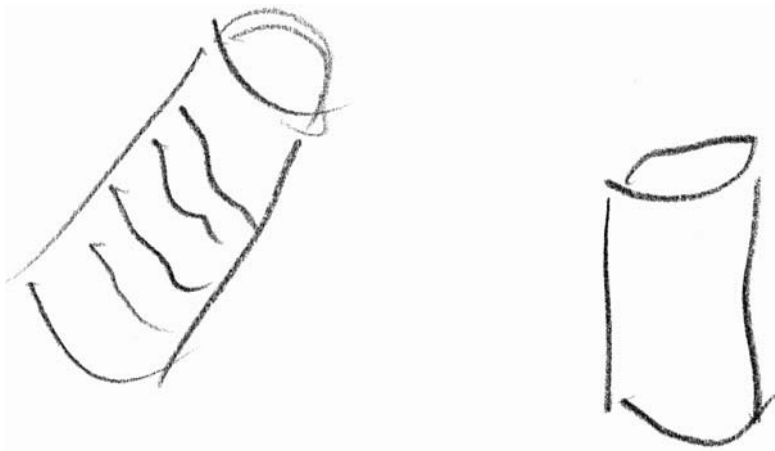
kecskeméti, kelenvölgyi stb. kocsmásos nagyapám. Laktak faházban a Rózsadombon, később az Istenhegyi út környékén, a huszadik század legelején. Anna nagyfi elvált, nálunk élt, ha bosszantani akarok valakit, apámat idézem: „Aki az Anna nagymamival nem tudott kijönni, az olyan is...” Budapest ostroma nem tudott kijönni vele, mert nem tudtuk kihozni az Anna nagymamát a légópincéből, ahova feljött a víz, és nagymami tüdőgyulladásban meghalt. Nagyapám 84 éves korában Mátészalkán, öregek otthonában. Apámmal csak leveleztek jó ideje. Vagy nem tudom. Mostantól, hogy végre eszembe jutott nagyapám, mindig az eszemben lesz, kocsmapultoknál minimum. Eddig is emlegettem, de – fura? – valahogy nem volt az eszemben, vagy hol. Mondom, mostantól: ő is VAN.

*

„Kocc, Hérakleitoc!”

*Még csak azt se mondhatom, szívesebben
lennék nagyapám itt. Maradok ívesebben.*

Ebben nincs művesebben

Az „emberek”

*Nem köz-emberek.
Köz ember magam voltam.
Magam így annyiban voltam,
hogy köz-ember, ember-köz voltan.*

*Mi voltál te?
Közt voltam.*

*

Az író, a szellem...

*A szellem se minden,
az író se minden.
A minden se minden,
az író, a szellem
túlján van s innen.*

*Mert semmi se minden,
nem minden a Semmi,
nem minden a Minden.
De ott van az író
és ott van a szellem:
túlján és innen.*

*

*Volt annyi aparegény,
ezt nagyapámnak én
ajánlom,
túl az ismerés ismeretlenén.*

(Budán és Kecskemén)

Géczi János

Veszprém-esszé

Veszprémet, amióta erre tanári munkámhoz szükségem mutatkozott, s az európai olvasás- és írástörténet rejtelseibe merültem, olyannak látom, mint a kései reneszánsz humanista enciklopédiáját. Mondjuk, mint Milton protestáns szellemiségű *Elveszett Paradicsomát*, vagy François Rabelais művét, a féktelen étvágyú hőst előtérbe állító *Pantagruelt*. Vagy még inkább Cristoforo Maiorana Aiszóposz-kéziratát. Veszprém idők és terek és eszmék kongregációja, amelynek az olvasója tudja, mikor olvas all'antica öltözetben, mikor modernben, mikor mozognak az állati és emberi szereplők középkori környezetben, avagy szovjet-orsz tankodromon, firenzei boltokban vagy a Jeruzsálem-hegyi városrész hálósobáiban, illetve a Csatár-hegyen, gombászás közben. Tudja, hogy mikor kell a betűket szavakká csoportosítani, mikor érdemes hevesen deklamálva elhadarni a szerelmes szavakat.

Rövid utcák mondatain keresztül haladok, hogy merre is, az mindaddig nem derül ki, míg bele nem torkollik az utolsó szó egy keresztben futó, másik utcába, avagy villás elágazásba, amiként elválnak az Óváros térről leereszkedő Ányos utcától a szapora lépést diktáló Ostromlépcső. A kapkodó lélegzetű mondatok mégis egyetlen városrészt fognak körbe, amint, hol a sziklaszirt alatti mélységben, hol a platóról nagy hirtelen aláereszkedvén, balra vagy jobbra fordulva, s a keskeny perem vízszintes felületén levegővételhez jutnak. Az utcák szövege egyetlen hely, a vár történetét mondja el – állapítottam meg a felhők fölött, Darmstadtból hazafele az EasyJet légörvényekbe be-bezuhanó kis gépén, mínusz 33 fokos a kinti levegő, hisz legalább tízezer méter magasban repülök, ez már a magassághoz szokott sas számára is elviselhetetlennek bizonyulna. Ilyen légüres térben mindössze az Isten és az őbelőle – a neoplatonisták elképzelésének megfelelően – emanációval képződő mennyei seregek létezhetnek. A magasból látszik, hogy a föld felszíne zöld és fahéjsárga foltokból és vízfolyások kék és szürke szalagjából áll össze; kár, hogy néhol nem írják rájuk, hogy darabjaira ne széledjen, mely települést tartják egybe.

A német–osztrák táj olyan mozaikos, mint bármelyik arab város. Térképszerű. Az én városom nem ilyen. Leginkább egy magyar novella szövegtestéhez hasonló. Némelykor azt képzelem, hogy nem több egyetlen tárcánál, amelyet a föld mélyében ébredt tektonikus hatalom erői darabjaira vetettek szét, s mint mészkőfennsíkot az esők, folyások és szelek darabjaira hasogattak, a réseit kanyonná mélyítették, itt-ott fel-, amott orgona- és aranyvessző hosszú gyökereihez kötve leeresztettek. Hajdani barátom házának hátsó kertjéből meg lehetett figyelni a

kéziratlapokra szétesett Veszprém-textust: a növényekből alácsüngő mészkőlapok, kőkoloncok, üregek, Benedek-hegyi zöld huplis gyepek felszíneit, a múlttal és jelennel teleírtakat. Nem kell mondanom, ezt a veszprémi szöveget, amilyen gyakran meglehettem, elolvastam.

Az ír hagyomány, amely természetesen Szent Patrik világát idézi meg, a középkor legközepe a világ modelljét a mediterrán vertikális elképzeléssel szemben horizontálisnak láttatta. Amíg ott, mind az antikvitás pogányainál, mind a kereszténységénél, az anyagi és a szellemi pólus között, ezek különböző mértékben vegyült hierarchiai képezik a lépcsőfokokat, itt, a korabeli világtérképen koncentrikus körök húzódnak. A földművelő ember áll a térkép centrumában, akit a megszelídített állatok vesznek körül, amelyeket a vadonból előmerészkedő fenevadak veszélyeztetnek, amint a szerzetesek körül is szelíd és veszélyes világok keringenek. Az írek Patrikja kemény szíve miatt megátkozott egy Coroticus nevezetű embert, aki menten rókává változott, s mint szíve mutatja, mivel mindig is odatartozott, a rettenetes erdőbe menekült. Szóval, állítja a történet, az embernek lehetnek olyan szervei, amelyek egy másik világhoz kötik, amelyek használata révén képes a másik világ részévé válni, megfelelő alkalommal abba beleolvadni. Engem volt húsz év, amikor nagyon érdekelték azok a lények, amelyek a biológiai és a mitológiai világ határán állnak, és közvetítő szerepük jóvoltából ezt az említett átjárást képesek biztosítani. A sok fejezetből álló, a róka mibenlétét taglaló, korábban már említett regényt, valamint a rózsa kultúrtörténetét ezért is írtam oly hosszan, az átlagos életidő harmada alatt, ráadásul szellemi aktivitásom delelőjén.

Megjegyzem, ezen alkotói korszak tűnhet úgy, mint a törvény és a törvényen kívüli sávjainak határvonalán való portyázás, amikor az ember egyidejűleg képes létezni a hősökben gazdag, elrendezett valóságban és a hátborzongató, ismeretlen, törvények nélküli világban. De ha ezt megjegyeztem, akkor arra ugyancsak emlékeztetnem kell, hogy mennyire nehéz az ilyen helyzetekben megkülönböztetni azt, mi a veszélyes démonok szemfényvesztése, és mi az, ami a költői képzelet terméke, mi az, ami valóban megtörténik, s mi az, ami teljességében valószerűtlen, és ha használatban is marad, nem egyéb szórakozásnál.

Vonzódásomat a rókákhoz első pulikutyámnak köszönhetem. Mint azt is, hogy családi házba költöztem, azzal a szürke szemű asszonnyal, akinek tekintete, ha félhomály volt, zöldeskékké vált, olyanná, mint a fahamu, ha ráesik a gömbölyű szemű, meleg májusi eső. E váráljai háznak kezdetben elkerítetlen, a meredek hegyoldalon a vár alá felhúzódó kertje volt: éjjelente rókák látogatták meg a kutyámat, a táljában maradt maradék ételt fölfalták. E rókáktól tanult meg tudni Dugó, én pedig Dugótól elsajátítottam a toleranciát.

Dugó két hónapos korában került lakásunkba, amely a hajdani pékmester házának tetőterében épült (az épület a Matulka-ház nevet viseli, 1875-ig városháza volt, amikor is az előjáróság a Kapuvári-házba költözött, mivel Veszprém rendezett tanácsú várossá vált, s tágasabb helyet igényelt a hivatal), amelyért a Csikász Imre nevét viselő utcácskában saját magam által épített, némileg nagyobb

alapterületű, de kevésbé szerencsés szobabeosztású tetőteret adtam cserébe. Első éjszakáját azzal töltöttem, hogy az ágy mellé lógatott jobb kezem mutatóujját a kiskutyai szájában tartottam, hagytam, hogy rágicsálja.

A kutya kezdetben megkívánta a napi öt sétát, amely utóbb háromra apadt. Így aztán mindennap többször is pórázra fogtam, hullhatott jég vagy eső, szitálhattott a köd, avagy perzselhetett a napfény, erre vagy arra kóboroltunk, többnyire aszerint, hogy merre jártak éppen kevesen. Hol a gesztenyefákkal beültetett olaszbástyán, a tűztorony bejárata alatt, hol a vár egyenes utcájában, lehetőleg pórázatlanul, hol a Benedek-hegyen, esetleg a vár alatti utcákban, a belvárosban, a kórház mögötti temetőben, illetve parkban, vagy távolabbi utcák zezugaiban.

Veszprém titkai napról napra tárultak fel: a vadcitromfák voltak az elsők, amelyek egyikének hajtásából azóta a Paloznak és Lovas közötti Öreghegyen megépült présházam előtt bozontos és szúrós cserje nevelkedett fel, hiszen ki tudja, miért a lebontott zsinagóga helyére ültette a városi főkertész; én aztán föltártam, s bonyolult okfejtéssel le is írtam a rókáról és városról egyszerre szóló regényemben a vadcitrom és a zsidóknak oly fontos cédrátcitrom rokonságát. Aztán minden egyéb ritka növény is felbukkant a város rejtélyes zugaiban: a suhanc cédrus, a bíbor levelű mogyoró, a cserjés gesztenye és egyéb évelők alapján kiderült, a város szépséges parkokkal rendelkezik, amelyekben azonban nincsenek sem padok, sem szeméttároló edények. Dugó hol ezt, hol azt szemelte ki magának célpontul, attól függően, hogy az ott tengő-lengő macskakolóniát, sünöket, menyéteket vagy a hullámpapírral takarózó hontalanokat kívánta meglátogatni. Az ebbel együtt fedeztem fel tehát a várost, pulimnak köszönhetem Veszprémet, annak tájélményét, s nyilván mentális egészségemet.

Néhány év múlva azonban oly mozgásigényűvé módosult a lakásba kényserített házi jószág, hogy kerékpár mellett futtattam, majd, hogy hosszadalmas út és körülményes technikák révén tudtuk csak elhagyni a belvárost, s a Séd völgye sem bizonyult alkalmasnak a szabad kószálásra, megoldásként felvetődött a belvárosi tetőtéri lakás eladása és a közeli kertes családi ház megvásárlása. Mire megvettük a házat és a magunk ízlésére átalakítottuk, Dugónak kölykei születtek, amelyek egyikével, Adéllal hamarosan elfoglalták a hegy alatti mély udvart és a hegyoldali, törmelékkal elárasztott, akáccal, hárssal és kőrissel tarkított csenevész bozotos elegyét. Mivel ugyancsak agyafúrtak voltak, s napközben, magányukat enyhítendő, el-elkóboroltak, hol a helyettes polgármester fogta be őket, hol a püspök, hol egy, a ferenceseknél élő fiatal atya, vagy pedig a Művészetek Háza egykori, ugyancsak kutyatartó vezetője, hamarosan feladattá vált a kert bekerítése.

Így aztán egyszerre saját birtoka felett árgus szemekkel őrködő veszprémi polgárrá váltam, akit kerítés vesz körül, és nem lehet hozzá csak úgy, kapucsengő hangja nélkül benyitni.

A csengőszóhoz hamarosan csatlakoztak a különböző nárciszok hagymái, a rózsatövek, a terrakotta színű cseréppel borított terasz, a kőből faragott asztalok, lecsérélt ablakok, fenyőgerendából ácsolt hidacska a tetőtéri könyves szoba és a hegyoldal első terasza között, legvégül a bronzszobor: az eredeti művet Verocchio alkotta, valamikor a reneszánsz idején, Toszkánában, s az egyik fiesolei Medici-

kertben állították fel, mielőtt a firenzei városháza udvarára került, s a magamé csupán másolatainak egyike.

Veszprémről írni nem e könyvem feladata – szögezi le *Bakony* című műve elején, a tájékoztatóban a túlzások, azaz a mesék embere, Eötvös Károly. Szerinte ugyanis a Közép-Európa legnagyobb édesvízi tavára néző domb és hegyoldalak már nem lehetnek a Bakony részei, már csak azért se, mert hiszen hol van már a három Balaton nagyságú Bakony-erdő rengetege.

Eleink el-elvitatkoztak azon, hogy a város mely tájegység része. Cholnoky Jenő leginkább fennsíki településnek látta, s mint kései tanítványa, munkái kiadója, magam sem gondolom másként. Cholnoky városlakóként értette ezt a helyet, a se nem úrként, se nem bolondként nagyzó Eötvös pedig a nemesi kúriák vándorlakójaként.

Én tudom, hogy Eötvös miért nem ismerhette Veszprémet. Veszprémben esténként nem lett volna mit csinálnia. Akkor itt ugyanis a házak lakói alszanak, vagy legalábbis úgy tesznek.

Szürkület után valóban nincs mit tenni ezzel a hellyel. Az utcák kihaltak, még csak a kocsmá irányába se tapogatózik senki ember, az egyetemisták a maguk klubjaiban duhognak, a színház nyitva is és zárva is, a szórakozóhelyek bezárnak, és a koncertek közönsége pontosan tudja, melyik hangnál esik ki egy hangjegy az első hegedűs kottájából. Társas körök sincsenek, a turisták pedig, mintha szellemjárta helyet éreznének, a sötétedéssel egy időben sietve menekülnek Balaton-parti szálláshelyükre.

Amíg nem volt kertem, élveztem a belvárosban a magányos esti kóborlást. Találkozhattam menyéttel, tiszta fényű csillagot is láttam, hol üzekedőkbe, hol szeretkezőkbe is botlottam, ha betévedtem egyik-másik kivilágítatlan parkba. Ha benéztem egy-két lakásba, mert lehetővé tette az elhúzatlan függöny vagy a németalföldi, illetve sváb módit követő függönytelenység, képernyőkékben ázó bútorokat, mosónővé fakult asszonyokat és kék overalljukban hortyogó urakat láttam. Igaz, az emeleti lakásokba nem volt módon belátni.

Eötvös Károly bejáratos a lakásokba, kihallatszik minden könyvfejezete mögül a polgári szalonok vagy udvarházak tisztaszobájának finom zaja, mely zaj akkor kél a ropogósra vasalt függönyanyagban, amikor éppen csak meglebbentik, hogy a gyorsan megszüntethető réseken kilessenek az utcára. Eötvös, akire hol néprajzkutatók, hol helytörténészek, hol egyéb tollforgatók hivatkoznak, de adatai hitelét nincs, ki kétségbe vonná. Kérdőjelezzel tekintély. Hozzáértők szerint sokat tud a szürkésítésről, a betyárkodásról, a nemes asszonyok házi titkairól és az otthonok rejtélyeiről, de magam nem ajánlom senkinek, hogy az ismét népszerű író állításainak, miután komolytalan, nagy hitelt adjon. Locsog. Olyasvalakit kellene ajánlanom, mint aki azt állítja: a Bakony a Drávával határos. Avagy: az arcom határos lehet egy felhővel.

Ha nem is két, de tíz kézen meg tudom számolni, a veszprémi otthonok közül hányban jártam. Ezek között egyetlen kéz elég azok megszámlálására, amelyeket valóban helyi családok teremtettek meg, közel harmincéves ittlétem egyelőre nem biztosíték arra, hogy érdemes legyek a helyi notabilitások mélyebb érdeklő-

désére, azaz arra, hogy egyik vasárnap délután otthonukba meghívva tea, avagy néhány pohár bor mellett megbeszéljem velem a Csatár-hegyi hétvégi ház kertjének rejtélyeit, beavassanak kisvárosi titkaikba, megtárgyalják az aktuális regnálók egyikének-másikának riherongykodását. Vasárnap délután nagyon szeretetre méltó a város: a történeti magon kívül, ahol rossz időben turisták tolakodnak, soha senkit nem látni sem az úttesten, sem a járdán, de még az udvarok ösvényein, illetve lépőkövein sem. Szerintem a vasárnapi délutánokon a városlakók önvizsgálatot tartanak és megfelelnek az időről. Ilyenkor bizonyosan nincs sem erkölcs, sem erkölcstelenség. Ilyenkor nincs történelem.

A vasárnap többi napszakában – kivéve az estét és a hozzátapadó éjszakát –, miként a többi napokon is, a veszprémiek nem tartózkodnak a lakásukban.

Akadnak napok, amikor arra ébredek, hogy nehezzé váltam. Ilyenkor ki nem mozdulok a házamból, napközben gyakran a kertbe sem lépek ki, hanem jó könyvet keresek, és szárnyakként fölcsatlom a vállamra, hogy elrepüljek innen. Az utóbbi másfél évben azonban nem találtam sem olyan napot, amelyben a tömegem csökkent volna, sem elég megbízható könyvet, hogy kiemeljen ebből a váraljai ingatlanból. Néha összeszedtem magamat, megtartottam az óráimat, vitatkoztam az önmagát helyi fenevaddá átképező dékánnal, többnyire hagytam, hogy oroszlánnak higgye magát, nem figyelmeztettem arra, hogy állatkertben él, nem pedig a szavannán, és ha tehettem, szélirányt vettem az utat, elszaladtam addig, amíg nem éreztem, hogy ott már a délvidék. A napok azonban mindig velem tartanak.

Mire ötvenöt évesé korosodtam, s a mosógépbe annyi mosnivalót gyömöszölök, hogy némelykor képtelenné válik a feladata teljesítésére, a kutyám frizuráját féloldalassá nyestem, majd megtetszik, és nem korrigálom, a tavamban fertőtlenítőszer-túladagolással kékké festem át az aranyhalakat és a zöld kecskebékát, ráébredek, hogy az, amit egykor arányérzéknek neveztem, elromlott bennem, és nincs más választásom, újra meg kell találnom a mértéket, amely a diófának árnyat ígér, a tulipánszirmokat időben visszacsukja s a hegyoldal legörgő kövek útját megszabja.

A napok, a város és az öregedés ellen, kezdetben először a naplementékről, verseket költöttem; újabban, lemondva a szövegalkotás áhítatáról, esténként naplementét nézek. A kertem erre különösen alkalmas, mert minden napszak megerem benne, kivéve az alkonyatot: a hegygerincen álló, mai kinézetét az 1980-as támfal-rekonstrukcióval elnyerő vár ezt az egyet ellopja tőlem. Úgyhogy a magam naplementéi olyanok, hogy ugyan csupa fény az égbolt, évszakoknak, szeleknek, esőnek-párának megfelelően más és más ragyogású, de már a sötét fekete levében ázik alant a ház, a ház alsó udvara, az utca és a városrész, több a hangja, mint a színe, én pedig a nappal nehezékét, mintha zakót, legombolom magamról, meztelen felsőtesttel kiülök a kertem legfőbb teraszára, lábamat belelógatom a hűvös estébe, és bámulom a sokszínű eget. S ha ilyenkor megkondul a sok templomban lakó harangok egyike, megszólal és perlekedni kezd egyik-másik madár, vagy denevérek kezdik széles bőrszárnyukon suhogásukat a tavam fölött és a rajzó szúnyogok közül válogatják zsákmányukat.

Akkor, amikor nem a naplementéket írtam le, s nem az égboltot bámultam, a kutyám oldalán alámerültem a városban: ne felejtsem a fényes eget, és ne, hogy az utcákban hamar besötétedik, olyankor a nappali méreténél keskenyebbé szűkült a köz, a tér és átjárója minden emlékképnek. A puli, a fekete jószág, testvéreire lert a sötétben, nappal használt érzékszervei helyén új, éjszakára szóló orra, szeme és füle nőtt. Én azonban hagytam a kutyám által vezetni magam, és annyi mindent megtapasztaltam, hogy több antológia is kikerekedhetne belőle. A Csatár-hegy mögött elvesző Nap fényétől egyetlen pillanatra felragyog a húszemeletes lakótömb legfelsőbb emeletének ablaksora. Az alulról megvilágított gyöngyházfényű fellegek között fehér repülőgépnymok X-betűje. Egy szaxofonszóló kapaszkodik át a viadukt korlátján, és nem hull a mélybe, hanem szétporlad a szélben. Édes fagyaltillat és az első alkalommal kihúzott szemű, színházba igyekvő nők szaga. Egy levélkézbesítő, aki némelykor költővé, és olyankor nagyszerűvé lényegíti át magát. És az, ahogyan egy-egy ifjában meglátja öngyilkos fiát. A várfeljáróban a házfali fülkében álló Flórián kezében a veder. A gyertyaviasz maradványaival megpecsételt gyilkosság helye az éjszakai mulató kijáratánál. Ircsik József városfestményein a kapuzatok nehéz, széles ecsetnyomú árnya. Intim részletekhez ér valamennyi érzékszervem, s nem hagyom, hogy érzékszervi tapasztalataim nyomán gondolat körvonalazódjon, különösen nem, hogy ez, túl a képiségen, átömöljön a szavakba.

Talán. A várossal való viszonyomban ez a szó mindennap előkerül. Az első évtizedben okvetlenül. A másodikban biztosan. A harmadikban mindenképpen.

A város, miközben ezekben az évtizedekben a Föld népessége egy egész milliárddal gyarapodott, igyekezett megteremteni a maga mitológiáját, István király, a magyar állam ezer éve élt alapítója előzvegyült feleségének kultuszával. Így aztán mindmegannyi névnapján városi ünneppsorozatokat eszközölnek össze az erre a célra alkalmazott hivatalnokok és felkért, méltó honoráriummal honorált szakemberek; a május eleji Gizella-napi rendezvények követésével a település önátalakítása is nyomon követhető. Tulajdonképpen ezzel a kíváncsisággal megverve mentem el a 2009-es év eseményeinek egyikére. És a tömegben boldogan vegyültem el, mert nem találkoztam egyetlen ismerőssel sem, mert nem köszöntek rám, mert nem ismert meg senki. Meglehet azért, mert szemüveget viseltem – újabban az utcai közlekedéshez is szemem elé illeszttem az okulárémat, kissé tisztábban lássam a távoli dolgokat. Tény, hogy én jól láthattam mindenkit, ahogy felmentem a neoromán kapuzattal alig egy évszázada lehatárolt várba, s talán éppen ez okularé miatt mindazok számára, akiket én ugyan nem tudok azonosítani, de magam számukra felismerhető lennék, most identifikálhatatlanná formálódtam.

Aztán másfél óra után besokalltam a politizálás és a műkedvelő teátrum misztériumjátékától, visszazárkóztam a munkaszobámba, ahol sikerült is fél tizenegyig dolgozni, ámbár azért vettem házamnak az irányt, mert felbőszített, hogy a díjjal kitüntetett egyik helyi megajándékozott esetében a díjazás okaként politikai tevékenység szerepelt. Akkor elővettem az emigráns orosz költő kötetét, amelyet,

hogy befektettem magamat a saját ágyamba, olvasni akartam (hogy éppen azt, abban az a vörösbegy segített, amelyet a bezárt lakásban találtam, szegény zilált tollú jószág éppen a számítógépemen ült, amikor rányitottam, s onnan landolt, onnan indulva zúgott neki fejfel az ablaknak). A lapjaira kéken vetült két ujjam árnyéka – ez a látvány, nem pedig az ország és a kisvárosom azonos tébolya akadályozta meg, hogy olvassam a költeményeket.

Talán magam is, aki világoskék inget húztam a májusi kellemes délutánon felsőtestemre, kék árnyat vetettem, s ez az árnyék magába fogadta alakomat, olyanynira, hogy láthatatlanná váltam? Vagy ez az érzékeletlenség hetek, hónapok, évek óta tartana? Ha igen, Veszprém okozza semmivé fosztlásomat, vagy nem így van, mert saját képességem ez, és csupán elő kell kapnom varázspálcámat, és hipp-hopp, kopott gúnyaként levetem magamról testemet, és eltűnök?

Gizellát, miután négy gyermeke rég elhalt, majd az ötödik is, Imre, akinek halálát a vadkantól kapott seb okozta, és István férje már kiszenvedett, az országot ráhagyta Jézus anyjára, a híveiért közbenjáró Máriára, bezárták a veszprémi várba, s mert féltő volt, veszélybe kerül élete, Bajorországból fegyveresek indultak érte, hogy kimenekítsék a zúgolódó magyarok fogságából. Hogy valódi fogságban tartották, avagy képletesen kellett azt érteni, nem deríthető ki. Utóbb a passauai niedernburgi kolostorban apácaként miként gondolt szertefoszlott házasságára, holt és vélhetően szeretett hozzátartozóira, elveszett koronájára, nem tudható; az annál inkább, hogy miként arra a helyre, ahol rettegett és raboskodott. Veszprém úgy szokta saját kontúrjait megvastagítva városként létezését hangsúlyozni, hogy közben tagjait megrövidíti. Itt az emberek egymásnak nem tagjai, hanem a felettes Egy névtelenségbe olvadó, felhasznált alkatrészei, ha már az a dicsőség éri őket, hogy értékeiket felajánlva elfogadta és lám, máris használatba vonva magába emésztette a hely.

Gizella, amikor kiszabadult a vár, az ország és saját múltja fogságából, apácává vált, s hogy hamarosan apátnóvé emelkedett, arra utal, hogy új élethez jutott, annak díszleteivel, köznapi és nagyjeleneteivel. Itt valami elveszett, ott valami megtaláltatott, és ismerve az annyi mindenre képes, öngazoló históriákra utalt emberiséget, ez is, az is példabeszédre adott és ad egyszer csak módot. Az egykori királyné tehát elveszítette önmagát, bár jutott számára egyetlen kék és lenge árnyék: a múlt.

Engem először az foglalkoztatott, hogy miféle időszak az, amely lehetővé tette szüzessége megtartása nélkül is II. Ottó császár testvérnőjének, a hajdani magyar királynénak az apácaságot, meglehet: nem példa nélküli módon, hiszen a 11–13. század vallási mozgalmi eredményeként mind a nők megítélése, mind a vallásos élethez szükséges erényekről vélekedés megváltozott, és hogy éppen ez foglalkoztatott mindenekelőtt, nemcsak jellemzőm, hanem a dolgoktól értelmiségi módú, távolságtartónak gondolt magatartásomra is példa.

Mindennek nyomán az éjszakában azon töprengtem, mely szavak váltak szemem és tudatom számára olvashatatlaná és megérthetetlené. Ujjamat mozgatva a papír fölött, azzal kísérleteztem, hogy különböző színű árnyékot vessek, s hogy magam számára nyilvánvalóvá tegyem: mindahány megjelenő szín mégiscsak illúzió, a lámpafény felbomlása alkotóira, amelyet azonban csupán saját

emberi szemem érzékelhet, és éppen ilyen módon. Nem színanyag színe ez az árnyék-kék, hanem egy jelenség következménye, illúzió az, amely, mondjuk, a hozzám betévedő madár számára már megtapasztalhatatlan lenne, úgy suhanna át rajta, hogy észre sem venné, a világom határán hatol át.

Ilyesmi élményekhez az jut, akinek egyszerre csak nincs önbecsülése.

Nem vagyok tehát bennszülött, nem látom úgy, nem élem úgy Veszprémet, mint aki anyja méhéből esett ide. Kétharmad véletlen és egyharmad döntés eredménye, hogy ebbe a városba kerültem, egyharmad véletlen és kétharmad döntés következménye, hogy itt élek. Nem úgy látom mégse, mintha utazó, pláne nem, mint aki átutazó lenne, bár akadnak helyek, sarkok, ahol önmaga alá kanyarodik vissza utca, ahol a függőkertek és teraszok alatti nyeregtetőkön barna térdzokni-ban álldogálnak a kémények, amelyeket táguló pupillájú turistaként szemlélek.

Nem tudom, a városban hány tősgyökeres él, de amikor a Gizella-napi ünnepség fő programjaként a középkor és a jelen kórházi állapotait nem metaforaként összehasonlítani képes szónokot tapsoló tömeg emberei között húzom össze magamat, a tomboló sikerrel szembesülve, akkor tisztában vagyok azzal, hogy az utóbbi másfél évtizedben született egymilliárd ember e városra eső része mind-mind fanatikus őslakos, a magamfajta jövevények vagy nincsenek, vagy ha lennének, akkor pedig láthatatlanok és némák.

Gizella mindenesetre valóságos jöttment volt: a történészek szerint férjhez sem akart menni, államérdekből fogadta el István király kezét. Arról van szó, hogy az egykori Pannónia, azaz a mai Dunántúl a salzburgi érsekség érdekelttségévé vált, amikor a kilencedik században széthullt az avar birodalom, s e vidéken a térítési lázban építették a várban található kerek templomot. E Karoling-kori épület létevel bizonygatja a salzburgi érsekség elsőbbségét a pápánál, mégpedig a Passau–Regensburg érsekségével – s vélhetően a görög hagyományt szem előtt tartó bizánciakkal – szemben, ennek a vetélkedésnek az eredménye, hogy a passauiak száz évvel később Gizellát meggyőzik arról, hogy vállaljon keresztényi küldetést, s küldik ide majd az évszázada elkezdett evangelizáció folytatásaként királynénak, viszik vissza innen, nehogy reménybeli szentsége egykoron majd más érsekségeket erősítsen. Veszprém, vagy a most ebben a városban található templom eszerint valaha a világpolitika érdeklődésének centrumában állt.

Városom legfőbb védekezése az idegenekkel szemben a stigmatizáció. Mindenki, aki nem anyja petefészkeiben vagy apja heréjében érkezett Veszprémbe, ráaggatják azt a sárga, csillag alakú jelet, amely azt hirdeti, hogy jövevény. Ha idegen, akkor közhírré teszi azt is, hogy a hagyománytól, a lokális érdekektől különbözőt jelenít meg, képvisel, s akként veszélyforrás. A gyűttmentség Veszprém nem odavalósi születésű lakosai számára létrehozott gettó, amely van, akit megvéd és különböző cselekedet véghezvitelére hatalmaz fel, s léteznek, akiket kirekeszt és megakadályoz, hogy döntési helyzetbe kerüljenek.

Persze ennek a magatartásnak akad indoka: a város csodára vár. Hiába kérték a pápát erre, Gizellát addig nem lehet a törvények értelmében szentté emelni, miként a várost sem fölemelni, amíg bizonyíthatóan nem tulajdonítható számára

legalább egyetlen csoda. Ez a csoda nem érkezhethet bárholonnan vagy bárkitől, el kell azt és azokat keríteni, ahonnan bizonyosan nem lenne hasznos, ha érkezne a mirabilitás.

1010 körül róják pergamenre azt a királytükroket, amely magyarul a *Szent István király intelmei Szent Imre herceghez* címet kapta. Imrének, aki a veszprémi Szent György-kápolnában tett szüzességi fogadalmat, vélhetően még élt valamelyik bátyja, ha nem kellett gondolnia családalapításra, dinasztialis kötelességére. A veszprémi esemény arra utal, hogy inkább anyja, Gizella hatása alatt állt, s számomra egyébként az erős anyai befolyást hangsúlyozza az is, hogy apja utasítások sorát kénytelen adni számára. Az *Admonitiones*ben a vendégek és jövevények megbecsülését parancsolja meg utódjának István, mert ők mindenekelőtt hasznos hajtanak, továbbá nyelvük és szokásuk által különb-különb példát hoznak magukkal, díszítenek és emelik a fényességet. A jövevények gyámolítására – akik nyilván keresztények voltak és a civilizált, azaz a római múltat képviselő világból érkeztek – szükség lehetett, és jól tudhatta ezt az intelmek latint tudó fogalmazója, a szöveg kegyes hangzásáért felelős szerzetes, aki talán idegenből érkezett. István támogatta az idegenek ápolását, s ha nem ezt teszik, azt mintegy barbár szokásnak minősítette.

A barbár eredetű, középkori város alapítását ugyan nem mítoszi köd, hanem az említetlenség miazmás párája borítja, ezért első évszázadairól módfelett keveset tudunk. Mindenesetre többet, mint a térség várost megelőző településéről, de annyit mégsem, hogy bárki is meg tudná mondani, mikor alakult ki a kővári formája. Tulajdonképpen azt sem lenne könnyű megállapítani, hogy a vár foglalta-e magába kezdetek kezdetén a várost, vagy a város kebelezte be a várat.

A rómaiak, mivel megvetették a forrástalanságot, nem tömegével telepedtek le ezen a helyen, az élőhely nem mutathatja az antik városok katonai táborra utaló négyzethálós szerkezetét. A frank birodalom idején a kereszténységre térített morva alattvalók székhelyeként sejtik sokan e helyet, éppen egy olyan, Szent Mihály nevét viselő kőtemplommal, amelyre a salzburgi érsek 870-ben kelt, pápának írt levelében hivatkozik, üzenetével egyben fenntartva e tájra kiterjesztett evangelizációs jogát. Anonymus a 13. században akként említi Veszprémet, mint amelynek olyan vára emelkedik, ahová a teuton lovagok a honfoglaló magyarok ellen védekező állásba vonulhattak.

Kövel erősített volt-e a honfoglalás idején a templomos hely, vagy csak a szlávok sziklaplatóra emelt földvéra, írott források, képi ábrázolatok és régészeti maradványok híján nem tudni. Tudott, a Várhegyen mindenesetre funkcionált a kerek alaprajzú keresztény templom, s mert frank szabályzat szerint létesült, működött mellette a plébániai iskola, kőházban. Épült a közelben világi székhely, palota, amelyet ha külön sánc védett, akkor a vár és a város középpontja nem függ egybe, ha pedig nem, akkor a vár bizonyosan magába foglalta a várost.

Az, hogy temploma létezik az erődnék, és nem a városon kívül elterülő temetőben, valamelyik szentté avanszált ősnék a csontjai fölé felhúzott istenháza rendezte át a település szerkezetét, és vált perifériális helyzetűből centrálissá, arra

utal, hogy keresztények építették a telepet: az őáltaluk újonnan épített városok közepén szokott, hitüket és kozmológiájukat demonstrálandó, tornyos bazilika, székesegyház, dóm, katedrális, kápolna állni. Mivel védhető magaslatra tették – a völgyben tevékenykedő vámszedők vámja biztonságban hevert ott a ládában –, középkori jellegű a vár, zárt, kiváltságokat képviselő, a várkapu előtt pedig kisebb települések sokasága épült meg, azok lakhelyeül, akik épületei nem fértek be a hegytetői erődítménybe. Kézműveseké és kereskedőké ez az erős hely és a köré kuporodó sok kis lakótérség, akiket összetart a védmű, s megkülönböztet az, hogy a falakon belül laknak-e vagy kívül.

Mondják, a középkor városa nem szabadságot, hanem szabadságokat adott a lakóinak, minden csoportnak mást és mást, kinek függetlenséget, kinek szabadságot, kinek családjától való elszakadást. Más szabadság az alkalmazotté, más az uralkodóé, a szerzetesé, a nemes hölgyé, avagy a fennhangon érte epedező lovagé – s ez a daraboltság a város szerkezetében is tetten érhető, hiszen leképeződik, és ezzel megismétlődik.

A vár a lehető legszűkebb területen terül el, épületei egyemeletnyi magasak, a középületek uralják a terét, amely épületek egyben a hatalmat szimbolizálják, és erősre készített, védő kőfal határolja. A bástyák és falak kivételével építészetileg nem egységes karakterű, a hatása sem az – például azért, mert hol a katonai, hol a kereskedelmi arculata villan elő a helynek.

A vár létrejöttének idejére abból lehet leginkább következtetni, hogy az építők bátran használták a hely geológiai adottságait, s ebben az egykori Római Birodalom északi peremén a letelepedésükért cserébe szívesen katonáskodó frankok voltak élenjáróak. A frank kőművesi merészséget utánozták aztán a 12–13. századi német befolyás alatt álló területek építetői. Így a veszprémi vár, ha építése két szakaszú is, a nyolcadik, majd a tizenkettedik században hasonló erők nyomán formálódik.

Megválaszolatlanul maradó kérdés, hogy a város és a vár együtt jött-e létre, s ezzel együtt az is, ugyan melyik léte előzte meg a másikat.

Veszprémben, de meglehet, minden 20. és 21. századi közép-európai kisvárosban számos olyan dolog egzisztál, amely nincs – meglehet, éppen ez nyújtja a kisvárosok specialitását. Veszprém unikalitásához hozzájárul, hogy a település már akkor létezett, amikor még nem volt magyar állam, de másrészt akkor még nem, amikor létezett Pannónia provincia. Veszprém kialakulásához nem társult a rómaiság, ezzel szemben igen a germán világ, s a németiség ereje nyomán törmélké oszló szlávtság hagyománya.

Nem tudom, a néhány tízezer főnyi honfoglaló magyarság és a sok százezres szláv népesség miként keveredik el úgy egymással, hogy utóbb a nemzettest magyar lesz és nem szláv, de a vegyüléstani elvet Veszprém elsajátította, és számos alkalommal olvasztotta a többséget magába a kisebbség.

A szlávok és a keletről érkező barbárok ellen emelt frank-germán vár karakteréből könnyű a következtetés a várban lakók mentalitására. Az ő lelkületükből ez-az máig fennmaradt: a városlakó nem fogadja el magával egyenlőnek sem a nem városlakót, sem pedig a frissen betelepültet. A középkor közepi városi népesség vérmérsékletének maradványa ez az idegenellenesség.

Az Óváros tér végében kezdődik a vár, melyet az egyetlen utcája mellé álló polgárházak és paloták, mint esszét terjedelmesebb, illetve apróbb fejezetei, külön tulajdonosú, eltérő fennhatóságú részekre osztanak. Mert ugyan a vár utcája miatt egyfonalú és hosszú, mégis érzékelhető, hogy a hegygerinc két oldalára billennek a házai, a jobbik a keleti lejtőre, a bal pedig nyugatra, és ez a hegy a maga két, épületekkel elborított oldalát két völgynek mutatja meg, amelynek az alján ugyanazon patak kanyarog. Azaz csak az egyikben, de hogy a másik se szenvedjen vízben hiányt, régen a Séd nagyobbfajta esőzésekkor kiáradt, magához ragadta a Pápa felé kivezető utcát, s csinált belőle oly széles, alföldi folyót, hogy abban a kacsák mellett csónakok közlekedhessenek, és áradáskor ne csupán a belefulladás embereket sodorja magával.

A vár alatt északnak és délnek fut egy-egy mély völgy, hogy a Bakony irányában, északon, a Benedek-hegy szöglete alatt, néhány száz lépésre a várfaltól egybeforranak, s e kanyargós völgy közepén húzódik a Séd patak medre. Tautologikus a helyzet: a patak a Séd szinonimája, e két völgy pedig lehetne akár a városé. A Séd az északi oldal közepén torkollik, egy másik, rá merőleges völgyből be ide, s a délnek tartónak a legvégén fordul keletre, hogy elhagyja azt.

A házcsoport, amely az Óváros teret képezi, vagy a várba indította a maga utcáját, vagy két mellékindával a vár alá. Ha valaki magasból nézi a várost, jól érzékeli, hogy a várba fel nem üzenő, hoppon maradó épületek csoportja csupán egyik felét küldi a völgyaljba – képezzen ott utcát. S mintegy a délutáni fény fogadására, mentegetendő önmagát, amiért a fény nem teljes egészében érkezik, minthogy nem akadt olyan vágatra, amelyben elég széles és méltóságos teret alkothatna. A várból kiszorult épületek a hegy másik oldalára ugyancsak házak hadát engedte le, így megalkottatott ott is egy épületsor és keskeny utca. A várról lefutó utcák azonban nem utcák, hiszen kocsival, keréken járhatatlanok: lépcső emeli fel, süllyeszti le bennük a járókelőt, lépcső is a neve mindegyiknek.

A vár épületei az utcát védik, mintha azon oly sokan járkálnának, a fallal körbevett várat ugyancsak házaktól körvonalukhoz jutott, mandalát formázó két, többnyire néptelen sikátor, átjáró, tér, térnek se nevezhető utcácska, köz, amely éppen csak annyira széles, hogy a múlt siettében átférjen még rajta, továbbá zug és szeglet övezi. Személytelen hatalom véderői mind, ennek látványába feledkeznek bele valahányan a vasárnaponként, illetve az esős naponként ismeretlenségből előömlő turisták, erre nem pillantanak a helyiek, ha nem idevalósiak, és vannak tekintettel azok, akik bennszülöttek.

Apámon láttam, ahogyan öregszik, kevesebb dolog és esemény kelti fel az érdeklődését, holott se nem apatikus, se nem érdektelen; csupán gyorsan felismeri a világa mintázatait, és szerencsés kézzel és aggyal végzi el a döntéshez szükséges redukciókat. Igen, nem, nagy ritkán igem – határozatai nyolcvanhárom éves korára ennyire szűkültek le.

Veszprém, mire megvénülök, hány vonásból fog állni, ma még bonyolult, de a tegnapihoz és a tegnapelőttihez képest egyszerűsödött konstrukciója mivé szikárodik? Amikor beköltöztem a városba, és városi polgárrá emelkedtem, a sok domb, amelyeket munkába menet naponta meg kellett hágni, azt előfeltételezte,

hogy mozgásképtelen idősb koromra vagy házba zárom magamat, vagy már el is felejtettem, hogy egykor ily hepehupás hegyek közé keveredtem és azok tövében éltem.

A veszprémi vár ma az észak-itáliai frank várakhoz hasonló – azok genius locija járja át. Védelemre készült, minden eresztékében erre a feladatra emlékezteti lakóit, végső soron lakosainak rendeltetése is képes erre az egyetlen feladatra szűkülni. Az erődítmény a földrajzi adottság(ok) alapján szerveződött, s egyben azok legjobb kihasználása. A vár mint építmény és a természet összhangja az embert és antropológiai tereit nem fogadja magába. Ez az összhang nem tér ki arra, hogy az embert is figyelembe vegye. Vannak déli városok, ahol a várfal és a házak egyetlen tömbbé forrtak össze, itt a falak alatt, benn, kertecskék húzódnak, alkalmas időben szépséges függőkertekké válhattak volna – gondoljon itt az olvasó Heidelberg hegytetői pompás várára és reneszánsz hortuszára. A mi városunkban csupán a közintézmények falai egyben a várfalak, a magánépületekéi abba bizony be nem tagolódnak. Egykor nagy hírűnek látszó kanonokok sorra építették a maguk csinos, a másíkera nagyon hasonlító palotáit, amelyek elfoglalják ugyan a hegy keskeny nyergét, de a megbízók nem látták jónak a házak vár falához támaszkodását. S az is érdekes, hogy lakótornyok sem épültek itt, meglehet azért, mert abba sereg ember fért volna be. S a tömegre nem a lakóhelyiségekben, de bizonyosan a várfalakon mutatkozott szükség, a harcosok és az őket kiszolgáló mesteremberek képezték a valódi védelmet.

A város mikor nőtte túl a várfalak közébe zsúfolt, utcájában könnyen, házai szerkezetét tekintve nehezen áttekinthető középkori települést? Ha a házak számát tekintjük, nem lehetett állandó lakó itt több egy-két száznál. A római világlagazdaságban, a közeli Balácán az első-második századtól a birodalom végéig háromszáz-négy száz ember élt – a kialakulásakor Veszprém várának népessége esetleg ha elérte ezt a számot.

Veszprém ma kb. hatvankétezer ember állandó lakhelye, azaz mintegy húsz ezer családé. Mai lakosa másként használja a változatlan szerkezetű várat: hosszas előkészület után, mondják, ér el a várba igyekvő a vártérre, amely végén keresztben áll a székesegyház. A bazilikán túl pedig ott a világ vége: annak peremén alig száz éve egyensúlyoz két mészkőből faragott fehér alak: az egyik István királyt, a másik Gizella királynét mintázza meg. Hogy mennyire ingatag a vár, az a várból nem látható – de akik a vár tövében élnek, nap mint nap érzékelhetik: omlik a kő, csúszik a talaj, repednek a falak. Aki azonban bejutott a várba, annak minderről nincs tudomása: a csodák birodalmában jár, ahol a templombelsőket a vár alatti vidéket és távoli tájakat ábrázoló freskók borítják, de a mennyezetre festett rózsapiros, illetve malachitzöld peremű felhőket a szél ugyanúgy a Bakony felől fújja délnek, mint azokat, amelyeket a templomok előtt felnézve az égen látni.

Veszprémben, amikor a gyufagyár megépült, 1875-ben tizenkétezer éltek, 1927-ben, amikor már hét étterem és söröző, három kávéház, két cukrászda és két fürdő működött, közel tizennyolcezeren, 1949-ben ugyancsak alig több mint 18 ezren lakták a várost. Történelmi léptékkal nézve tehát a jövevények száma hatalmas iramban nőtt, néha már azt hiszem, csak ők hemzsegnek a városban.

Humánétológusok szerint az élet, illetve az élettudomány mintegy ötszáz embert tud egységes rendszerré szervezni, olyanná, ahol az alrendszerek értelmük szerint tagolódnak be az egészbe, hozzájárulnak annak létehez, s nem csak elélik az erejét. A létszám és a közösség eszerint egymástól függ. Az ekkora közösségben a belső változások nem okozhatnak véletlen káoszt, de a változások folyamata sem szakad meg, nem áll le az evolúció. Veszprém ekkora lakossággal talán csak akkor rendelkezett, amikor létrejött az első vár, amikor a vár körül szatellitvárosok létesültek: azok kialakulásáért éppen a létszámfölösleg felel.

A testi kontaktus, a személyes kommunikáció, a megélhető kapcsolathálózat akkor eliminálódik, amikor hallomásból sem ismerői már egymásnak az emberek, sőt, a vezetők sem érzékelhetők meg fizikai voltukban. Nagyjából ötszáz fő fölött bárkinek lehetősége nyílik arra, hogy kívül maradjon vagy kirekedjen a közösségen. A gyűttmentek, állítják a helyben gyökerező múltúak, azok, akiket nem véd meg a helyi hiedelmek bonyolult rendszere, akik nem hiszik el az emberek valóságáról történő állításainak valamennyi elemét, függetlenül attól, hogy azok hamisak vagy érvényesek. A jöttmentek olyan fantáziavilágban élnek így, amely nem a városról ad számot, ezért elgondolásaiknak a város szempontjából nincs jelentősége.

Az idegen vidékről érkeztek olyanok, mint az állatok: mert hiedelmek híján vannak, a jelenben élnek. Nincs közösségük, amely rájuk érvényes döntést hoz. Ezek az emberek saját maguk számára fontosak, a szabadságukról nem képesek lemondani, nem ismernek se Istent, se hazát, se szerelmet: nincsenek szocializálva, de még egy olyan erős akarat sincs, másféle hit, különböző remény, elütő szeretet, tanítás, eljárás, viselkedés, amely a szocializációt helyettesítené.

Olyan nézőpontváltásra képesek, amelyek nem a közösségé.

Fuimus – voltunk, mondja a világ végénél tébláboló veszprémi ember, a nagy fehér kőszobrok lába mellett állva.

Gondolom, valamikor a 19. század huszadikká fordulása táján kaphatta a várat hosszában átszelő, az eufemisztikusság határán imbolygó Vár utca végén álló hely a nevét: világ vége. Az utca, amely a szirt gerincén valóban billeg, éppen a középvonala alatt húzódik a hatalmas föld alatti csatorna vezetéke (egyszálú bele), mondhatni, ennek a csatornahengernek a tetején egyensúlyoz, mint a tölgyrönkre helyezett falapon egyensúlyozó, az út egyik oldalán nyugatra, másikon délre csordul el a lehullt csapadék, nos, ez az utca valami fontos helyre vezet, ha annak név is adatott.

A középkorban a tengerjáró népek adták a ma Belgiumban található, rémségesen szeles és sótól kiszítt, így tehát fakó városnak a nevet: Ostende. A kelet vége. E név jelentését szárazföldi ember meg nem érti. Anglia legdélnyugatibb csücskének a neve: Land's End. A világ vége – ami Veszprémnek jutott. Az első magyar királyi házaspár mögötti mélység megnevezése az, valóságos tér, a levegő neve, de természetesen a képzetesé is.

Az utóbbi fél évtizedben szinte naponta van alkalmam látni a két alakból készített szobrot, már-már profanizálva, végtére is a munkavégzés jelképévé váltak számomra. Aprólékosan, részleteiben is megvizsgáltam a közepes minőségű

alkotást: pontosan tudom, a mészkötestekbe hány golyó csapódott be, hagyott a felületükön sérülésnyomot. Ugyanis 1956-ban ebbe az utcába szorult be az orosz tank elöl a kevés egyetemista és városi felkelő, és ahogy őket lőtték, a szobrot is lőtték. A felkelők attól kezdve semmivé porladtak, a szobor azonban, ha nem is a golyókat, de a becsapódásuk helyét megőrizte. Nem értem, miért nem vált kultuszhelyé e pont, éppen emiatt. Az egyetem bejárata előtt ugyan megtalálható egy falba tűzött rózsafej, bronzból, sőt éjszaka is látható, mivel piros lámpa világít a bronzszirmok között, emlékezteti az 1951-től működő universitas professzorait, többségük miként hagyta cserben a diákjait a forradalomban és a forradalom után (annak közelében, annak távlataiban, s talán annak emlékében is), de nekem ez a gépfegyverek lövedékeitől megroncsolt felület, mert legalább az anyaga jelen tudott lenni a korabeli eseményen, valóbb emlék, mint a mementó, bár azt Raffay Béla, a neves szobrász készítette.

Cholnoky Jenő ugyancsak világ végeként emlékezik azonban e helyre, nem 1956 eseményei miatt, pontosabban (s mily kedves is lenne az az utókor számára) az arra emlékező város által jutott e megnevezéshez. 1938-ban megjelent, a helytörténetet a földtörténettel hatásosan egybeillesztő aprólékos várostörténeti értekezésében arról írt az akadémikus geográfus, hogy a Szeminárium épülete és a szemközti kanonoki lak közé szorult kis bástyaszakasz, ahol a vár magányos utcája vakon végződik, a Világ vége. Testvérei, a kisváros első jó prózáirói sem mondták ezt másként, igaz, harminc-negyven évvel korábban.

A világ végéről a Benedek-hegy látszik, ahol ma kőkereszt igyekszik karjaival ellenállni az északi szélnek; egykor iszlám temetőnek használták. A veszprémi szél a világ végéről érkezik.

Sum – vagyok, mondja a halott város.

Máskor szóból lett a szemem. Elég meglátni a széltől vagy járókelőtől megroncsolt, derék- vagy szájmagasságba falra ragasztott plakát félmondatát, hogy értelmet nyerjen a tekintetem. Fényképezőgépet emelve elé, dokumentumot készítek. Avagy magával ragad a tekintetem, mintha a napszél az üstökös magvát széthúzza, mintegy csóvává teríti szét a testemet.

Veszprém, egyszer csak ezt vettem észre, nagyon fél az idegen tekintettől. Itt van számára ez a gyönyörű vidék, rajta az éghez szokott vár, alatta a keresztény középkor elővárosaiból összeolvadt mai város, amely a huszadik században túlnőtte ugyan magát, de mindvégig vigyázott arra, hogy keskeny derekú asszonynak látszódjon, és 43-as lábát is mindig 37-es cipellőbe nyomorította. És itt van a félelem, amely nem csupán a riadalom és a rémület ellen berzenkedik, de mindazoktól is, akik a riadalmat látják vagy részvevőként érzékelik. A város kultúráját a kívülről szemlélők nem érzékelik megfelelő módon – állítják a gyűttmentek ellen morgolódnók.

Hogy miért és mikor alakulhat ki egyensúlyi helyzet az önmagukat őslakosnak gondolók és a betelepedett, bármikor továbbállásra képes városiakok között, az időpont megjósolására nem vállalkozom. Alig száz évvel ezelőtt, ha tíz-tizenkétezen éltek itt, vagyis a jelenlegi hatvanezres lélekszámnak mindössze a hatodatedede tekinthetné tősgyökeresnek magát, ez az arány azonban torz, ha a helyie-

ket, illetve a lokálisnak gondolt érdekeket képviselők hangját hallom. Akadnak ugyan, akik úgy gyanítják, az őslakosok tömegénél jóval nagyobb a vazallusok száma. Az egyenműség hiánya az ürügy, hogy a lakosok között nincs egyensúly.

Másrészt mégis ez lehet annak az eredete és biztosítéka, hogy egyre-másra érkeznek új és újabb letelepedni szándékozók, akik számára ez az instabil állapot a korábbihoz képest inkább kiegyensúlyozottságot ígér.

Szóval a város lakossága sosem éri el azt az állapotot, amelyet vagy az igen, vagy a nem, vagy az elheverés, vagy a föllálás, az éhség, avagy a jóllakottság jellemezne. Nem alakulhat ki homogén (képzetes) testbéliség és szellemiség, errefelé a minimális számú egyensúlyi helyzeten kívül mindig több kínálódik fel. A matematikusok azt állítják, hogy létezik olyan test, amely csak két egyensúlyi ponttal rendelkezik: a stabillal és az instabillal, én azonban a két pólus közti változatok sorozatát ismerem. Hiába tudom, hogy élnek tengeri teknőcök, amelyek olyan páncélförmára tettek szert az evolúció során, amely mindig lehetővé teszi a könnyű talpra állást, én nem vagyok teknőcfaj egyede, és ha jól érzékelem, a városom sem ilyesféle jószág. Meglehet, nincs egyébről szó, mint arról, hogy a település ezen a módon kerül el, hogy a két, egyensúlyi állapottal jellemezhető ideális lét valami katasztrófa eredményeként egyetlenegy egyensúlyi állapotúvá alakuljon, így a nem létező dolgok közébe sorolódjon maga is, mivel egyetlen egyensúlyi helyzettel rendelkező test nem létezik.

Persze nem állíthatjuk azt, hogy a nem létező dolgok nem befolyásolják a közösség életét, az emberek sorsát, vagy a történelmet. Sőt, éppen ellenkező a tapasztalatunk: mintha nemegyszer hosszú időbe került volna az abban való megbizonyosodás, hogy a valóságban nem létező dolgokra hivatkozva kreálódnak szabályok, és e formulák betartására kötelezik a közösséghez tartozókat, sőt, mindössze azok válhatnak közösségi taggá, akik számára a felállított norma szentség.

Tárlat címmel könyvet írtam egykor, melyben csak azokat a művészekről kapott tárgyakat mutattam be, amelyek között élek. A lakásom belsejéről esik szó. A képek között található az az 1978-ban készült festmény, két egymásra ragasztott vászondarab, amin két, egymásba kapaszkodó, kék kontúrú alak látható. A háttér földbarna, rothadtsárga, iszapzöld, egészen olyan, mint a paradicsom.

Veszprémnek nincs meghatározó színe, mint van sajátja valamennyi toszkán városnak, az Esterel-hegységnek Nizzától nyugatra, vagy akár a konstantinápolyi török rózsát utánozó sárga Bécsnek. Koloritjával télen a télhez, nyáron a nyárhoz alkalmazkodik, olyan, mint kertem barna varangya (amely Adél kutya játszótársá), a tavi béka (ami, ha a kutyák ugatásba fognak, menten elkezd a vartyogást), akik az evolúció során szerzett tulajdonságuk eredményeként a környezet színét utánozzák. Ennek a városnak a színi környezete a négy évszaké, az ökörvérszínű meggybokroké a hegyoldalon, a sárga vadszőlővel gúzsba kötött házaké, a vadcsapásoktól csíkozott havas lejtőké, a novemberi esők után maradt mocsoké. A rókáé, a rómaiak kedvelte felsőörsi kőé. Mind-mind örökké ugyanaz, miközben napszakonként, hónapokonként, megvilágítástól függően árnyalataiban változók.

Veszprém tavasszal többnyire zöld, nyáron főként kék. A fűtől. Az égtől.

Persze ez a zöld, ez a kék, ez az ólomszürke, ez a kadmiumfehér az olyan európai fickónak jelent valamit, mint én, aki részére éppen ilyen zöldként, kékként, fehérként érdekes. Arab ember számára – mondjam példaként – a kék nem mindig jelenti azt, amit nekünk. Hiedelmük szerint a kék szemű ember bajt hoz. Nem tudom, mi van akkor, ha az angyal a kék szemű, mint városunk templomainak sok freskóján. Amikor Allah Gábielnek, majd az pedig Mohamednek kinyilatkozta a Koránt, milyen színű szemmel nézett a világra? A Hatalom Éjszakáján, a ramadán havi böjt utolsó éjjelén, amikor a szent könyv megszületésére emlékszik mindenki, aki muszlim, vajon felvetődik-e, hogy más vidéken az angyal szeme nem a nekik tetsző barna? Kék szemű angyal is létezik, miként az ellenőrizhető a püspöki palota ebédlőterének jugendstíl freskóján.

A kékekkel mindig baj van. Cholnoky Jenő belső-ázsiai útleírásában arról értesülünk, hogy a kínaiak a kék szeműeket egyenesen jövőbe látóaknak, varázslóknak tartották, annyiban biztosan, hogy előre látják a vihart. E naplójegyzet miatt lettek a Cholnokyak kék szeműek a helyi Panteonban elhelyezett reliefen, amelyet Várnagy Ildikó készített.

Élt e vidéken hajdanában egy Lackó keresztnevű festő, tőle vásároltam a kék kontúros kétalakos művet, neki ugyancsak sok gondja volt a saját színek nélküli várossal és az emlegetett színekkel. Egyszer-másszor lángveres tarajú pávakék hajjal vonult át a városon, hosszában a Jókai utcán, a Szabadság téren és a sétálónak hívott Kossuth utcán, szokásos útvonalán haladtában mindig sokáig érezhető volt az az alagút, amelyet teste fúrt a levegőbe, illetve a tömegbe. A merészek beszóltak neki, tetoválásai, csatjai, túi, szegecsei, maszkot utánzó arckikészítése, extrém rongyokból-bőrökből gondosan összeválogatott öltözete ugyancsak megrémítette és feljajdulásra vagy keresztvetésre készítette a város némely lakóját és vendégeit, másokat viszont nem az öltözék egyes kellékei vadítottak meg, hanem hogy Lackó testét és gúnyját, mint amikor a bokrokat kerülgető, saját járást keresőre felakad a sok pókháló, rajzok ezüst vonalai és csíkjai tartották egybe.

Mindig szétdőlni kész lelkű volt ez a gyerekeMBER. Öblös hangja, szitkozódó természete is erre utalt, követelőzései ugyancsak. A várossal elejétől végéig, templomgombtól a csatornázásáig adódott baja; lénynek tekintette, akivel összezsaphat, megvívhat, fel sem vetődött benne, hogy nem egyéb az közegnél, használatba vont térnél. Csoda, hogy negyvenegy éven át életben tudott maradni. S ehhez hozzájárult, köszönet érte, a város sokakat istápoló pszichiáter arkangyalnője. Talán egy belgyógyász is, de vélekedésemről a magyar írók, költők és képzőművészek orvosát, a Nap-természetű Csillag József doktort régebben kellett volna megkérdezni. Ő ugyanúgy öngyilkosává lett.

Aztán akadtak, élete utolsó tíz évében, akik megszokták, hogy a csillogó színek szkafanderébe bújt vadember a sörért tenyérnyi rajzzal, a napokra elegendő élelemért szprével fújt arcképpel, tíz-húszezer forintért művészellátós eredetű, azaz a keretre szakszerűen felfeszített vásznú olajfestménnyel fizet. Valamennyi extravagáns helyi figura bizonytalan minőségű, sok esetben csupán alkalom szülte műtárgy tulajdonosává emelkedett, műtárgygyűjtővé, Szilágyi Lackó-birtokosává.

Hozzám többnyire a városból megtérve kiabált be, cigarettára, tejure várt, vagy pénzt kért. Ha meg rádúlt a csengőre, a kutyákkal vitába bonyolódott, és ha a hangzavart fokozandó közbeszólt a béka, majd a hegyoldal szajkója, nem sok választásom maradt, vagy beteterlem és megittattam, vagy hirtelen fellelt munkámra hivatkozva nem fogadtam. Egyéb lehetőségem nem maradt. Néha jó volt vele beszélgetni, a legtöbbször azonban nem. Ide egy Pázmány Pétertől származó káromkodás kell, hogy sokszor mennyire nem volt jó vele beszélgetni. Voltak neki vallásos korszakai, látszott a szemén, mikor moszlim, mikor taoista, mikor Hit gyülekezetes, mikor pogány, mikor sátánista. Mikor szesztől, mikor szerektől bódult, s mikor az olajfesték gőzétől. Mindig abban reménykedett, végtére is akadtak napok, amikor több képet is alkotott, így joggal hitte, hogy ő maga a Teremtő.

Második válásom okául egyetlenegy mozdulatot nevezek meg. A nagyszüleim hagyatékából származó kevés dolgok egyike az ügyetlenül esztergált tót faogas, amelyet harmonikaszerűen lehet nyitni-zárni, attól függően szélesre húzni, amekkora a falfelület. Ezen gombos fogasok ülnek, hogy ha akasztó nélküli kabátot dob rá a magamfajta ember, nagy felületen érintkezzenek, ne hagyjon az akasztó nyomot. Az asszony, akivel akkor huszonhét éve éltünk együtt, mert nem tudott egy üveget bedugaszolni, hirtelen mozdulattal letörte a fogasszárat, és egyik darabja köré papírszalvétát tekerve igyekezett elzárni a palackot. Az a nemtörődöm és egyben kíméletlen mozdulata elég volt ahhoz, hogy kilépjek a kapcsolatunkból, s amilyen gyorsan csak tudtam, szétköltözzünk.

felettebb különös jelenségek tárháza

(esernyő)

Isten sír

és ilyenkor az emberek az utcára sietnek
fejük fölé fémvázra feszített szövetdarabokat tartanak
összegyűjtik a könnyeit
így imádkoznak
égre mutatva ezüst ujjaikkal

(ásítás)

és szorgalmasak mint a ló elárulják
őket arconásaik e tenyérbe
illeszkedő rút torzulások
például ha tette készek
néma üvöltésbe merednek mintha bizony
fát házat víztornyot akarnának bekapni
azt kiáltják fegyverbe vagy csak ezt
metrópótlóbuszmegállóhelye
de hallani nem hallatszik semmi

nem sokkal ezután bezárják szemeik
nehéz kapuit és
végre azt csinálják amit kell

(menetrend)

a szabály az hogy nincs semmiféle szabály
mint a legtöbb játékban ebben is
ez az önfeledtség a szép nagyjából így
megállnak az előre kihelyezett tábla előtt
és sokáig böngészik figyelmesen
vagy felületesen
némelyek többször is visszatérnek
nem a gyorsaság számít tehát
aztán váratlanul elrohannak különböző irányokba
az egész örült összevisszaság szent káosz

*valamiképpen újraélve folyamatosan
átélve az ember zavaros lényegét
és minden az apró számokkal jelekkel
összefirkált táblánál kezdődik*

(fésű)

*a paradicsomos hal csomagolópapírban
él innét fogják ki kezeikkel és
magukba tömik mind
a mértékletesség szent állatát
sört isznak mellé
ujjaik számával azonban
elégedetlenek
és színes áttetsző anyagból megsokszorozzák*

*kínzóeszköz talán
hiszen hegyes végeivel a fejüket
kaparják az önismeret nehéz pillanataiban
ekkor magukat bámulják
saját szemükbe mélyednek
és zavarodottan távoznak*

(tejeszacskó)

*régóta vágynak a csillagok közé
de törékenyek és puhák ilyen nagy utazáshoz és
utódaikat sehol máshol mint itt
és sehogy máshogy
mint édesvízzel fürösztve nem önthetik
vájdlingból vájdingba
ezért keresik több ezer éve
a mindenre jó szent anyagot és íme
megtalálták és íme felhalmozták
szellemük legvégső megfeszítésével
testük legvégső termékét
mely kezdetben kellemetlenül telt és feszes
és egy mindenben mindenkor
felszívódó vízszerű anyaggal töltik ki
igazi alakját azonban később
nyeri el amikor leginkább hasonlít
rájuk
meggyűrt összeesett ráncos
tőle remélnék védelmet minden ellen*

Váradí Nagy Pál

Betűvetők a Kincses kocsmáiban

Hadd meséljek egy kicsit az utóbbi öt évről, amit Kolozsváron töltöttem, és tollforgatóként benne voltam a helyi irodalmi pörgésben – furcsa volna erről *írnom* ahelyett, hogy *meséljek*. Aktuális is most megfogalmaznom ezeket a sorokat, voltaképpen visszatekinteni, mert elhagyom lassan ezt a várost; de azért még mindig nem kívülről látom (már ha nem voltam én itt mindig is jelenlevő kívülálló). Ezért arra kérném az olvasót, hogy tartsa szem előtt, hogy ki beszél, hogy nem tudok, nem tudhatok, és nem is akarok mindenről tudni, ami itt zajlik, hogy járjon utána kikezddhetetlen igazságaimnak, ha módja van rá, ellenőrizze a felidézett dolgok részleteit, egyszerűen higgyen is nekem, meg ne is.

Amikor Kolozsvárra kerültem, 2004-ben, hirtelen két irodalmi körbe csöppenhettem bele többé-kevésbé; ezeknek csak egyike zajlott kocsmában. Akkoriban a Bretter György Irodalmi Kör üléseit a *Bulgakov* kávézó pincéjében tartották, szombaton szinte minden hétfő este – hirdette a sajtó, plakátolták, nem lehetett nem észrevenni. Az akkori Bretteren többnyire sörrel-cigifüsttel átítatott emberkék, hol nívósabban (Szócs Géza vendégként, Bréda Ferenc, Karácsonyi Zsolt stb.), hol mosdatlanabban, vagy egyenesen bunkó módon (itt nem mondok neveket) osztották az aktuális témát – amit a meghívott, általában egy szárnyát bontogató ifjú titán (vagy titánlány) versei, netán prózai szolgáltatottak. Előfordult persze, akkoriban még gyakrabban, hogy fiatal, mégis befutottabb szerző volt a meghívott, vagy legalábbis nem ragrimeket faragó fűzfapoéta. Már akkor mondogatták (és azóta is folyamatosan), hogy a Bretter színvonala hétről hétre egyre alacsonyabb és egyre kisebb iránta az érdeklődés. Mindenesetre tucatnyi, kéttucatnyi személy mindig összejött.

Első kolozsvári heteimben, még októberben felhívtak telefonon, hogy indul egy új irodalmi kör, a Károly, s nekem ott volna a helyem. Épp szakadt az eső, mintha dézsából, bőrig is áztunk páran, mire az első ülésre, egy öreg bérházbeli, hangulatos lakás könyvtárszobájába összegyűltünk. Forró teával vártak. Itt ismerem meg többek között Visky Zsoltot és Horváth Előd Benjámint, Benjit, akivel – amennyire azt különbözőségünk engedte – összebarátkoztam/tunk. Habár nem kocsmái volt ez az irodalmi tevékenység, mégis fontos említenem, mert első-sorban olyanok ültünk a Károlyon össze, akik magunk akartunk irodalommal foglalkozni – nem egyetemen, s nem is duhajkodva, hanem a magunk módján. A körnek nevet adó Mrožek-dramát Visky András dramaturggal közösen elemez-

tük még a legelején, de aztán saját írásaink megvitatása mellett hallgattunk zenét, tartottunk felolvasómaratont Esterházyból, Brodszkijból, Petriből, „játszottunk” kreatív írást – többek között Selyem Zsuzsa jött el az irodalmi szakma részéről –, és talán legemlékezetesebb vendégünk Toshio Yoshizumi grafikus volt, akivel a haikuról általában és egy haikukötet illusztrációja közbeni tapasztalatairól beszélgettünk egy tavaszi vagy inkább nyári napsütéses délutánon, egy kertben.

A marosvásárhelyiekről (elsősorban a Látó köre, KAF, Vida Gábor, Szabó Róbert Csaba, az akkor még működő A7 köre) azt mondják, hogy a kolozsvári brancs (itt elsősorban az Előretolt Helyőrség élő kövületeit és csatlósaikat kell érteni) legerősebb konkurensei (pályázati pénzek stb.), de persze voltak emberek, akik mindkét csapatban futottak. Mindenesetre tény, hogy vásárhelyi (vagy más) mezben írókat nem nagyon hívtak Kolozsvárra – „maguktól” vagy az egyetem meghívására jöttek: ahogyan a váradiakat is (a Várad folyóirat körét, akik részben ugyanazok, mint a rendkívül színvonalas Törzsasztal szervezői) többnyire a nem kolozsváriakat Balázs Imre József, illetve az *Erdélyi Terasz* fogadta. Ha tehát a marosvásárhelyiek látogattak a Kincsesbe, akkor jobbára a Szamos parti *Tranzit Házban*, az emeleti kávézóban találtak otthont a rendezvényeiknek, vagy a bölcsészkar kicsempézett, egykori kápolnájában. Ilyenkor a helyi brancs nagy ívben és elvből elkerülte ezeket a helyszíneket. Ezek a (főleg) tranzitbeli események csendes (nem lapos) felolvasóestek, kulturált beszélgetések, moderált viták voltak, érdeklődőkkel, nem csak ismerősökkel. Különben a *Tranzit Ház* valóban tranzitállomásként működött, több multikulturális eseménynek, filmezésnek, színdaraboknak adott otthont a maga szerény körülményei között (itt adták elő a *Károlyt* a magyar társulat színészei; amikor az irodalmi körünk már hónapok óta működött). A számos, többnyelvű irodalmi rendezvény közül jómagam arra emlékszem legtisztábban, amikor Franz Hodjak olvasott fel. Pár hete jártam arra, kíváncsiságból, az épület felújítás miatt zárva volt.

Részben, mert cserélődni kezdtek az emberek, részben, mert a megmaradók is változtunk, 2006-ra döcögni kezdett a Károly, ezért Benjivel ketten azon kezdtük törni a fejünket, hogy kellene valami újat csinálnunk. Ezek a fejtorések az akkor nemrég nyílt *Krajczárban* vagy a művészkocsmaként számon tartott *Insomniában* tea, sör vagy sörök mellett – mikor mit engedett meg a zsebünk – sokszor zárásig zajlottak. Nem otthon, egyfelől a hangulat miatt, másfelől meg mert mind a ketten elég ramaty helyeken laktunk, zsúfolt albérlet stb. A *Krajczárban* gyakori arcok voltak az itteni Karaván zenészei, eleinte még koncertezgettek párszor; befutott(abb) verseket zenésítettek volt meg nagyjából az ismertebb Fűszál együttes stílusában – tehát volt hangulata a helynek (a fényképeik a mai napig kint vannak a falakon). Ültünk, beszélgettünk, vitattuk a semmit, amikor Benji hirtelen, kajla mosollyal elővette a *tankönyvet*, Parti Nagy Lajos *Grafitneszét*, és morfondírozni kezdtünk rajta. Parti Nagy különben többször is előkerült még, *A fagyott kutya lába* vagy *A hullámozó Balaton* mentén, és emlegettük a partinagyitisz gyermekbetegséget, ami a *tankönyvíró* stílusába való önkéntelen beragadást jelentette. Érdemes itt megjegyezni, hogy ha Parti Nagy és KAF költészetét nagyvonalúan egy hagyományba soroljuk, akkor érthető, hogy a Bulga köré tömörülő kolozsvári brancs mennyire külön állt már akkor a maga erőltetett pajzanságával,

harsányságával, keresztapáskodásával – hogy hová nem akartunk tartozni. Attól Villont még szerettük. Rajzoltuk a metrumokat és írtuk a négykezeseket – esték teltek el az egymás soraira válaszolásokkal. Távlabbi asztaltársaságokból át-átköszönt egy-egy ismerős, esetleg tollforgató kolléga, de olyankor *mi* születtünk az irodalmat, nem hagytuk magunk zavarni. KAF-ot mi különben kerültük, mert akkoriban minden létező tantárgyversenyen tétel volt valamelyik verse, és megelégtünk. Adtuk egymásnak a házi feladatokat, és következő alkalommal meghánytuk-vetettük az elkészült darabokat. Meg persze eljártunk színházba, felolvasásokra, ahova csak tudtunk, és lassan született megfele a Másnapos Irodalmi Kör ötlete.

Közben főleg Karácsonyi Zsolt, azaz *Kara* is megérezhette, hogy változnak az igények, és (habár többen indították) voltaképpen ő és Bréda Ferenc vezették a nagyjából egy évig, 2007 tavaszáig működő nyilvános műhelyt, a *Kolozsvári Literátor Klubot*, a KLK-t. A Bulgakov tetőtérében három összetolt asztalnál ültünk össze otthon elkészült írásainkkal, felolvastuk és megvitattuk azokat, nemegyszer magasabb szinten, mint amit egyetemi évfolyamtársaim produkálni tudtak. A műhely nyitott volt, és havonta egyszer legalább felbukkant egy-egy felelőnyolcas Petőfi-, Reményik-, netalán Wass Albert-reinkarnáció, akiken nagyon jókat lehetett szórakozni. Brédát itt ismertem meg jobban – hogy milyen együttműködéssel kell szorozni a véleményét, hogy az nagyon is értelmes legyen. Pátosz nélkül: megszerettem Brédát. Egyszer-egyszer Király László, illetve bölcsészkar tanárok is benéztek, és lassan látogatottabb lett a liberálisabb KLK, mint a kötelezően-fárasztóan szívatós Bretter – ki tudja, vannak pletykák, mindenesetre tény, hogy akkor hirtelen maradtak abba a gyűlések, és nem lehetett többet a KLK-ról hallani. Bár voltak tervek (antológia kiadása stb.), ezek füstbe mentek, és elmondható, hogy a KLK, Kara és Bréda nem tudta felvállalni a változó idők kívánta szerepet, amelyet végül is Balázs Imre József (BIJ) tölt be a KLK végétől fogva a mai napig.

Bréda mostanában román nyelvű köröket szervez és látogat – az *Insomniában* például, Szántai János mellett. És, aki eddig azt várta volna, hogy a kocsmában születő román irodalmat (vagy netalán a szászt) is bemutatom, annak most sajnos csalódnia kell. A magyart ismerem csupán, úgy-ahogy, a románoké egy teljesen másik világ, amelyet nyelvileg csak értek, de nem érzek – ezért nem is ástam bele magam, habár Bréda korhol érte mindig. Bréda az, akivel órákig osztottuk egyszer az *Insomniában* a mitológia és a Terminator szoros viszonyát, és hogy a sznobok és kultúrmókusok nem fogják fel, amit Borges is megírt a kortárs nagytörténetekről. És kuncogtuk, hogy milyen készséggel fogyasztják a számunkra nézhetetlen művészfilmeket. Úgy tűnik, főhadiszállása végleg áttevődött az *Insomniába*, a Bulgakovban vagy másutt alig látni. Legutóbbi kötetét, a *Lali lakomáit* is a bárányokat hágó disznókkal festett falú *Insomniában* mutatta be. Bréda mellett a tudomásom szerint irodalmilag mostanra inaktív Barbi az, akit még futólag említenék – azaz Márkus Barbarossa Jánost, akit minden igyekezete (szinte jelmezszerű megjelenés, kiselőadási felszólalások, több pecsétgyűrű, csontszerű szemüvegeret, kopasz fej, és persze a rőt szakáll) ellenére sem tudunk mi, fiatalok a legkevésbé sem komolyan venni. Kettejükkel lehet hajnalig

átbulizni akár a hétköznapi éjszakáit is, persze mindenféle irodalmi előzmény nélkül. Brédától táncos-bulizós pincékben, a parketten csápoló „avatatlanokat” a pultról figyelve lehet mindenféle sztorikat hallani, afféle alulnézeti kultúr- és irodalomtörténetet, a ma Kolozsváron élő alkotóemberekről, amiket persze meg kell alaposan hámozni. Ahogyan azt is, amit nevezhetnénk Bréda alternatív kánonjának, ami a misztikushoz, titkos társaságokhoz, egyáltalán „a titokhoz” hivatott vezetni az embert – már akit.

Formálisan a Krajczárban alapítottuk meg Horváth Előd Benjámin, László Szabolcs és jómagam a Másnapos Irodalmi Kört 2006 októberében, és mert a Krajczárhoz nem kapcsolódott irodalmi hagyomány, nyugodtan üldögéltünk az emeleten. A Bretter-kör azt hitte, botrányt akarunk, amikor bemutakoztunk a nagyközönségnek (rengeteg rosszindulatot, mosdatlan megjegyzéseket, burkolt fenyegetéseket, keresztapáskodást kaptam a nyakamra, amikor kézbe vettem kicsit a környezetem irodalmát egy-egy pamflettel, kritikával), pedig hát nem botrányt akartunk, hanem a magunk választotta elődeinkkel *létezni*. Balázs Imre József szerint azokkal egyetemben, akik jelenleg a Másnapos Oldal honlap köré tömörülnek, főleg a régi károlyosok (Visky Zsoltot emelném most ki), de újonnan érkezettek is (Láng Orsolya elsősorban), hosszútávutók vagyunk, nem titánkodó botrányhősök, hiba tőlünk a polgárpukkasztást elvárni. De rólunk ne többet, mert voltaképpen csak a világhálón létezők, kocsmákban csak fogyasztóként – egy-egy felolvasáson legfeljebb, mint egyéni írók, nem mint *másnaposok*.

Tulajdonképpen nem titok, hogy Márkus B. J.-vel ketten, de inkább Bréda kért meg 2008 őszén, hogy vegyem át a mélyrepülő Bretter elnökségét – nem vállaltam el, elvi okokból: a Bretter hagyományához nem kívántam csatlakozni. Meg persze az is közrejátszott, hogy nekem úgy tűnt, János inkább, már bocsánat, marionettet keresne, mint értelmes embert; olyat, akik megszerveznék neki a heti irodalmi szórakozást, hogy „történjen valami”, mert unatkozik-forma. És valóban, hosszú ideje a legnagyobb szórakozást, szenzációt, rossz értelemben vett érdeklődést az a Bretter jelentette, amit egy (nem nevezem meg) ányelvész tartott vakbélkomolyan a magyar nyelv ősi, már-már transzcendens eredetéről. Jó alkalom volt ez a retrós szabogatásra azoknak, akik erre a régebbi időkben is igényt tartottak. De ahogy a Bretter egyre lejjebb csúszott, és nem tudott feladatahoz híven valódi tehetségeket felmutatni egyik oldalon – azok máshol kezdtek kimaradozni –, szakmabelieket a másik oldalon, ezek a rázósabb emberek is kimaradoztak, és gyakorlatilag elnéptelenedett a Bretter.

Újdonság február óta a Bretter esetében, hogy két hölgy – inkább leány – vezeti, Jancsó Noémi és Papp-Zakor Ilka, akik betiltották az alkohol- és dohányfogyasztást. Bréda, aki mindkettővel bőven él, ekkor maradt ki végérvényesen: pár körön láttam február óta, ezekre többnyire személyesen hívtam meg. Nagyjából március-ápriliséig úgy tűnt, sikerül felemelni a gépet, de állíthatom, hogy mostanra (május vége) szinte több a meghívott, mint az érdeklődő, a meghívottak ismerőseit is beleszámítva, és a szervezők részéről is az erély hiánya, a komolytalanság, pontatlanság tapasztalható. Többen is jeleztük, hogy az egész terhes hagyományt félre kellene tenni, mert nem a mienk, a több mint

tíz éve kitalált forma (felolvasás–vitaindító–vita) sem állja ma meg a helyét, és egyáltalán, ki az a Bretter György? Értsd: a mai fiatalok, a kortársaim számára. A Bulgakovban, hogy a helyszínnél maradjunk, sokkal nagyobb érdeklődés mutatkozik egyfelől a régiek iránt – az évzáró irodalmi fesztiválokat, helyőrség-jubileumokat aránylag sokan látogatják –, másfelől az egyéb műfajok iránt. Telt háza van a stand-up comedyknek, illetve szövegei művességével Murányi Tóni és zenekara fellépései tartoznak az irodalomhoz. Murányiék magasán a legtöbb embert vonzzák a Bulgában szervezett rendezvények közül, és úgy fest, abszolút sikert aratnak dalaikkal, illetve fellépéseik stílusával. Ha úgy tetszik, parodisztikus gesztusaik jellegével idézik a helyőrség vonalát, de ilyesmin csak számítógép előtt gubbasztva, billentyűket nyomkodva jár az eszem, a helyszínen velük bulizok.

A KLK két éve való megszűnése és az, hogy a végét járó Bretter – elenyésző kivétellel – képtelen megmozgatni vagy észrevenni a most induló tehetséges szerzőket (vitaindítóként ennek magam is tanúja voltam a lehető legközelebről), azok nem érzik úgy, hogy ott volna a helyük, szerintem egyértelműen mutatja, hogy megváltoztak az igények. Talán ezekre az új elvárásokra válasz Balázs Imre József nagy sikerű kreatívírás-műhelye, a Korunk Akadémián belül, amely most zárja második évadját – nem kocsmaiak, jobbára a Korunk szerkesztőségében gyülekeznek, de párszor megfordultak ők is kávézóban. Tavaly ilyenkor a Tranzit Házban telt házaz évadzárót és elismerő arcokat, tömött közönséget láthatott, aki ott volt. Részben ebből az „évfolyamból”, és részben az előbb a Károly, majd a Másnapos köré tömörülő szerzőkből (persze a csoportok alaposan átfedik egymást) állt össze 2008 novemberére *A meghajlás művészete* fiatal szerzőket összefogó antológia, amelyben, ha mondhatom így, Bálint Tamás az az értékes kivétel, aki még korábban, a Bulgakov neveltjeként futott pályát. Elindult a *Meghajlás* a Tranzit Házból, és járt gyergyói kocsmában, nagyenyedi könyvtárban, udvarhelyi vendéglőben, váradi szerkesztőségben – kötetbemutatón, és az utóbbi évek legnagyobb sajtóvisszhangját keltette, amennyire ezt megfigyelhettem. Dicsérje Brédát, hogy bár ő a legidősebb azok közül, akik a Bulgakovban irodalmat szerveztek, ő a legnyitottabb is, közülük egyedül ő volt kíváncsi arra, hogy mi történik más háza táján, a kötet tranzitbeli ősbemutatóján: hogy sok érdeklődőnek szék sem jutott, hogy Cseke Róbert és zenekara a kötet verseiből zenésített meg néhányat, és azok fűszerezték az estét.

Volt egy rövid életű, eléggé lepattant, esetleg épp ezért hangulatos kocsmá, a *Bástya*, amelynek irodalomtörténeti fontossága abban merül ki, hogy az első CSEK-re itt ült össze a társaság. Habár akkor még nem volt neve a Csütörtök Esti Körnek, és később a szervező Kolozsvári Magyar Diákszövetség irodája lett a helyszín, még a kocsmában körvonalazódott, ki lesz kicsoda a CSEK-en. Hogy volt átfedés itt is, ahhoz Jancsó Noémit és Visky Zsoltot említeném azok közül, akik a CSEK-en megjelentek és (már legalábbis helyileg) számon tartandó írásaik is vannak. Elsősorban nem kocsmá köré szerveződik, de magának törzshelyül a *Corvinust* de facto megjelölő irodalmi csoportosulás az Alteregő Csoport, akik – helyszínnel bírván – kötetbemutatókat, beszélgetéseket, verses estéket szerveznek Kolozsvár központjában.

Azt hiszem, kirajzolódik emlékeim közül, hogy „innen” nézve az én írásom alighanem az egyik utolsó, amelyik kocsmák köré szerveződő irodalomról mint élőről beszélhet, mert a hangsúlyok erősen eltolódtak az utóbbi pár évben, zanzásítva, az ivás felől a műhelymunka irányába. Úgy sejtem, és most nem keresek okokat, hogy még pár évig legalább BIJ lesz az, aki szervezeten maga köré fogja tudni gyűjteni a fiatalokat, és a kocsmá (kávézó), köztük jelesen a Bulgakov, elveszíti azt a szervező szerepét, amivel a kincses városban az elmúlt pár évben bírt. Vagy lehet, hogy csak jómagam, a jelenlevő kívülálló látom így?

Kolozsvár, 2009 májusa

Zelei Miklós

Összeszokrátatni különböző életeket

Beszélgetés Podmaniczky Szilárdal

A tél talán lehidegebb napja volt az a vasárnap, amikor Balatonbogláron Podmaniczky Szilárd és felesége, Bodó Gabriella vendége voltam. Viharos szél fúj, a partra kicsapódott hullámok ráfagytak a faágakra, a fűszálakra, a padokra és a kődarabokra – jégvirágkertészet káprázott végig a parton. A Rezeda utcai házban beszélgettünk Szilárdal a lassított alföldi létről, a kulturális versenyképességről, hogy a lelkébe költözött friss svájcit sikerül-e átváltoztatnia magyar íróvá, s hogy ezt az írók hogyan menedzseljék magunkban és másokban...

- Tőled tanultuk meg, hogyan lehet a virslit úgy sütni, hogy meg ne ráncosodjon a bőre.
- De jó! Akkor ezt most én újra megtanulom tőled, mert én már elfelejtettem.

– Margarinban kell sütni. Nem olajban, nem zsírban, nem vajban. Csakis margarinban. A főzés hogy jött be az életedbe?

– Édesanyám rendkívül jó konyhát tartott otthon, és mindenféle olyan ételt csinált, amivel próbálta újszerűvé tenni a kajálásunkat, és engem ez elkezdett érdekelni, a kilencvenes évek legelején. Akkor kezdtem el a független életem egy szegedi lakásban, és nagyon sokszor nem volt kedvem elmenni étterembe, mert egyedül nem ül be az ember étterembe enni. Inkább nekiálltam olyan kajákat csinálni, amiket édesanyámtól eltanultam. Hogyha valamit elfelejtettem, akkor fölhívtam telefonon. De egy idő után éppenséggel azt élveztem benne, hogy már nem kérdezek, hanem magamtól csinálom. Van otthon tízféle alkatrész, és kitalálom, hogy ebből mit tudok összerakni. És akkor megpróbáltam magamtól kisütni különböző recepteket, amit a mai napig is szívesen csinálok. Két héttel ezelőtt is főztem valami olyan ételt, amit az alapanyagokból képzeltem el, fejben ízlelgettem a kaját, és így raktam össze egy tejszínes, gombás, sült csülökhússal köríthető, tésztára önthető mártást.

– Akiket a köztudat nagy elődökként tart számon, például Krúdy Gyula, a szakácsművészetben is komolynak tekinthető? Krúdytól nem olvastam receptet, csak dicséreteket, hogy ez is finom, az is finom. De ő maga mintha nem készített volna... A konyhában az írók közül tekintesz elődödni valakit?

– Amikor főzök vagy kitalálok recepteket, eszembe nem jut az irodalom! Nem borít el nálam mindent az irodalom. Az viszont eléggé kérdéses, hogy hogyan írja le az ember a receptet. Én erre kidolgoztam egy olyan módszert, amellyel megpróbálom valamiféle történetbe helyezni a receptet. Ebből meg is írtam körülbelül harminc darabot, a *Magyar Narancs*ban ment sorozatban, azt már pontosan nem tudom, milyen címmel, talán *Déli velő* volt a címe. Aztán egyszer csak azt mondták, hogy állj, kész, elég volt, ennyi. Pedig kaptam olvasói visszajelzéseket! Például, amikor a kovászos uborka elkészítésének a módját írtam le, akkor a Narancs megjelenése után egy héttel az ajtóm előtt várt Szegeden egy

üveg kovászos uborka. Nem tudom, hogy ki hozta oda. De nagy élmény volt, hogy amit leírok, annak van hatása valakire.

– *Az író, aki elkezd recepteket kitalálni, nagyon szereti magát is. Amikor közzéteszi őket, és ha a receptjei tényleg jók, akkor az azt is jelenti, hogy másokat is szeret és megpróbál rávezetni a jó ízekre.*

– Hát nem tudom. Abba belegondolni, hogy én szeretem magamat... Így ilyen kimondhatóan... Ilyen tapasztalatom magamról nincs. Nem úgy mondanám, hogy szeretem magamat, hanem úgy, hogy jó ideje már arra figyelek, hogy olyan dolgokat csináljak, olyan dolgokhoz legyen közöm, amelyek között jól érzem magam. Nyilván azért akar jól az ember, merthogy szeretné jól érezni magát, szeretné azt, hogyha teste-lelke rendben volna.

– *A főzés meg az írás, az ugyanaz?*

– Igen. Az életem is erről szól. Miért költöztem el Szegedről Balatonboglárra? Mert jól akartam magam érezni, és Szegeden már nem éreztem magam annyira jól. Változtatni szerettem volna az életemen. Az új recept is változtatás. Az étkezés megváltoztatása, ahogy az életmódomat is megváltoztattam öt-hat évvel ezelőtt... Ezek a folyamatos változások az írásra vagy az irodalomra vetítve azt jelentik, hogy kitalál az ember egy olyan írásmódot, egy olyan nyelvet, amelyen úgy érzi, hogy saját maga számára is újszerűen tud megszólalni, vagy újszerűen tud elmondani olyan dolgokat, amiket idáig nem próbált meg. Régen a novelláimat erősen áthatotta a fikció, és elsősorban a nyelv felől írtam, a nyelvkészlet felől vagy a mondatkészlet felől. Mostanában meg olyan novellákat írok, amelyeket nem tudok elkezdni máshogyan, csak ha van egy élő figurám. Ha találkozom vele valahol, ha meglátok egy embert, aki elindítja a fantáziámat. Például a múltkorában láttam Fonyódon egy embert, aki egy kétszer-kettes bakterházban ül, az a dolga, hogy kijárjon fölemelni a sorompót, majd lecsukni, és egész nap ott ül, egy gyönyörű panorámával, a Badacsonnyal és a Balatonnal szemben. Hogy élhet ez az ember? Milyen lehet a hétköznapja? Ez a látvány mit fest bele az ő életébe. Láttam egyszer itt egy másik pasit, aki andalgó tempóban, de irgalmatlanul festékes ruhában sétált az utcán. Olyan volt, mint egy kis részeg kőműves. Félóra múlva találkoztam vele a Balaton-parton, ült és merengett. Annyira nem illett bele ez az ember abba a környezetbe, de mégis ott volt. És akkor ennek megvan az a pikantériája, hogy na, milyen lehet ennek az embernek az élete? Festékes ruhában ül a Balaton partján és mereng maga elé.

– *Nyár volt?*

– Tavasz vagy őszi? Még szezonon kívül, mert szezonban azért eléggé elborítják az emberek a látnivalókat.

– *A szezont szereted, vagy kihúzd belőle magad?*

– Az az igazság, hogy idáig egy szezont éltem át, abból írtam egy-két rövidebb tárcát. Rengeteg mondat röpköd a parton, és olyanokat mondanak és úgy viselkednek az emberek, amit föl lehet használni. Kisgyerekek gépfegyverarzenállal, félmeztelenül állnak a parton... Azért ezek olyan abszurd látványok, amelyek elindítják a fantáziát: egy kisgyerek naponta ötször agyonlövi a szüleit a tóparton.

– *Jól előresiettünk! Még nem érkezünk el a Balatonra, hanem még Cegléden vagyunk. Milyen volt a gyerekkorod?*

– Egy kis kiigazítással kell élni. Nem is értem, hogy miért jegyzik be az ember születési helyét annak alapján, hogy melyik kórházban született. Mindenki azt hiszi, hogy én ceglédi

vagyok. De ott csak a kórház volt, ahol megszülettem. A gyerekkoromat Cegléd-től huszonöt kilométerre, Pest megye legdélebbi csücskében, Jászkarajenőn töltöttem. Úgyhogy amíg el nem mentem a főiskolára, pontosabban az egyetemre, vagy el nem mentem katonának, addig Jászkarajenőn éltem.

– *Milyen volt Jászkarajenőn? Téeszvilág volt még. A szüleid hol dolgoztak?*

– Édesanyám a téeszben dolgozott, pénztáros volt. Édesapám pedig tanított abban az iskolában, ahol én tanultam. Majd pedig a pártban dolgozott, a falunak a párttitkára lett. Utána meg Cegléden dolgozott, azt hiszem, a járási pártbizottságon. Nagyon szép emlékeim vannak arról az időszakról. Ebből írtam is egy könyvet, ez az *Idegpályáim emlékezete*. Érdekes módon nagyon sokáig nem tudtam írói anyagként kezelni a gyerekkort, mert annyira közel volt. Aztán már egyre inkább. Nyáron horgászni jártam, parafadugóval, kanálisokban, öntözőcsatornáknak lehetett kárászokat fogni, naphalakat, keszegeket. Focizni jártam.

– *Volt öcséd is.*

– Van öcsém is, kilenc évvel fiatalabb nálam, ő is a faluban töltötte a gyerekkorát, ahol télen pingpongozni jártam, volt egy nagyon jó tollaslabda-szakosztály, abban versenyeztünk. Eléggé nyüzsgős élet folyt ott akkoriban. Rengeteget sportoltam. Az olvasás is benne volt a pakliban, de nem annyira erősen, mint ahogy erről általában beszámolnak az írók, hogy végigolvastak egy nyarat. Benne volt az életemben, de nem az első helyen. Volt ott-hon könyvtárunk is, édesapám könyvtára, abból fantasztikus regényeket olvastam.

– *Nyári munkákra befogtak?*

– Dolgoztam például roncsleplei csavarszedésen, az általános iskola felső tagozatában. Csavarokat kellett kigyűjtenem félreállított gépekből, alkatrészekből, vasdarabokból. Elképesztően szürreális munkák voltak. Egy hónapon keresztül dolgoztam egy ötszáz négyzetméteres csarnokban, tele volt polcokkal. Volt benne vagy kétezzer polc, és nekem azokat kellett lefestenem. Egyedül.

– *Milyen roncsokból gyűjtöttél? Tankok, repülő?*

– Mezőgazdasági gépek meg traktorok, nagy vontatók. Tankok, harci eszközök nem voltak, csak ami a mezőgazdaságban tönkrement. Volt még egy másik döbbenetes melóm. A tehenészethez akartak utat építeni, de valami miatt félbeszakadt. Csak odáig jutottak el, hogy több száz köbméter kavicsot leszórtak az útra, és hát két év alatt megtelepedett benne a gyom. Az alföldön lett egy száz méter hosszú, két méter magas sóderrakás mint kilátó. Nekem az volt a munkám, hogy ebből tépkedjem a gyomokat egy hónapon keresztül, a tűző napon. Kint a pusztaságban egy tizenegy éves gyerek tépkedi a gyomokat.

– *Mit hozott ez a nyári munka?*

– Nagyon komoly, hatforintos órabérben voltam, és mint gyerek, hat órát dolgozhattam. Akkoriban volt az egyforintos meg az ötvenfilléres fagy, tehát a napi keresetemből egész hónapban ehettem fagyit. Mindennap.

– *És szellemileg vagy lelkileg?*

– Én olyan gyerek voltam, aki mindig el tudta magát szórakoztatni. Énekeltem, gondolkodtam, fantáziáltam. A filmek jártak a fejemben, amelyeket korábban láttam, vagyis igazából nem zavart különösebben az, ha magamra hagytak. Bármivel elszöszmötöltem, mert járt az agyam. Nagyon jellemző volt például az, hogyha összegyűlt egy baráti társaság, mondjuk a lőtér dombjának a tetején, akkor körbeültük a focizáskor ledobott

mackófölsőket, és mindenki beszámolt a filmélményeiről. És ha éppen kimerült a társaság, akkor én nekifogtam elmesélni egy olyan filmet, amit abban a pillanatban találtam ki. Működött az ember fantáziája, különösebb korlátok nélkül.

– *Igen, abban az időben a faluszéleken lődombok magasodtak. Működött az MHSZ, a Magyar Honvédelmi Szövetség. Te jártál oda célba löni?*

– Kötelező jellegűen mentem, mikor voltak ezek a honvédelmi napok. Én inkább verebéstem, élő célpontra érdekes löni. Volt egy-két barátom, akinek volt légpuskája. Nem tudom, hogy ma már meg tudnám-e húzni a ravaszt, de akkor ez hozzátartozott az életünk vadságához. Nem nagyon dilemmáztott az ember, hogy most lelőtt egy verebet.

– *De voltak ezek a kis leventepuskák is, amelyekbe már igazi töltény járt, ha kicsi is. Nagy ajándék volt öt-tíz percre kézbe kapni egy olyat.*

– Nekem nem került a kezembe. Egyszer egyébként fejbe lőttem magamat. He-he. Úgyhogy onnantól kezdve egy kicsit pianóba raktam a lövöldözést. Valami borzasztó kemény fába lőttem bele és visszapattant a golyó a homlokomra, úgyhogy öt méterről fejbe lőttem magam. Légpuskával, persze.

– *Légpuskát akkor szabad volt tartani, vagy dugtuk?*

– Szabad volt. Mi magunk öntöttük az ólmot, volt golyónyomó, azzal kellett a megfelelő vastagra kalapált ólomlapból kinyomni a légpuskagolyót. Voltak persze gyári légpuskagolyók is, amelyek cakkos szoknyát viseltek, azokkal pontosabban lehetett löni. De hát jó volt ezt úgy maszokban is nyomkodni.

– *Te jó gyerek voltál? Vagy ki tudja?*

– A szüleim arról számoltak be a családi összejöveteleken, hogy én jó gyerek vagyok. Valószínűleg a jószágom ott is abból állt, hogyha elmentünk például vendégségbe, akkor én le tudtam ülni, bekajáltam, és utána gondolkoztam valamin, járt az agyam. Nem csináltam semmit, de közben éltem a saját életemet, s ez valószínűleg úgy tűnt, mintha jó gyerek volnék.

– *Verekedősek voltak a gyerekek Jászkarajenőn?*

– Nem tartoztam a legerősebb gyerekek közé, holott a legmagasabb voltam. Voltak bunyók, és nagyon furcsa módon a felnőttekből is éreztem valami agresszivitást felém. Valószínűleg azért, mert édesapám volt a tanáruk, egy-két egyest kiosztott nekik, aminek én ittam meg a levét, de lehet, hogy inkább ezt az értelmiségi attitűdöt nem bírták, amit mi képviseltünk. Volt, hogy felnőtt férfiak azzal szórakoztak, hogy öklömnyi kavicsokat hajigálva kergettek hazafelé. Néha erősen félttem.

– *Akkoriban is püfölték még a tanárok az iskolában a gyerekeket? Nekem az az emlékem van, hogy elég rendszeren püföltek bennünket köznevelés címén.*

– Ajaj! Rendkívüli módon. Emlékszem, volt egy sztori, amikor egy perc alatt két embernek a kezét törtem el. Az egyiket teljesen véletlenül, mert kergetett egy srác, én beugrottam egy terembe és becsaptam a hátam mögött az ajtót, ő meg épp bedugta a kezét, és eltört. Ott volt az igazgatóhelyettes, aki meglátta ezt. Odajött és egy iszonyatos nagy pofont lekevert, és mivel cukorbeteg volt, az ő keze is eltört az irdatlan pofontól. Úgyhogy egy perc, két kéz.

– *Mi lett a folytatása?*

– Hát semmi. Utána kevesebb fröccsöt ivott az igazgatóhelyettes. Meg az udvari, iskolai birkózások, azok ott komolyan mentek. Van egy birkózó, Bódi Jenőnek hívják, aki emlé-

keim szerint olimpiákon is nyert. Ő az osztálytársam volt, nálamnál harminc kilóval könnyebb, alacsony srác, vele iszonyatos birkózásokat levágtunk. Voltak birkózó szakkörök, fogásokat tanultunk, dobáltuk egymást a mezőn meg ilyesmi.

– Ezek már vegyes iskolák voltak. A lányok is kaptak?

– Nem igazán. A lányokat bántani, azt azért nem. Amikor szórakozott velük az ember, akkor azért összefogtak a lányok és elpüfölték a fiúkat. Jártak az osztályunkba cigányok is, érdekes módon csak cigány lányokra emlékszem, fiúkra nem.

– Ők tartották a ritmust, vagy pedig ismétlők voltak?

– Legtöbbször ismétlők voltak. Volt, aki év közben kapcsolódott be, valahonnan odaköltöztek, és kötelező volt iskolába járni, hát jött. De eléggé ellenséges volt a hangulat akkor is a cigányok és a magyarok között.

– Kölcsönösen?

– Kölcsönösen, hogyha tudtak, akkor ők is kicsesztek velünk. Nálunk voltak csávók, akik ezzel foglalkoztak. Úgyhogy püföltük egymást rendesen. Nagyon régi gyökerei vannak ennek.

– Ott végezted a nyolcadikat. Jó tanuló voltál?

– Azt hiszem, jó, de ami még nagyon lényeges emlék a gyerekkoromból, hogy közben rengeteget jártunk a Balatonra.

– Úttörőtábor vagy mint család?

– Mint úttörőtábor. Többnyire édesapám volt a táborvezető. Innen nem messze, Balatonszárszón, ott volt, úgy emlékszem, a Pest megyeieknek meg a Csongrád megyeieknek is a tábora. Volt olyan év, amikor édesanyámat is lehívták, mint a téesz pénztárosát, hogy ő legyen a gazdasági vezetője a tábornak. Olyankor egy hónapig is lent tanyáztunk a Balcsin. Sátorban laktunk akkoriban, az egy külön világ volt. Azt hiszem egyébként, hogy jó tanuló voltam. Énekből volt négyesem esetleg, vagy a medicinlabdát nem tudtam megszerezni eldobni, és csak négyest adott a Péter bácsi. Ezek mind-mind olyan emlékek, amelyekből még mindig rengeteget fölhasználok. Épp most írtam a *Forrásnak* egy novellát, ami egy tornateremben játszódik, egy házaspárnak a negyvenedik házassági évfordulóján, és az a tornaterem volt a szemem előtt, ami a faluban állt ott, ahol mi tornáztunk. Sokszor próbálják számon kérni rajtam, hogy milyen novellát írtam Ceglédre vagy Jászkarajenőre vagy Szegedre – nincs ilyen. Nem helytörténetet írok, ezért nincs benne a helység neve. De az emlékek között mindig ott vannak ezek a helyszínek, és megelevenednek. Ha valaki fejébe venné, hogy csináljunk egy túrát, amelyen megmutatom, hogy melyik novella hol játszódott, akkor a gyerekkoromnak meg a fiatalokomnak a helyeit be tudnánk járni. Úgyhogy jó tanuló voltam. Ez is volt a gond azután, merthogy minden érdekelt. De azért volt egy alapvető iránya az érdeklődésemnek, az pedig a titok. Minden olyan dolog, ami megoldásra várt, vagy nem tudta az ember, hogy mi van mögötte – nagy izgalommal töltött el. Alapvetően csillagász akartam lenni, és mindent megtettem érte, földrajzversenyeken szerepeltem, ahol a vulkánok működését elemeztem. Minden olyasmivel, amihez egy falusi hatodikos-hetedikes gyerek hozzáférhetett a könyvtárban, azzal foglalkoztam. De aztán kiderült, amikor gimnáziumba kerültem, Ceglédre, a Kossuthba, hogy az a tudás, amit én ott szedtem össze, a faluban, az édeskevés ahhoz képest, amit a ceglédi osztálytársaim tudtak. Úgy nézett ki például, hogy első félévben matekból megbukok. A többi tudásom se volt olyan erős, hogy az egy jó gimnáziumban megállta volna a helyét.

A faluban jó volt, de összességében semmit nem ért. Akkor iszonyatos riadalom lett rajtam úrrá, és nekiálltam irgalmatlanul tanulni. Napi hat-nyolc órát tanultam, nem volt mese. Úgy nézett ki, hogy az első félévben megbukok matekból, és a második félévben már csak azért nem kaptam ötöst belőle, mert az első félévben annyira gyengén szerepeltem. De egy idő után elfogyott ez a nagy lendület.

– *Bejáró voltál vagy koleszos?*

– Bejáró. Egy óra oda, egy óra vissza, busszal. Háromnegyed hatkor kellett kelni. Kelt velem édesanyám is, megcsinálta a reggelit, és futás a buszmegállóba.

– *Hányszor késtél el havonta?*

– Nem tudom. Eleinte nem késtem le a buszt, mert hajtott a becsvágy, hogy ott lenni, helytállni. De harmadik, negyedik felé már szívesen lekéstem. Ha nem ébresztett föl édesanyám, de már én fölébredtem, akkor nem biztos, hogy föl is keltem. Az iskolában meg elfogadták, hogy az ember lekéste a buszt. Akkoriban néha iszonyú nagy telek voltak, olyankor nem közlekedett a busz, s bejött a képbe a magyar honvédség, és biztosított valamilyen terepjárót. Vitték a munkásokat Ceglédre. És kiderült, hogy azon a napon a több száz bejáró közül egyedül én mentem iskolába, egy katonai terepjáróval.

– *Milyen volt ez a ceglédi Kossuth? Amikor ők is fölfedezték, hogy sokkal kevesebbet tudsz, akkor segítőkészek voltak?*

– Én nem vettem észre, hogy bármiféle minősítéssel éltek volna. Egyszerűen azt éreztem, hogy nekem be kell hoznom valamit. Valószínűleg olyan gyorsan észrevettem ezt, és olyan gyorsan végrehajtottam ezt az akciót, hogy nem volt idő elhelyezni a rossz tanulók között. Jött egy srác, nézzük meg, mit tud? Hát nem sok mindent. De akkor nekem erre egyből volt válaszom.

– *Otthon tanultál vagy tanulószobán?*

– Otthon. Volt egy közös szobám az öcsémmel.

– *Püföltétek egymást?*

– Püföltük, néha, sokkal nagyobb voltam. Úgy emlékszem, a gimnázium alatt kaptam az első íróasztalom, és annál tanultam. Az asztal körül régi rockzenekarok képei a falon, a Led Zeppelintől a Uriah Heepig minden. Marlborós doboz fölgombostúzva a falra, holott persze nem cigiztem, de azért mégis, jelképként erősen ott kellett annak lennie. És ami megint csak nem hiányozhatott, hatalmas galaktikus képek. A világegyetemnek is ott kellett lennie a Led Zeppelin mellett.

– *Az öcséd ugyanezt az utat járta?*

– Nagyjából, de az ő általános iskolája egy idő után Cegléden folytatódott, mert a szülei beköltöztek a faluból. Aztán ő is a ceglédi Kossuthba ment. Ő is ott végzett, azután eléggé szétvált az életünk.

– *Mi a keresztnéve? Mit csinál?*

– Zsolt. Pillanatnyilag egy számítógépes cégnél dolgozik, ahol pályázatokat írnak, közbeszerzés, ilyesmi. Ő is elég nehezen találta meg a helyét az életben, mint ahogy nekem se volt túl könnyű, mert nem voltak, úgymond, preferált irányok. Ő is sokat foglalkozott mindenféle művészettel, festett, rajzolt, írt, zenét szerzett, diszkózott, ja, az nem művészet. De több regénye született akkoriban.

– *Még középiskolásként?*

– Középiskolásként. Nagyon jól rajzolt, járt rajztanárhoz is. Most már inkább fotózik. Kreativitásban elfoglalta ő is a maga helyét. Csak hát a megélhetés, az általában lebontja ezeket a képességeit az embernek, és be kell állni pénzt keresni. Velem meg úgy volt, hogy nem igazán derült ki, hogy irodalommal kellene foglalkoznom. Azt tudtam, hogy baromira könnyen írok verseket, fogalmazásokat. Azt gondoltam, hogy ezzel mindenki így van, nem tekintettem különleges képességnek. Aztán jött egy nagyon furcsa fordulat a gimnáziumi életemben. Egy osztályok közötti vetélkedőn nekünk az *Odüsszeiából* kellett előadható tízperces darabot írni. Leült az osztály tanakodni egy óra hosszáig a könyvtárban, hogy mi legyen ez. És akkor én nagyon eluntam magam, és mondtam, hogy gyerekek, menjetek szépen haza, majd én holnapra írok ebből egy darabot. És megírtam. Csak erre érdekes módon az volt a reakció legtöbb helyen, hogy ezt valószínűleg nem én csináltam.

– *Milyen hosszú darab volt?*

– Kb. tíz perc. Az a jelenet, amikor a szirének közé hajóznak, és Odüsszeusz a füleit betömi és odakötözteti magát az árbochoz. Erről most is írtam egy kis szöveget, ami arról szól, hogy Odüsszeusz meglepődött, hogy a sziréneknek nem csak a hangjuk csábító.

– *A gimnáziumban ezt előadták?*

– Elő.

– *Ki volt a szirén?*

– A fő szirént úgy hívják, hogy Varga Erika, aki utána színművészetire is ment, most pedig tanár Szegeden. De én valahogy soha nem igazán kötöttem össze a két dolgot, számomra az irodalom az volt, amit olvasni kellett, s az nem volt olyan szórakoztató, mint az, amit én magamnak írtam. Úgy gondoltam, hogy ennek a két dolognak igazából nem sok köze lehet egymáshoz! Így aztán a kötelező olvasmányokat se nagyon olvastam el. Kivéve első előtt az *Odüsszeiát*, azt precízen végigolvastam nyáron. Emiatt a hozzáállás miatt olyan hármás-négyes voltam magyar irodalomból. Viszont amikor valamit nem olvastam el, akkor büntető fogalmazást íratott velem az osztályfőnökünk és egyben magyartanárnk.

– *Ki volt az?*

– Pipicz Imrénének hívják. Ezeket a büntetőket mindig föl is kellett olvasnom, és iszonyú jókat szórakozott rajtuk az osztály. Várták, hogy mikor büntetnek meg újra, merthogy akkor megint született egy olyan dolgozat, amelyet fölolvastam és jókat lehetett rajta röhögni. És mint amikor a legjobb falatot a kaja végére hagyja magának az ember, én mindig a fogalmazást hagytam a napi tennivalók végére, mert tudtam, hogy azt hulla fáradtan is szórakoztatóan meg tudom csinálni.

– *Milyen volt a KISZ?*

– Nem hagyott bennem különösebb nyomot. Nem tudom, de valami hülyeséget csináltunk egyszer a KISZ-szel kapcsolatban. Ki akartunk lépni vagy mit tudom én. Vagy írtam a KISZ-titkárnknak valami olyan beszédet, ami tele volt poénnal, és akkor ebből volt valami balhé. Már nem emlékszem.

– *Hányan voltak az osztályban?*

– Harminc körül talán, vagy huszonvalahány. Jó létszám, többségben lányok. Fiúk talán heten-nyolcan lehettünk.

- Volt irodalmi színpad, vagy a színdarabot az osztály adta elő?
- Az osztály.

– És hogy történt, hogy utána gépészetet választottál?

– Hát éppen azért, mert az irodalom számomra annyira halott dolog volt, hogy különösebb élvezetet nem okozott. Azt hiszem, hogy valószínűleg itt van valahol az irodalomtanításnak a rákfeneje, hogy olyan dolgokat tanítanak a gyerekeknek, ami nem az életkoruknak megfelelő. Tehát ha azt a képességet és íráskészséget, ami nálam működött, azzal az irodalmat valamiképpen az alkotás és a játék felől közelítettük volna meg, akkor elképzelhető, hogy egészen más irodalomképem alakul ki. De mert egyszerűen arról volt szó, hogy az irodalom kötelező olvasmányok és a nem mindig szórakoztató olvasmányok halmaza, aminek nem sok köze van a játékhoz meg a szórakozáshoz, eszembe nem jutott volna, hogy ezzel foglalkozzam. Az életkornak megfelelő kreativitás hiányzott az irodalomból, az irodalom tanításából. Ott volt ellenben a matematika, amihez olyan kreativitás kellett, hogy én képes voltam hetekig gondolkodni egy feladat megoldásán. Akkor vezették be a fakultatív rendszert, amelyben főlkészülhetett több óraszámban az ember a felvételire. Én szinte gondolkodás nélkül matematikára meg fizikára mentem. Az érettségim már közös érettségi-felvételi volt, úgy emlékszem, mindkét tárgyat ötösre csináltam meg, és simán fölvettem a műszaki egyetemre, és elvittek előfelvételis katonának.

– Téged? És mi voltál? Gyalogos?

– Harckocsizó. Amikor megvolt az egy hónapos kiképzés, mindenkit fősorakoztattak az alakulótérre, és onnan névsor szerint beosztották az embereket. Én ott maradtam egyedül a placcon. És nem tudtam, hogy most akkor lőszer lett belőlem, vagy mit akarnak velem csinálni? Mondták, hogy én kimaradtam, tehát nem osztottak be sehova se. Kiderült, hogy összecserélték a papírjaimat egy szívbeteg sráccal, akit meg beosztottak valahova. De ezen nem korrigáltak, úgyhogy engem akkor beosztottak raktárosnak, a többiek alsógatyáit meg a ruhákat kellett cserélni meg mosodába vinni – hálás feladat. Vagy hadgyakorlaton nekem kellett szétosztani a lőszeret, kézigránátokat, vagy éppen a harckocsilőszeret a teherautóról lepakolni.

– Ez hol volt?

– Ez itt volt Somogy megyében, Nagyatádon. Akkor volt itt egy nagyon komoly, úgy nevezett elsőlépcsős laktanya. Ami azt jelentette, ha katonailag gond van, akkor innen kellett azonnal indulni.

– Az mit jelent? Ha olvassa egy mai fiatal, mire gondoljon, amikor ezekhez a szavakhoz ér: *hogyhá gond van?*

– Éppen ezzel akartam folytatni. Hogy voltak az állományban olyan tiszték, akik '68-ban bevonultak Csehszlovákiába, kint tevékenykedtek, mint az ellenforradalom elleni magyar haderő.

– És akkor ti tudtátok, hogy Nagyatádról hány óra alatt vonulunk be Rómába?

– Igen, mondtak ilyeneket.

– Mi volt az ellenségkép?

– Mit tudom én! Jönnek a japánok bombázni. Mindig volt valami ilyen. Kitalálták, hogy most megtámadtak az amerikaiak bennünket, és akkor fölrajzolták a térképre, hogy itt már ennyi és ennyi bajtársunk elveszett. Gondoljunk bele, így szították rendesen az

emberben ezt a hangulatot. De volt, amikor személyesen éltem át ugyanezt. Például, mikor a Bakonyban harcászokdtunk. Mivel nekem raktárosként éppen akkor semmi munkám nem akadt, azt mondták, hogy na, öcsém, akkor te leszel a diverzáns! És akkor én voltam az egyik leküzdendő feladat, és jó néhányszor földhöz vágta a többiek, mert jöttem rám vagy tízen, elkaptak mint diverzánsot, átmentek rajtam, szóval leküzdöttek, és mentek tovább. De volt olyan feladatom is, a mai napig látom magam előtt, hogy amikor jöttek a harcokcsik, egy kötéllel ki kellett húznom az útra az aknákat, ez is egy harcászati akadály volt. És akkor a tankok megálltak! Emlékszem, én egy félméteres kis fenyő mögött bújtam el. Kaptam három darab babkonzervet, mint védekezési eszközt, a harcokcsik ellen. És akkor megálltak a tankok, mert meglátták az aknát, amit kihúztam eléjük. A zsinór egyből a fenyőfa mögé vezette a figyelmüket. Leállították a motorokat, még ki is hallatszott, ahogy rádióon beszélgetnek, majd az összes tank rám állította a csövét. Mondom, jól van, biztos megvan a helyzet, és mennek tovább. Ehelyett elkezdtek lőni! De azt én nem tudtam, hogy vaklőszerrel. Úgyhogy a három babkonzervet hátrahagyva futottam befelé az erdőbe.

– *Ilyen közélről még a vaklőszer is veszélyes...*

– Persze. És mekkorát szól egy tank! Az első napokban, emlékszem rá, fél borjúkat akasztottak ki a fákra, és azokba lőttek bele harcokcsival, hogy nézzük meg, milyen hatásos a lőszer. Meg a géppuska is.

– *Milyen hatása volt?*

– Hát leírhatatlan! He-he. Amikor először meghallottam a tankot, hogy mekkorát durran az ágyúja, én hasra vágtam magam. Kidőltem azonnal a sorból. A miénk olyan laktanya volt, ahová nagyon sok sittest behozták, ez volt a koncepciója a laktanyánknak. Nap mint nap mentek a bicskázások, vagy olyan dolgok, hogy számíthatott az ember arra, hogy éjszaka a nagylábujját összekötik a farkával, és bedugnak egy égő papírdarabot a lábujjai közé. Ezek napirenden voltak. Nagyon kemény kiképzés volt. Azzal kezdődött az öreg katonák között való elhelyezkedés, hogy bejöttek az öregek és kivágták az ablakon a kályhát. Olyan fizikai terror volt, hogy az valami hihetetlen. De aztán valahogy túléltem. Kapartam a naptárban a napokat, ahogy fogytak. Ezzel tudtam lélekben megtartani magam, meg körülbelül írtam ötszáz levelet az alatt a tíz hónap alatt. Folyamatosan leveleztem, aminek köszönhetően persze folyamatosan nyomnom kellett a fekvőtámaszokat, amikor megjött a posta.

– *Miért?*

– Egy levél egy fekvőtámasz, kettő már négy, három már kilenc. Ezzel szórakoztatták magukat az öreg katonák.

– *Volt rangjuk?*

– Tizedes, szakaszvezető, ilyesmik voltak.

– *Volt valami neve ennek az ezrednek?*

– Nem tudom, hogy mi volt a neve. Az az igazság, hogy nem igazán akartam én ebben benne élni.

– *Nem is kaptál rangot, mikor leszereltél?*

– Nem, nem. Sima honvédként jöttem ki. Nagyon furcsa volt, hogy amikor bevonultunk, akkor személyvonattal hozták le Pestről Nagyatádra, ami déltől, azt hiszem, este kilencig jött. Már azt hittem, hogy valahol Jugoszláviában járunk, ennyit nem lehet utazni egy országon belül! Amikor megérkeztünk, név szerint fölpakoltak bennünket, tizünket egy teherautónak

a hátuljára és bevittek a laktanyába. Amikor leszereltünk, ugyanez a tíz ember ült a teherautó hátulján, de akkor épp a hajnali sötétségben hoztak ki az állomásra bennünket. Akkor úgy éreztem, hogy el se telt az egy év, csak fordultak velünk, hoztak-vittek bennünket. Valami olyan élettárgy ébredt bennem, hogy mindent akarok, de azonnal, amit egy év alatt elmulasztottam. És mindenben mást. Fordítva hordtam a farmernadrágomat. Hátul volt a slicc. Akkor növesztettem meg igazán először a hajam, hátközépig ért. Bevadultam egy kicsikét. Ja. Nyár végén, augusztus végén vonultam be, és azt hiszem, valamikor augusztus elején szereltem le.

– *És jött a műegyetem?*

– Rögtön jött a műegyetem, ahol tovább tartott ez a vadító hangulata az embernek. Kollégiumban laktam, Münnich Ferenc Kollégiumnak hívták, azt hiszem. A Petőfi híd budai hídfőjénél, jobbról volt a kolesz, most újították föl. Az utcával párhuzamos, nagyon hosszú épület. Próbálgattam tanulgatni, de ugyanazt éreztem, mint a gimnáziumban, ott már olyan pacákok voltak körülöttem, akik már számítógépen dolgoztak akkor. Én meg még nem is látam számítógépet! Úgyhogy itt megint egy iszonyú versenyfutásba kellett volna kezdeni, de úgy éreztem, hogy ez már nem az én dolgom, ezt én már nem akarom csinálni. Azért belevettem magam a tanulásba, nagyon sokat tanultam térgeometriából, s a többiből is próbáltam fölhozni magam. Félévkor levizsgáztam, de akkor elfogyott a szufla belőlem, és azt mondtam, hogy ezt nem. Nem tudom tovább csinálni. Ráadásul elkezdtem egyre jobban rálátni az életemre, hogy mi az én dolgom, ki vagyok én, és miket csinálok. És hát csavarokat rajzolgatni, úgy gondoltam, hogy nem igazán az én dolgom. Volt az egyetemnek valami lapja.

– *A Jövő Mérnöke?*

– Nem tudom, egyetemi lap, ahova leírtam egy-két esti bulinak a hangulatát. Meg nagyon vitatkozás csávó voltam akkoriban, mindenkivel leültem és kiforgattam a gondolataikból az embereket. Mindebből az következett, hogy egy szép tavaszi délelőtt bementem a tanulmányi osztályra, és azt mondtam, hogy kérem az indexemet. Merthogy abból a bizonyos geometriából, az volt a buktató tantárgy, a második évben következett volna gyakorlat, és oda a fölvevő embereknek csak a hetven százaléka fért be. Harminc százalékot le kellett morzsolni. Tudtam, hogy engem nagyon le akarnak morzsolni. A legtöbb gyereknek valamilyen mérnök volt az apja, pályán voltak családilag is. Bulizni is én jártam a társaságból legtöbbet, nyilván voltak információk erről is.

– *Hol buliztatok?*

– Az E-Klubban. Akkor millió-egy házibuli volt Pesten, ezekre a helyekre jártunk el. Akkor szoktam rá a dohányzásra.

– *Új világ volt a pesti est?*

– Teljesen új. Nagyon-nagyon rossz volt eljönni onnan, nagyon hiányzott, de egy fél év múlva teljesen elmúlt. Már nem is emlékeztem arra, hogy kell közlekedni Pesten, rögtön elfelejtettem. Volt egy csoporttársam az egyetemen, aki szintén akkor hagyta ott, velem együtt, Paczolay Bélának hívják, filmrendező lett, egyedül róla vannak információim abból a társaságból.

– *Szegedre mentél. Hogy választottad?*

– A műegyetemen a matek–fizika mellett voltak olyan tantárgyak, mint a filozófia, pszichológia, és láttam, hogy engem inkább ezek a humán dolgok érdekelnek. De mivel márciusban történt, hogy föladtam az egyetemet, már nem éreztem magamban annyi kakaót, hogy fölkészüljek akár magyar szakra, akár filozófiára. Úgy voltam velem, hogy a matekfölvételit, azt biztosan meg fogom tudni csinálni, meg is csináltam. Kezembe vettem

egy kis katalógust, és végiglapoztam, hogy milyen sulik vannak. Addigra a szüleim már Cegléden laktak, és Cegléd–Szeged, ez nagyon könnyen járható vonal volt. Könnyebben, mint mondjuk Cegléd–Pécs, vagy bármi más. Édesapámmal mentünk Szegedre, mikor felvételizni kellett. A felvételin föltek egy kérdést, hogy mondjon speciális négyszögeket. Addigra én már integrálszámítástól kezdve mindent tudtam a műegyetemen, és egyszerűen nem értettem, hogy mi ebben a ravaszság, hogy speciális négyszög. Csak annyit kellett volna mondanom, hogy négyzet vagy téglalap. De én nem számítottam már ilyen alacsony szintű kérdésekre, minekutána gúlát döftem gömbbe a térábrázoláson. Így aztán majdnem nem sikerült a felvételi. Túl sokat tudtam ahhoz képest, amennyit kérdeztek tőlem.

– *Ez a szegedi tanárképző? Akkor már Juhász Gyulának hívták?*

– Igen. Emlékszem, hogy a felvételin valaki kinyitotta az ajtót, én segítőkészen el akartam kapni a papírlapot, amelyet le akart vinni a huzat, és a megrántott papírlappal elvágtam a tanár kezét. Ez volt a beugró. De mit is akartam még elmondani a műegyetemről? Még volt valami... Ja, igen! A számítógépes esetem. Voltak ezek a magnószalagos tekercek, akkor még ezzel működötték a számítógépeket. Én odáig jutottam el, hogy egy végtelen faktoriális programot föl tudtam írni, és ráengedtem a nyomtatóra. A végtelenségig kiírta a számok faktoriálisait. Le kellett állítani a rendszert, és onnantól kezdve nem engedtek be a számítógépterembe. Ennyit tudtam mutatni, hogy ennyire vagyok képes. Attól kezdve valahogy nagyon-nagyon ellenségeimmé lettek a számítógépek. Az első 286-os számítógépetem úgy vásároltam meg, hogy előtte hozzá kellett szoknom, hogy tudok én ember módjára is bánni a géppel. A műegyetemen megint e nem tudásommal szembe-sítettek. Olyan tudást feltételeztek rólam, hogy tudok programot írni, tudok mindenféle számítógépes nyelven beszélni. Közben meg nem! A főiskolán végre elkezdődött egy viszonylag könnyebb élet. Kiderült, hogy amit az egyetemen fél év alatt tanultam, abból én a diplomáig simán megélek a főiskolán. És elkezdtünk tanulni pszichológiát is. Ha jól emlékszem, harmad- vagy negyedévben átjártam az egyetemre filozófiát hallgatni.

– *Az indexedbe is bekerült?*

– Nem, csak magánalapon. Különórákon elkezdtem angolt tanulni. Szegeden találkoztam először azzal, hogy a korombeli srácok között vannak, akik hasonlóképpen gondolkodnak és írnak, és az írásaikért még pénzt is kapnak. Akkor volt ott a harmadkoros társaság, Kurdy Fehér Jancsi, Darvasi Laci, Háy Jancsi, Csuhai Pista, Szijj Feri, Hévízi Ottó, Takács Jóska, Meggyesi Gabi, Fuchs Lehel, Balog Jóska és Ágnes is. Az írás igazából akkor kapcsolódott be az életembe, és ekkor kezdtem el irodalmat az írás felől olvasni. Ami honoráriumot kaptam, abból azonnal Pestre utaztam, két nagy sporttáskával végigjártam az antikváriumokat. Volt úgy, hogy hetekig ki se mozdultam otthonról, folyamatosan olvastam.

– *Ez az otthon mit jelent?*

– Ez az otthon egy albérletet jelentett.

– *Hol? Újszeged, régi Szeged?*

– Óh! Újszeged, Alsóváros, Felsőváros. Körülbelül húsz helyen laktam.

– *Végiglaktad Szegedet? Melyik a legemlékezetesebb hely?*

– A Rózsafa kocsmá mellett volt, udvari lakás, ahol cserépkályhával fűtöttünk. Téli időszakban, hárman laktunk ott, valamelyikünknek mindig otthon kellett maradnia, hogy fűtsön, ne fagyjon meg minden körülöttünk. Érdekes tapasztalatok gyűltek... Három hónapig lakhatunk ott. Először azt mondták, hogy tovább, de arra kellett nekik a pénz, hogy a gázfűtést

bevezessék, s amikor együtt volt, minket kirúgtak. Egy másik helyen egy hónapig laktunk, ott arra kellett a pénz, hogy kitapétázzák a lakást, és akkor onnan is elköltöztünk. Nyomasztó, lelakott helyek voltak. Aztán persze beköszöntött a panellakásban való élés is, ami tőlem, alföldi gyerektől, elég messze állt. Annyi érdekessége volt, hogy végre messzebbre elláthattam, mint az orrom, és hajnalonta megnéztem a napkeltéket a keleti fekvésű ablakomból.

– Szegeden elég vad élet volt, nem? Rengeteg kocsmá...

– Eléggé vad élet volt. Rengeteg kocsmázás, valahogy úgy tűnt, hogy ez az írói élethez igencsak hozzá is tartozik. Vagy nem is az íróihoz, az értelmiségihez. Mindig sörök mellett találkoztunk. Nagy dumák, sztorizások, tulajdonképpen azt hihette az ember, hogy így kell élni, vagy így érdemes.

– Melyik volt a kedvenc kocsmád?

– Volt egy hely, ahova nagyon szívesen jártunk, mert szinte éjjel-nappal nyitva volt, valahol Rókuson, az Öreg ház. Tényleg úgy nézett ki, hogy az összedőlés fenyegeti az épületet. Valószínűleg aki megvette, még az utolsókat ki akarta belőle venni, és berendezett egy kocsmát. Bármikor bejöhet az ablakon a markoló, olyan hangulata volt a helynek.

– Mit ittatok?

– Sört. Szinte csak sört ittunk. Akkor még jó volt a magyar sör.

– Attól elég nehéz berúgni, sokat kellett meginni?

– Sokat. Voltak nagy házibulik, voltak helyek, amikről tudtuk, hogy ott örökké házibulik szerveznek, mentünk egyik helyről a másikra. A vége felé már a főiskolára se nagyon jártam be, mert szerettem sokáig aludni, tízig-tizenegyig, és olyan céltalanná vált az egész. Akkor éreztem, hogy én most itt valamit nagyon másként szeretnék már megint csinálni. Érdekes volt persze az a kocsmavilág meg az örültködés, de kezdett egyre jobban elegendem lenni belőle, nagyokat hallgattam. Úgy éreztem, hogy már megint mellémentem. Amikor csillagász akartam lenni, nem lett belőle semmi. Mellémentem a műszaki egyetemmel. Megint úgy éreztem, hogy ez a világ se igazán az én világom. Ennek ellenére a főiskola után elmentem tanítani. De az se volt az én világom. Aztán jött az újságírás, abban is eltöltöttem tizenhét évet, de igazán az se volt az enyém. Bár akkor már az írás különböző műfajaira próbáltam válaszokat találni.

– Főiskolás korodban kezdted publikálni?

– Igen, a Szegedi Egyetemen, aztán az országos sajtóban. A Magyar Nemzetnek volt egy hétvégi rovata, Eszéki Erzsí szerkesztette, ott jelentek meg verseim. Aztán jöttek más lapok is, általában minden szerkesztő úgy tartotta, hogy az ő felfedezettje vagyok.

– Akkor még napilapok is közöltek verseket...

– Szinte mindegyik. És volt a Harmadkor című folyóirat, amit ott szerkesztettek Szegeden. És csináltunk füzetsorozatokat is, Fagy, Szövegek. Meg xeroxozott, húsz-harmincoldalas, írógéppel írt füzeteket adtunk ki. Ez volt a Narancs-szív szonett, Háy Jancsi és Fehér Jancsi ötlete.

– Nekem abból van is.

– Nekem is van itt a polcon néhány. Múltkor mutogattam fiatal embereknek, hogy ez volt a múlt. Azt mondták, hogy manapság is adnak ki ilyen rossz minőségű füzeteket, csak azokban nagyon dilettáns cuccok jelennek meg.

– *A szegedi alapembereket megismerted főiskolás korodban? Ilia Mihály? Baka István?*

– Baka Pistával az ismeretségünk inkább a sajtóházas munkához kapcsolódott. Misi bácsit én akkor még nem ismertem. Névről persze ismertem mindenkit, de nem kapcsolódtam bele az irodalmi életbe, nem kötöttek személyes kapcsolatok. Nem akarok ekkorát ugrani, csak az érthetőség kedvéért mondom, amikor befejeztem a főiskolát, és nagyon nem tudtam mihez kezdeni, akkor éreztem először, hogy nem akarok semmi mást csinálni, mint írni. Semmi más nem foglalkoztat, mint az írás. Ebből aztán az lett, hogy megint olyan munkahelyekre keveredtem, amelyeknek semmi közük nem volt ehhez. De a főiskolán elindult valami, ott kezdtem el azzal foglalkozni, hogy a verseknek milyen formájuk legyen. Nem volt nekem ehhez olyan előképzettségem, mint azoknak, akik magyar szakon végeztek, meg ezzel foglalkoztak. Én nem kapcsoltam össze ezeket a tudásokat az írással.

– *A főiskolán nem frocliztak, hogy verseket publikálsz matek szakos létedre?*

– Nem, sőt kuriózumnak számítottam. Emlékszem rá például, hogy Szendrei János professzor úr, ő volt a főigazgató akkor a főiskolán és ő tanított nekem algebrát, nagyon sokszor külön is elbeszélgetett velem arról, hogy olvasta a *Szegedi Egyetemen* egy versemet vagy a prózámot, és hogy ő is az olyan reálgondolkodású emberek közül való, akik alapvetően humán értékeken nőttek föl. Nagy ázsiója volt ezek között az emberek között annak, hogy írok. Megtapasztalhattam, hogy a munkáimon szórakoznak a többiek, szeretik, magyarul szólva. Elkezdett kialakulni bennem annak a lehetősége, hogy az íráson keresztül valamiféle párbeszédbe foghatok a környezetemmel, és onnantól kezdve nagyon izgalmas lett minden. Akkor kezdtem el nagyon erős tempóban olvasni. Hihetetlen intenzitással vonultam végig a klasszikus irodalmon, meg persze a kortárson is, mert az is borzasztó izgalommal töltött el, hogy mások ezt hogy csinálják. Megpróbáltam mindenféle fórumokon szerepelni. Elküldtem a *Kortársnak*, Zalán Tibinek, aki visszaírta, hogy még nem elég érett ez a bor. Aztán azzal kellett szembesülnöm, hogy nem nagyon tudtam publikálni a verseimet, míg a többieknek sikerült az úgynevezett magas irodalmi helyeket is bevenni. Emlékszem rá, Makkosházán laktam egy albérletben, és sétáltam hazafelé egy tavaszi délutánon, és kimondtam magamban egy mélységes belső kívánalmat, azt, hogy én prózát akarok írni. Onnantól kezdve ráálltam a prózára, és az a fajta beszédmód minthogyha jobban feküdt volna a folyóiratoknak, azokat inkább közölték. De onnantól kezdve meg az volt a bajuk, hogy a verset úgy írom, mintha prózát írnék, a prózát meg úgy, mintha verset. De én ezt nem igazán tartottam értelmezhető problémának.

– *Ez újítás?*

– Mondjuk igen, he-he.

– *És még elmentél tanítani. Haza Ceglédre?*

– Igen. A főiskola alatt Cegléden laktam nyári szünidőben, a szüleimnél, és olyankor mindig kellett az embernek valami munkát találni. Sportnapköziben vezettem foglalkozásokat, és egyre jobban megismerkedtem a ceglédi közeggel. Főiskola után először elmentem a művelődési házba dolgozni, ahol az első napon az volt a dolgom, hogy a telefonkönyvből címeztem a borítékokat és bélyegeket nyaltam rájuk. Már első nap azt mondtam, hogy hú, nagyon furcsa lesz ez a dolog már megint. Akkor indult be az ország első polgári kaszinója Cegléden, ott is dolgoztam valamicskét, programokat szerveztem, meg hasonlóban vettem részt. De igazából ahhoz se volt sok közöm. És akkor egyik nap kivettem a rengeteg túlórámat, és egy hónapot nem dolgoztam, közben fölmondtam, és elmentem a mozihoz dolgozni. Ott azzal fogadtak, hogy az lesz a munkám, hogy föl kell

járni Pestre filmeket nézni és kiválasztani, hogy miket hozzanak le. Ez végre ideális munka lesz nekem! De azzal indult a dolog, hogy amíg nincs fölutazás, be kell állni jegyet szedni, meg a pénztárba jegyet árulni. Fölutazás meg sose lett. Ó, mondom, ez már megint nem az én dolgom lesz, és otthagytam a mozit is.

– *Mi volt a mozi neve?*

– Biztos Vörös Csillag. Vagy Fáklya. Akkor mentem el tanítani. Merthogy korábban gyakorló tanításokon vettem részt, és nagyon sokan azt mondták a tanárok közül, hogy én nagyon jó tanár lennék. Ez annak volt köszönhető, hogy próbáltam arra figyelni, hogy tényleg meg tudjam tanítani azt, amiről beszélünk. Egy tanítási óra 45 perce alatt az óravázlat második soráig jutottam el, mert láttam, hogy nem értik, megálltam és magyaráztam meg érzékeltettem; ezt nevezték tanításnak. Közben kitaláltam magamnak egy módszert, hogy hogyan kell tanítani: úgy kell elmondanom mindent, mintha én is most hallanám először, és így az érthetőségnek egy bizonyos bizalmas fokára tud lépni az ember. És ettől valahogy elkezdett működni a dolog. Korrepetálásokat is vállaltam, s elkezdtem a tanítás módszertanával foglalkozni, még tanulmányt is írtam belőle. De aztán kiderült, hogy a tanítás nem más, mint egy évente megismétlődő, periodikus rendszer, és egy idő után már megint nem a kreativitásom dolgozik, pusztán egy föl-épített rendszert működtetek. Az első év úgy telt, hogy olyan órákat tartottam, mintha színházat csináltunk volna. De amikor a második évben újra ugyanezt a feladatot kellett megoldani, és egy nap négy darab fizikaórát tartani, és ugyanazt elmondani, akkor nagyon végezet jártam a tanításban. Közben úttörőcsapat-vezetőnek akartak megválasztani, mert ugye nem sok férfi dolgozott az iskolákban. Legyek benne a mozgalmi életben! Ráadásul egy másik szálon is megindult az örület, újra el akartak vinni katonának. Először megjelent a városban valami homályos belbiztonsági tiszt, aki engem keresett mindenütt. Utána megfélemlítettek azzal, hogy újra elvisznek katonának, mert fél év még hátravan a kötelező másfél évből. És egyszer csak jött az állambiztonsági tiszt, becsöngetett a lakásunkba, és arra kért, hogy jó lenne, ha találkoznánk havonta, és mondjam el, hogy mit észlelek körülöttünk. Én halálra izzadtam magam, életemben először találkoztam a történelemmel. De elzavartam. Remegtem a félelemtől, igazából nem tudtam, hogy mit csinállok.

– *El is ment?*

– El. Ez '88-'89 környékén volt, amikor ezt már viszonylag komolyabb következmények nélkül megtehettem, gondolom én most. Akkor nem tudtam, hogy ez hogyan működik. Nem az én karakánágomról beszél ez a történet, hanem arról, hogy ez volt az első reakcióm. Alighanem a katonaságtól való félelemmel akartak sakkban tartani, merthogy úgy érezték, ez az én gyengém, hogy nem bírom elviselni azt a közeget. Ugyanis megkerestem azt a katonatisztet is, aki közben Cegléden mindenhova elment és mindenütt érdeklődött utánam. Mindig mindenütt akkor volt ott, amikor én nem, iskolában, orvosnál, a mit tudom én hol. Egy fantom járta a várost, akiről nem tudtam semmit. Volt egy katonatiszt haverom, megkértem, tudja meg, hol van ez a csávó! És fölön csíptem, elvittem sörözni, elmagyaráztam neki, hogy értse meg, hogyha engem bevisznek, én elkezek lövöldözni. Csapdába került ember fenyegetőzik így. Lövöldözés vagy elfelejtenek! Ennek ellenére megkaptam a behívómat. Azt hittem akkor, hogy ezzel vége az életemnek. Nagyon-nagyon erősen elgondolkoztam rajta, hogy nemcsak azzal kerültem csapdába, hogy nem találom a helyem az életemben, de még a világ is szorít rajtam egyet. Aztán nem lett a behívásból semmi. Lehet, hogy még most is megvan a fiókomban, eltettem ezt a behívót.

– *Hogy intézted el, hogy ne kelljen bevonulni?*

– Életemben akkor kértem először édesapámat arra, mert ő a pártban dolgozott, hogy valamit tegyen értem, tegyen valamit annak érdekében, hogy békén hagyjanak. De lehet, hogy nem is kellett semmit tennie, már nem tudom. Egyszer kaptam egy levelet, hogy ekkor és ekkor jelenjek meg a Pest Megyei Hadkiegészítő Parancsnokságon, ahol kihúztak valami listáról, alá kellett írni egy papírt, és utána nem akartak többet katonának vinni. Lehet, hogy a szegedi évekről is van néhány följegyzés ezekben az őrzött dokumentumokban, de én nem nagyon vagyok rá kíváncsi. Hál' istennek én megúsztam azt, hogy ez komolyabban belemaradjon az életembe, és egy életre szóló ellenségtudattal nézzek bizonyos emberekre.

– *Ott voltál Cegléden, tanítótól, aztán csak úgy eljöttél?*

– Annyira lehetetlennek éreztem, hogy már megint nem az én életemet élem. És persze egyedül éreztem magam, tele voltam szorongással, és ezt hogy máshogy tudtam volna föloldani, minthogy piáltam. Voltak olyan esetek is, már tavaszodott, hogy este fölültem a vonatra, lementem Szegedre, hajnalig buliztunk, visszajöttem, és a kínok kínját kiállva megtartottam az órákat. Akkor néztem szembe azzal, hogy én ezért a továbbiakban nem tudom vállalni a felelősséget, hogy én ezt így csináljam. És akkor egy este, mindentől csordultig telve fölültem egy vonatra és lementem Szegedre. Ott aludtam egy barátomnál, Fehér Jancsinál.

– *Kurdy Fehér?*

– Igen, ő még akkor lent volt. Meg lent volt a Solymosi Bálint is Szegeden, Balog Jóska. Kivettem egy albérletet, és másnap föl hívtam az igazgatónőt, hogy ne várjon. Bár egy hét múlva Szegedre jött az osztályom kirándulni, mert osztályfőnök is voltam, de már nem én vezettem őket. Az igazgatónő kérte, hogy menjek vissza, még legalább ezt az egy hónapot húzzam le. Mondtam neki, hogy idefigyeljen, annak örüljön, hogy idáig kibírtam! Hogy nem az egész félét kellett valaki mással helyettesíteni. Én többet nem vagyok hajlandó ilyenféle kompromisszumra. Hát az utolsó fizetésemért még be kellett mennem az iskolába, de az olyan volt, mintha korbáccsal vertek volna végig a szemükkel az emberek.

– *Szegeden hol vettél ki kéglit?*

– Az Oltványi utcában, egy régi nagy háznak a cselédszobáját. Azt hiszem, hogy voltál ott nálam. Egy nagy kapualjon kellett bejönni, az állomás utcájából nyílt, a Mátyás-templom mellett.

– *Igen, így emlékszem. Arrafelé, a Mátyás térnél lakott Ács János is.*

– Ott megkönnyebbültem, és úgy éreztem, hogy megint új életet tudok kezdeni, és ennek a lendülete vitt előre. Munkám nem volt, elvállaltam mindent, amit lehetett. Ekkor '89-et írtunk. Volt, hogy elmentem egy kis kerti munkára, vagy a tévébe szerkesztő asszisztensnek. Bíró Zoltánnal csináltam interjút. Fogalmam nem volt, hogy milyen politikai környezetben vagyok benne. Föltettem neki hat kérdést, amit az egyik ismerősömtől szedtem össze. Megkérdeztem, hogy mit kérdeznél Bíró Zoltántól... Így született meg az első interjúm, próbainterjú volt a *Délmagyarországnak*. Akkor néztem meg, hogy mi az a jegyzet egyáltalán, mert azt is kellett írni. Körülbelül egy hónap múlva már a *Délmagyarnál* dolgoztam mint újságíró, nem sokat lébecoltam ilyen tévészerkesztői munkákkal.

– *Akkor ki volt ott a főszerkesztő?*

– Sz. Simon István, így hívták, azt hiszem. Sulyok Zsóka volt a fő pártfogóm, aki segített beilleszkedni ebbe a közegbe.

– *Könnyű volt beilleszkedni?*
– Könnyű volt, mert azt gondoltam, hogy én otthon vagyok azon a helyen, ahol olyan emberek élnek és dolgoznak, akik írnak. Már konkrétan egy olyan közegben voltam, ahol nem tanítani kellett, nem kertet ásni, hanem az emberek, ahogy én is szoktam, ültek az íróasztalnál és írtak.

– *Milyen rovatba kerültél?*
– Hát nyilván, azt hiszem, a kulturális rovatba.

– *Nem belpolitikai?*
– Nem. Nem, ott csak a próbainterjú készült.

– *Megjelent egyébként?*
– Meg. Akkor nagyon otthon éreztem magam! Ráadásul háromszor akkora fizetést kaptam, mint az iskolában, rövid ideig a helyemen éreztem magam abban az időben. Élveztem a társaságot, a sajtóház levegőjét, a büféjét, hogy tárcákat írok, és napi több mint tízezer példányban kinyomtatják, egyszeriben olvasóim lettek. Nagyon sok olyan újszerűség jött be a képbe, amivel jól el tudtam tölteni az időmet. Akkoriban jelent meg az első könyvem is, 1993-ban. Négy éven át albérletből albérletbe költöztem, ugyanúgy járva a Canossát, mint előtte. És akkor egyszer csak meghaltak a nagyszüleim. És azt a pénzt, amit a jászkarajenői házukért fizettek, a szüleim ideadták nekem. De hát az egy kis falusi ház volt, annak az árából Szegeden nem lehetett lakást venni. Hitelt vettem föl, harmincszázalékos törlesztőrészesre, és így tudtam bérleti jogot vásárolni. Ami az úgynevezett elvi cserét jelentette: a panellakás tulajdonosa kinézett magának egy megfelelő ingatlant, amit én megvásároltam, és azt elcseréltem az övére. Na már most, a neki megfelelő egy domaszéki tanya volt. Úgyhogy nekem nagyon sokáig a személyi igazolványomba be volt írva, hogy Domaszék. Domaszéken, a tanyán laktam egy hónapig. Tehát vásároltam egy tanyát, és azt elcseréltem a Csongrádi sugárúti panellakásra, ami temetőre nézett.

– *Az ötödiken. Ott aludtam, ha Szegeden voltam. Azt szerettem, a temetőre nézni.*
– Nagyon csendes hely volt. Édesapám lepődött meg ezen a legjobban. Én nem mondtam nekik a temetőt, de másutt nem tudtam volna lakást venni. Ez a másfél szobás, negyvenhét négyzetméteres lakás nagyon jó lesz, mondtam neki. És zöldövezet! Ah! És amikor eljöttek egyszer meglátogatni, hoztak nekem egy tévét is, megálltunk, és mondtam, hogy ez az a ház. Apám nézi, hát igen, ez valóban zöldövezet. Ott laktam három éven keresztül, körülbelül 1996-ig. Ami megint csak kalandos idő volt, másfelől nem tudtam betelni azzal az érzéssel, hogy nem kell tovább költöznöm. Elementáris élmény volt, hogy van egy zug, ahová a világ idegensége nem tehet be a lábát. Hogy van egy hely, ami az enyém, mert-hogy utána meg tudtam vásárolni a lakást az önkormányzattól. Van negyvenhét négyzetméter a világban, ami az enyém, itt van, nem másé, nem kell fizetnem érte. És aztán persze rengeteg buli volt nálam, jöttek a pesti ismerősök is: Németh Gabi, Garaczi Tita, Jánossy. Ez a negyvenhét négyzetméter úgy volt berendezve, hogy öt-hat embernek legyen benne fekvőhely. Franciaág, kihúzható kanapé.

– *És te hol laktál? Mert mikor én ott dekkoltam, úgy emlékszem, hogy soha nem fordultál elő.*
– Volt egy külön dolgozószobája is a lakásnak! És abban is volt még egy ágy, és ott is lehetett lakni. Annyira el voltam szeparálva, hogy észre se vetted, hogy ott vagyok. És akkor egyszer csak azt vettem észre, hogy ez az újságírás is kifáradt bennem.

– Igen, akartam is kérdezni, hogy a napilapírást meg az írói írást hogyan tudta együtt csinálni?
– Az az igazság, hogy nagyon-nagyon összekeveredett ez valahol, mert a tárca, az egy köztes műfaj. Úgy akartam írni, hogy a saját igényeimnek megfeleljen, ami persze egy napilapból nagyon erősen kilógott, és ennek köszönhetően, úgymond, rengeteg ellenséges olvasót is szereztem. De akik meg szerették, azok nagyon szerették. Nagyon megosztotta és megosztja az embereket, amit írok.

– Nagyon is jó, hogy ellenséges olvasót szereztél! A napilapos írás abban az időben még mindennapi kapcsolatokat jelentett?

– Igen.

– Egyszer egy tárcába én is beleírtam a vége felé, hogy aki idáig elolvasta, kap három üveg sört. És jelentkeztek érte.

– Elégé erős kontaktusban állt az ember az újságírói műfajon keresztül az olvasókkal, ami azért nem egészen ugyanaz, mintha az otthon esténként megírt novellák hónapokkal elcsúsztatott közlését vesszük. Volt egy sajtóházi és egy otthoni íróasztalom, így próbáltam különválasztani a kétféle munkát. Otthon a novellákat meg a verseket írtam, de mégiscsak ugyanazt a nyelvet használtam az egyikhez is meg a másikhoz is. És nem lehet azt csinálni, hogy napközben giccsképeket festek, este otthon pedig remekműveket. Az írásban viszont rengeteg gyakorlatot szereztem. A mai napig, ha nekem azt mondják, hogy egy négyflekkes novellát szeretnének, akkor nekem a négy flekk végén, az utolsó sorban ki van téve a pont. Tehát formai fejelemre tanította az embert, meg arra, hogy tartani kell a méreteket.

– Azokat tanítja meg, akiket érdemes?

– Valószínű. 1993-ban, '96-ban jelentek meg a novelláskönyveim, '98-ban egy tárcagyűjtemény, a *Vastag sapka*, a *Délmagyarország* és a *Pesti Szalon*, közös kiadásában. Pontosán az átmenetekről szól ez a könyv, hogy milyen átjárás van az újságírás és az irodalom között, milyen maga az újság, ahol az író dolgozik...

– A Délmagyarország is el volt már kelve, de mégis egy kis sziget volt a korabeli magyar sajtóban?

– Őrizte azokat a literátus alapokat, amelyeket még a múlt század elején teremtettek meg. A Délmagyarnak is neves írók írták a publicisztikáit, és a leghőbb vágya minden újságírónak az volt, hogy valahol egyszer megjelenjen egy könyve. Ez nagyon-nagyon lassan halt ki a magyar lapokból, nyilván annak köszönhetően, hogy indultak olyan lapok, amelyek már eleve nem erről az irodalmi alapról indultak, hanem százszázalékos bulvársajtót hoztak létre. A bulvársajtó pedig váratlanul megmutatta, hogy mennyire kelendő. Én nem akartam ezt elhinni. Nem akartam elhinni, hogy a tévében megjelenő bugyuta reklámok bárkire is hatással lehetnek, hogy el lehet adni egy mosóport azzal, hogy kék színű vagy piros. Onnan nézve ez az idiótáságnak egy olyan szintje volt, ami mára teljesen hétköznapiak számít. Olyan mértékig megbolondította az embereket ez a fogyasztói kultúra, amin én rettenetes meglepődtem.

– Egy olyan fogyasztói társadalom, amelyben elég kevés pénz jut a fogyasztásra... Az idiotizmus pedig sokba kerül, de ingyen van.

– Nem akartam elhinni, hogy az emberek agya mindezt szivacsként szívja magába, és hogy a legbizonytalanabb kölcsönökbe, adósságokba verik magukat. Nem akartam elhinni, hogy az életüket ennyire nem tudják vezetni. Nincs semmiféle élettapasztalatuk, ami alapján azt mondhatnák valamire, hogy ez jó, ez segíti az én életemet, ez pedig nem

segíti. Ebben a közegben akárcsak megtartani az olvasókat, vagy újakat szerezni, egyre lehetetlenebbnek tűnik.

– *A Délmagyarnál folyamatosan arra játszottál, hogy írói műfajokat művelhess, napilapos méreteken?*

– Így van. Volt úgy, hogy másfél-két éven keresztül irodalmi mellékleteket szerkesztettem.

– *Napilapban irodalmi melléklet!...*

– A hétvégi számokba és mellékletekbe én magam is írtam, s kitaláltam különféle sorozatokat, amelyek a könyveimbe is bekerültek. Például az *Időntúli hétméteres*, ez három kisregény, mind a hármát a Délmagyarba írtam. Vagy például az első kisregényem, *A nyugalmazott*, amely az első könyvemben van benne, szintén a Délmagyarban jelent meg először. Valóban próbáltam úgy összepasszintani a dolgokat, hogy ne a hiábavalóságnak írjak, mert ez olyan mennyiségű írás volt, hogy amellet már nem nagyon maradt az embernek kakaója rá, hogy valami mást is megírjon. Például, amikor az első nagyobbacska regényt, a *Két kézzel búcsúzik a leopárdot* írtam, akkor arra a három és fél hónapra nekem át kellett szervezni az életemet. Délelőtt otthon maradtam, és kézzel írtam egy füzetbe. Akkor éreztem meg, hogy mennyi mindent elvett tőlem az a fajta újságírás, ami nem mindig az én dolgom lett volna. Legalábbis így utólag visszatekintve. Közben próbáltam érdekesebb interjúkat is csinálni olyan kortárs művészekkel, akik közel álltak a gondolkodásomhoz, a kétségeimhez. De már a harmadik-negyedik évben világossá vált, hogy itt is, ugyanúgy, mint a tanításnál, évről évre ugyanazokkal az emberekkel kell leülnöm és ugyanazokról a dolgokról kell beszélgetnem. Lassacskán kifáradt bennem az újságíródsi. Emlékszem rá, magam is meglepődtem, hogy sok-sok átbolondozott és átmulatozott éjszaka után, amikor tényleg jókedvűen szórakozott az ember, a végén már csak ütem közöttük és éreztem, hogy az én életem innen kifelé halad. Halad, vagyis haladna valahová.

– *Emlékszem egy ilyenre. Akkor még mind a ketten soványabbak voltunk, valahol Tarjánban ültünk, folyt a buli, ültünk ott, egyikünk se szólt semmit, elég rendesen benyomtunk. Te ezeken a bulikon nagyon be is tudtál vadulni. Valaki arra jött, és ha nem tetszett neked, akkor kiment a biztosíték.*

– Hát volt, amikor koncerteket döntöttem romba, meg hűtőszekrények röpködtek. Gyakorlatilag saját magam elpusztítása helyett végeztem ezeket az érthetetlenül betyáros műveleteket. Nemrégiben olvastam egy kis esszét azokról az időkről, azt írták benne, hogy nem értik, hogyan lehetséges, hogy még mindig élek, azt lehetett gondolni, hogy egy-két könyv, és elpusztítom magam, vagy a világ idegensége okán érzett keserves szenvedés pusztít el.

– *De ez elmúlt?*

– El. Vagyis inkább csendesült. Ma már rend és tisztaság vesz körül, 1996-ban ismerkedtem meg Gabival, a feleségemmel. Az életem nagyon jelentős változása volt.

– *Ő is a lapnál dolgozott?*

– Igen.

– *Végül is hozott azért a sajtó is dolgokat?*

– Igen. Gabi vezette az archívumot. Emlékszem, volt a sajtóházban egy karácsonyi buli, ahova elhozta a két, akkor még kisgyerekét. Fogadás, a gyerekek ajándékot kaptak, és

akkor a végén mondta, hogy kilenc óra, most már a gyerekeket vinni kell haza lefektetni. Kikísértem, odakint akkor indult el a hóesés, lámpák világították a fehérséget... Nem tudtam visszamenni a sajtóházba, addig néztem őket, amíg el nem tűntek a sarkon, középen a nő árnya, oldalán a két gyerekkel. Úgy éreztem, hogy hozzájuk tartozom. Ebben így hirtelen biztos lettem. Életemben akkor éreztem először azt, hogy néhány barátomon kívül, akikkel persze nem élhetünk együtt, de ideig-óráig mégiscsak megértjük egymást, találkoztam valakivel, aki a világ legtermészetesebb módján pótolja mindazt a szeretethiányt és társhiányt és megértéshiányt, ami idáig megkeserítette az életemet. Azt nem tudom pontosan, hogy én hogyan illeszkedtem az életükbe, de onnantól kezdve lassacskán, de nagyon jelentősen, mély rétegeiben megváltozott az életem. Abbahagytam a dohányzást, például.

– *Elkezdteél úszni?*

– Hát, az úgy történt, hogy iszonyatosan forró, elviselhetetlen nyári éjszakákon lementünk a SZUÉ-ba éjszakai úzásra. Gabi nagyon szépen úszik, én meg a kis „úszógumikkal” a hasamon ott ültem a parton, lógattam a lábam a vízbe, és ez nagyon ciki volt. Jó sportos férfiak, csajok mászkáltak ott, jöttek-mentek, én meg fehér testemet mutogatva ott ülök a medence szélén.

– *A holdfényben?*

– A holdfényben. És akkor én is belementem a medencébe, kijött a víz, én meg megpróbáltam úszogatni. Először megtanultam a rendes mellúszást, vettem úszószemüveget is. Most már azért ott tartok, hogy hetente úszom. Volt, hogy heti tíz kilométert is leúsztam gyorsan. Ez azért fizikailag is nagyon jelentős változás. Megint frissnek érzem magam, és elkezdtem biciklizni is.

– *Akkor szűnt meg nagyjából a Csongrádi sugárúti lakás?*

– Igen, jött a szegedi Gyertyámos utca, '96 végén, azt hiszem, akkor lettem vállalkozó.

– *Miért is? Ezt azért mondjuk el. Az ember dolgozik valahol önfeledten, és egy reggel szólnak neki, hogy vállalkozó leszel.*

– Szólnak neki, hogy figyelj, vagy adunk neked végkielégítést, és elmegy az újságtól, vagy kapsz negyvenezer forint plusz áfát, és vállalkozónak kell lenned. Akkor a nettó fizetésem volt negyvenezer forint. Én nem akartam úgy csinálni, mint a többiek. Ha azt a helyet elveszítem a talpam alól, akkor az jött volna, mint nagyon sokaknak, hogy irány Pest. Nagyon nem volt kedvem ahhoz, hogy Pestre járjak. Mert időközben rengetegszer megfordultam Pesten, és tudtam, hogyan megy ott az élet. Volt három hónap gondolkodási időm, utána azt feleltem, hát jó, legyek vállalkozó. Sikerült egy kis pénzt összeraknom, körülbelül ötvenezer forintot, hogy a vállalkozás mellett legyen egy kis biztos pontja az életemnek. És akkor, mielőtt a vállalkozás elindult volna, előtte egy héttel betörtek, és mindent elloptak tőlem, amit lehetett.

– *Még a Csongrádi sugárúton?*

– Igen. Utoljára jó frankón kifosztottak mindenemből. Úgy, hogy szétdobálták a könyveket is.

– *Mert pénzt keresnek mindenütt. Az ékszereid hol voltak?*

– Nem nagyon voltak nekem ékszereim! De a készpénzt azt megtalálták. Valakinek esetleg beszélhettem erről. Ez is döbbenetes volt, hogy akivel én kapcsolatban állok, annak lehetnek száalai a bűnözői körökhöz? Nagyon furcsa volt, rendes rendőrségi ügy lett belőle, elkezdték

keresni a tetteseket, és nem találták. Én meg akkor annyira berágtam, hogy valaki így belenyúlhat az életembe! Iszonyatosan erősnek éreztem magam, azt mondtam, hogy én a falon is át tudok jutni. És elkezdtem nyomozni! Magánnyomozásba fogtam, és kiderítettem, hogy kik voltak a betörők. És akkor lehiggasztottam magam, mert attól féltem, hogy agyonütöm ezt a két csávót. Egy ikerpár volt egyébként, a városnak egy másik részéről. Tudtam, hogy hol laknak. Megkerestem a rendőrséget, és megmondtam, hogy egy biztos informátortól tudom, hogy ezek és ezek az emberek voltak. Ujjlenyomat volt az ajtómon, fülnyomat volt meg minden, és mégis elengedték őket. Azt mondták, hogy nincs rá bizonyíték. Nem volt elég az ujjlenyomat. Az egy nagyon megrázó élmény volt. Akkor szembesültem azzal, hogy a rendőrség is milyen, miféle védelem alatt állok én itt, ebben az országban. Valahogy akkor kezdett el bennem föloldódni az a fajta régi, rendőrtől való félelem, ami a kommunizmus idején költözött az emberbe, hogy a gyomra is összeugrott, amikor meglátott egy rendőrt. Most már végre nem érzem magam veszélyeztetve. Többek között valószínűleg azért se, mert a mai rendőrök már fiatalabbak nálam. Nagyon sokszor szembesülök persze azzal is, hogy szinte lehetetlen ebben az országban élni, hogy a bürokrácia és a korrupció milyen hétköznapi módon tud megjeleni az ember életében, és elveszi a kedvét attól, hogy bármit is csináljon.

– *Vállalkozó lettél. Ezt mi úgy hívtuk, hogy kényszervállalkozó. Egy olyan választás elé állítottak, hogy vagy vállalkozó leszel, vagy mész.*

– *Így igaz. És utána nem is volt szerződés az újsággal, úgyhogy tizenhét év után úgy mondtak föl, hogy nem mondtak föl, mert nem volt mit fölmondani.*

– *Még nem értünk oda. Meddig működtél vállalkozóként? Nem volt megbízási szerződésed se?*

– *Valami papír lehet, hogy volt. Végül is rá voltam kényszerítve, hogy utánajárjak, mit lehet elérni vállalkozóként, hogyan tudok takarékoskodni, az adózással is megismerkedtem, végiggondoltam, hogyan lehet az ember a saját ura, és akkor ebből végül is jól jöttem ki. Már nem is bántam, hogy nem vagyok alkalmazottja senkinek. Nagyon rossznak tűnt először, mert hát könyvelőt alkalmazni egy írónak, ipari kamarába belépni egy írónak, iparűzési adót fizetni a novellád után...*

– *Én mindig úgy képzelem el ezt, hogy Ady Endre megírta az Elbocsátó szép üzenetet, utána kiállította róla az áfás számlát. Ezután még elég sokáig ott voltál a Délmagyarnál?*

– *A Délmagyarnak egészen 2007 tavaszáig írtam. Aztán egy időben már úgy, hogy ott-honról, mert a gyerekeknek lett saját lakásuk a szomszédos lakásban, nekem meg lett újra saját dolgozószobám.*

– *De még Szegeden?*

– *Szegeden, persze, akkor még igen. Már nem nagyon jártam be a szerkesztőségbe, hanem otthon dolgoztam, és bevittem az anyagokat, vagy beküldtem e-mailen. Éreztem azért, hogy én magam is oldom a köteléket, de hát egzisztenciális köteléket oldani csak lassan lehet. Aztán egy idő után már nem akartam jegyzeteket se írni, mert észrevettem, hogy belenyúlnak és átírják. És hát milyen dolog ez? Az én nevem szerepel alatta, nem másé. Egy idő után azt mondtam, hogy publicisztikát nem írok, adok inkább több tárcát. Úgyhogy kezdtem kifelé jönni ebből is, nyilván annak köszönhetően, hogy megint egyre kevésbé éreztem, hogy a helyemen vagyok.*

– *Volt egy pillanat, amikor ki akartak rakni, valamikor 2005–2006-ban?*

– *Sokszor ki akartak rakni, csak hát közben fölmérést végeztek a városban, hogy kinek a cikkei olvassák, és első helyen voltak az enyémekek. De már én is számoltam vele, hogy*

tizenegynéhány éve írom már a tárcákat, ennek azért valahogy véget kéne vetni. Csak hát a megélhetés beleszorította az embert az írásba. Viszont közben kezdett bejönni az életembe a film, meg a filmmel való foglalkozás.

– *Hogyan jöttél el a Délmagyarországtól?*

– Már javában otthon dolgoztam, csak tárcákat írtam, meg kitaláltam, hogy nem blogot írok, mint az interneten, hanem naplót a lapban. Ezek már azok a végműfajok, amiket el tudtam adni az újságnak. És egyszer csak a piacon találkoztam egy ismerőssel, és mondja, tudod, hogy megszüntetik a tárcát!? Így értesültem arról, hogy befejeződik tizenhét éves munkám, amelynek a kereteit közben is folyamatosan szűkítették. Megszüntették a hétfői naplót, levették a vállalkozói díjat... Tehát minden évben volt valami, egy újabb rossz hír, megint egy rossz, megint egy csökkenés... A biztonságos háttér így olvadt ki a hátam mögül. Végül még csak azt se mondták, hogy köszönjük szépen, hogy ennek a lapnak tizenhét évig a munkatársa volt, és valamennyire hozzájárult ahhoz, hogy ez a lap működött és életben maradt. Mert a példányszámok is afelé mutattak néhányszor, hogy gondok vannak. De hát ebben a világban az a megoldás, hogy a lap színvonalát kell csökkenteni ahhoz, hogy a példányszáma nőjön, s az életképessége megmaradjon. És én nem tartozom ehhez a világhoz.

– *Vagyis hogy ért véget a munkád a Délmagyarnál?*

– Úgy ért véget, hogy magát a rovatot szüntették meg. Én még bementem az utolsó számlát leadni. És hát olyan lehettem, mint a tűz, már nem szabad ezzel az emberrel beszélni, mert már nincs közöttünk. Egyébként a rendszerváltás után mindig belengte a sajtóház levegőjét ez a fajta félelem, hogy kit mikor, miért, hogyan küldenek el. Ez a fajta bizonytalanság baromira meg tudta enni az ember idegeit.

– *És akire így rá volt írva, hogy küldik?...*

– Azzal már nem mertek szóba állni a többiek, mert a ragályos kórt, a kirúgás ragályos kórját ő már elkapta... Az nagyon szép lett volna és jó lett volna, ha lett volna merszünk, bátorságunk és főleg tudásunk arra, hogy amikor fölkinálták eladásra a lapot, akkor maga az újságírói társaság vette volna meg. De nem így történt. Nem tudom, hogy ennek mi volt a hátterében. Érdekes lett volna egy lapot úgy átalakítani, hogy közben a tulajdonosa is vagy.

– *Tehát Szeged, elköszöntél az újságtól, de az újság nem köszönt el tőled. Akkor már kitaláltad, hogyan fogsz továbblépni?*

– A továbblépés az alapítvány létrehozása volt, egy 2005-ös gondolat, amikor kint voltunk Svájcban egy fél évig. Kaptam egy ösztöndíjat, és kint élhettem, rendkívül nyugodt körülmények között, 2005. május elejétől október végéig. Nagyon különleges fél év volt ez nekem. Egy egészen más világba csöppentem, ahol nem működtek azok a fajta kelet-európai beidegződések, amelyeket itthon, úgymond, túlélési technikaként naponta gyakorol az ember. A legmeglepőbb az volt számomra, hogy mindenféle irónia megszűnt bennem. Minden héten csináltunk egy túrát valamelyik országrészbe, és a *Magyar Hírlap*nak kis beszámolókat küldtem ezekről a túrákról. Egyszerűen azt vettem észre, úgy beszéltek a világról, hogy nincs szükségem az önvédelemnek arra az eszközére, amelyet az irónia jelent, mert egészen más szemmel nézhetek a világra. Gabi is kint volt velem, és elkezdtünk abban a világban élni, berendezkedtünk, mint két friss svájci, akik új otthonra találtak. Kiderült, hogy ez egy teljesen más lelkiállapot, egészen más emberként kezdtem el ott élni, de olyannyira, hogy a testem is kezdett átalakulni. Például rohamosan elkezd-

tem fogyni. Ahhoz az élethez egy másik fizikai állapot tartozott. Például más súlyban élt volna ott az ember... Mások az élelmiszerek, máshogy közlekedsz, nem idegeskedsz. Nem iszol annyi piát a feszültségek oldására. Miután hazajöttünk, vagy másfél éven keresztül, ha este beszélgettünk róla, hogy hogyan éltünk ott, akkor egyszerűen elszorult a torkom. Nagyjából azt éltem meg, mint amikor valaki átesik a klinikai halálon, és látja, hogy van egy másik világ, ahol jobb.

– *Hogyan éltetek ott?*

– Sok olyan apró részletet megismertem az országból, amit azok általában nem is vesznek észre, akik kimennek egy vagy két hétre Svájcba. Ha erről beszélek itthon, nem értik. És azt mondják: Milyen ország az, ahol még egy rendeset se lehet köpni a földre! Hát mondom: és? Neked ez a legfontosabb? Amiben igazán más, az az, hogy az emberek más-ként viszonyulnak egymáshoz, látják a másikat, tudomásul veszik a létezését, és önmaguk szabadságát mások szabadságának biztosításával védik. Tiszteletben tartják a másik jelenlétét. Folyamatosan azt tapasztaltam, hogy a hétköznapi kommunikációban észrevettek, megláttak. Egészen apró dolgok: egy autó majdnem fölborult, úgy állt meg a zebraánál, hogy át tudjak menni. Amikor olyan helyzetbe kerültem, hogy nem tudtam beindítani egy áruházban a mozgólépcsőt, tíz másodpercen belül ott volt egy idős asszony, aki odahívta az eladót, hogy mutassa meg. Létezel a többi ember számára is. És egy olyan rendszerben vagy benne, amelynek a tagjaként érzed, hogy tartozol valahová, és ettől biztonságban élsz. Érdekes, hogy odakint találkoztam kelet-európai emberekkel, akik ellenben mind azt mondták, hogy kinézik őket innen. Mindenkiel éreztetik, hogy kelet-európai. Hogy létezhet ez? Elgondoltam, valószínűleg úgy, hogy ha én magamban hozom a kelet-európai skizómát, és éreztetem velük ezt, tehát úgy viselkedem velük, ahogy otthon, Kelet-Európában, akkor tulajdonképpen saját magamat látatom ezen a társadalmon kívülre. Én azonban bele tudtam illeszkedni, mert ott éreztem magam jól. Nagyon sokan azt mondják, hogy ott nem tudnának művészként élni, mert nincsenek olyan impulzusok, amelyek fölkaparják és arra inspirálják őket, hogy dolgozzanak. Nekem meg épp erre a fajta világra volna szükségem. Elég inspirációforrás van én bennem meg a gondolkodásomban... Engem inkább a körülöttem lévő rend, az tud inspirálni. Hogy a helyemen vagyok, és ne kelljen fölemészteni az összes energiámat arra, hogy a létezésemet tudjam bizonyítani vagy fönntartani, ahogy egész eddigi életemen át. Ehhez persze nyilván hozzájárul az is, hogy fél éven át biztosították a megélhetésemet. Ezt hogy is mondják?

– *Vikend.*

– Egy féléves vikenden voltam.

– *Melyik városban?*

– Zürichtől délre, harminc kilométerre, egy Zug nevezetű kisváros alpesi idilljében. Ha ott laksz, akkor öt percen belül fönt vagy a hegyekben, öt percen belül egy tóparton sétálsz, és látod a Jungfrau vagy a Pilátus havas csúcsát. Közben ott van körülötted egy mindenben kiszolgáló, hipermodern város, de hogyha akarod, akkor félre is vonulhatsz. Erről írtam a *Hutchinson rugói* című regényt, amelyből lehet, hogy filmet is forgatnak. Ami nagyon érdekes lenne! Ott éltem fél éven keresztül, és most visszatérni és filmre venni a kinti világot. Ez egészen különös.

– *Az irónia az önvédelem eszköze? Azért vagyunk ennyire ironikusak? És önironikusak?*

– És önironikusak, így van. Ott én megtanultam úgy írni, hogy csak leírjam a dolgokat. Ezt itthon nem tudtam volna megtanulni. Ott úgy tudtam írni, hogy kiültem a tópartra,

és megpróbáltam leírni azt, amit látok, úgy, hogy a leírásnak legyen olyan ereje, és ne a leírás hangvételének, mert egyszerűen nincs min gúnyolódni. Holott úgy mentem ki, arra voltam fölkészítve, hogy ha tíz óra után megnyitom a vízcsapot, akkor harisnyát kell rákötni, hogy ne hallatszódjon a víz csobogása. Meg hogy mindenki figyelni fog minket, és beszámolnak rólunk... Ez egy humbug Svájcról.

– *Ez a fél év hozta meg a döntést az önállósodásra?*

– Így van. Korábban is gondolkodtam már azon, hogy önállósodnom kellene, mert mindig abba ütköztem bele, hogy nem láttam a könyveim sorsát. Hány példányban fognak? Ki olvassa őket? Igazából mindig arra vágytam, hogy legyen egy olyan menedzser szellemű kiadó, amelyik egyszer belefektet az én írói munkáimba és reklámot csinál nekik. Tehát ahogy egy terméket be kell vezetni a piacra, egy íróról, egy könyvről is így kell gondolkodni, ha azt érvényes termékként el akarod adni. Mert annak semmi értelme nincs, hogy száz-százötven példányokban írja az ember a könyveit. Írhatja magának, ha olyan az alkata, de egyedül nem lehet párbeszédet folytatni, annak nincs értelme. De hogyan tudom én azt fölmérni, hogy hány példányban adjak ki egy könyvet?! Mert hiába gondolom én azt, hogy ezer vagy ezerötyszáz példányban el tudom adni, ha mégse fogy el, akkor ráfizetek. Azt azért nem engedheti meg magának az ember, hogy három-, négy-, ötszázezer forintot csak úgy kidobjon az ablakon, mert rosszul gondolta. Emiatt nem vágtam bele korábban. Ott lett világos, hogy éppen fordítva kell csinálni. Meg kell nézni, hogy mennyi pénz van rá, pályázatokon meg mindenféle lehetőségekkel, és ahhoz kell igazítani a példányszámot. Az első könyvet úgy adtam ki, hogy pályáztam, nyertem pénzeket, és megnéztem, hogy ez mennyire elég. Így nem kellett a saját pénzemet kockáztatni.

– *Ez melyik könyv volt?*

– Az *Idegpályáim emlékezete*, már 2006-ban, ebben az évben lett bejegyezve a Podmaniczky Művészeti Alapítvány. Utána következett a *Láthatatlan Szeged* című könyv.

– *Az első anyagilag sikeres volt, hozott valamit?*

– Hozott. Az *Idegpályáim emlékezete* pozitív vállalkozás volt. Persze a sikerhez kevés a pályázati pénz, nagyon erősen mögé kell állni a könyvnek, be kell vállalni az önmenedzselést, másként nem megy.

– *Munkahelyet teremtettél mint önfoglalkoztató...*

– Egy nagyon nagy road-show-t párosítottunk ahhoz a könyvhöz, vagy harminc helyen tartottunk könyvbemutatót, ahol kézből kézbe el tudtam adni a könyveket. Néhol tízet, volt, ahol húszat, de azért olyan háromszáz példányt eladtunk a könyvbemutatókon. És hétszáz példányt nyomtunk a könyvből. De azt is megtapasztaltam, hogy ez olyan energiákat emészt föl az emberből, harmincszor leülni és ugyanarról a könyvről beszélni, még ha egy kicsit mindig másként is, hogy hosszú távon ezt nem lehet csinálni. Bevezettük az internetes rendelést is a honlapunkon, de a végére annyira elfáradtam, miközben rengeteg élménnyel gazdagodtam, hogy beláttam, sajnos a hagyományos terjesztést nem tudom kihagyni, hiába ötven százalék a terjesztő részesedése a könyvből. Közben ráadásul még sokan föl is háborodtak, mi az, hogy én ki akarom hagyni a terjesztőt, és mint író fölülírom a kiadói kvalitásokat? Milyen ostobaság ez, hogy én saját magamat akarom eladni?! Néhány jó baráti szó elért, de hirtelen nagyon magamra maradtam megint, nem éreztem azt, hogy szurkolnának nekem, hogy ebből legyen valami, hogy kiderüljön, hogy így is lehet csinálni: alternatív módon. Ezután jött a *Láthatatlan Szeged*.

– *Kifejezetten üzleti vállalkozásként indult?*

– Nem, nem úgy indult, mert egyszerűen rátaláltunk ezekre a képekre a Fekete Ház archívumában. A feleségem készített belőlük egy gyűjteményt. Kaptunk támogatást a Szegedért Alapítványtól, az önkormányzattól, és én, mint egy kis könyvvigéc, a könyv előtördelt változatával megkerestem azokat az intézményeket, cégeket, amelyekről úgy gondoltam, hogy esetleg lehet rájuk számítani. Ez hihetetlen módon működött. Előre eladtunk belőle három-négyszáz példányt, ami négyezer forintjával azért nagyon komoly dolog. Beszállt a Tisza Volán, a Pick, a MÉH Zrt. és a szabadtéri játékok igazgatósága is sokat feccölt a könyv bemutatásába, reklámozásába. Ezerkétszáz példányt nyomtunk, abból körülbelül ezer fogyott el. De itt az volt a fő tapasztalat, hogy a könyvek élettartama már nem olyan tartós, mint régen. Fölfut egy könyv, azután lecseng, s akkor egyszerűen megszűnik iránta az érdeklődés. Nemcsak a fogyasztói társadalomba illeszkedik bele a könyv, hanem fölveszi a fogyasztói társadalomban lévő termékek élettartamára vonatkozó jellemzőket is, s egy könyv is körülbelül egy vagy másfél évig működik, legyen bármekkora siker. Utána már nem él, elfogyasztották. Elfogyasztották azt az élményt, ami körülötte lengett. Valójában inkább azt fogyasztják, és nem a könyvet. Miközben persze megveszik a könyvet is, de szerintem nem annyira maga a könyv a lényeg ilyenkor. És jött utána a következő regény, addigra sikerült összehoznom a svájci élményeimből írt könyvet.

– *A Hutchinson rugóit?*

– Ennél pedig azt találtam ki, hogy először virtuálisan hoztam létre a könyvet, vagyis elküldtem a terjesztőnek a könyv paramétereit, mondja meg, hogy mennyit kér belőle. Úgy gondoltam, hogy így biztosan nem lövök mellé. Ő kiajánlja, megnézi a megrendeléseket, és akkor én ehhez igazítom a példányszámot. Azt mondta, hogy nyolcszáz példányt el tud helyezni belőle. Én úgy gondoltam, hogy nekem kell belőle kétszáz, tehát akkor legyen ezer példány. Ez volt az első olyan könyvem, amelyhez plakátot csináltattam a könyvesbolti kirakatokba.

– *Mekkora plakátok voltak?*

– A3-as méretűek, s a könyvborítón kívül túl sok információ sajnos nem volt rajtuk, de a plakát és a többi hirdetés hatására elkezdett havonta ötvenesével fogyni a könyv, ami már jó. De közben, ahogy a könyvbemutatókat tartottam, belegondoltam, hogy a könyvem tanulságos lesz arra nézve, hogy egy kelet-európai miképpen tud Nyugaton beilleszkedni, mit tud kezdeni azzal a világgal. Csakhogy ez egy olyan téma, ami nem igazán érdekli az embereket! Tehát nem lehetett köré egy olyan fogyasztási burkot teremteni, ami igazán eladhatóvá tette volna. Úgyhogy ennek meg ez volt a tanulsága.

Ezek után következett ez a kis füzet, a *Magritte-vázlatok*, amely egy olyan leheletfinom vékony könyvecske, hogy ennek aztán végképp réteggközönsége van. Olyan kis példányszámban jelent meg, ötszáz példányban, hogy erre már nincs miért reklámot rátenni, mert csak ráfizet az ember. Tehát ez a könyv van, és vagy elfogy, vesznek belőle, vagy az idők során valami történik vele, például tíz év alatt eladom a könyvbemutatókon. Most szerkesztem a *Szép Magyar Szótárt*, ami hétszáz oldal körül lesz. Ehhez már komoly költségvetést kellett összerakni, mert itt a nyomdaköltség majdnem kétmillió forint. Ennél már mindent bevettem az eddigi tapasztalatokból. Előre megbeszéltem a terjesztővel, hogyan látja, hány példányt lehet belőle elhelyezni. Kitaláltam egy reklámkampányt rá, amivel ez a fogyasztási légkör életben tartható. Kitaláltuk a plakátokat és a háttérrendezvényeket. Kíváncsi leszek, hogy ez hogy működik a könyvpiacra. Úgy gondolom, minden írónak jót tenne, ha megtudná, az ő könyve hogyan működik a könyvpiacra.

Hogy közvetlen tapasztalata legyen arról, hogy az olvasók, illetve maga a könyves világ hogyan viszonyul a könyvtárgyhoz. Az én tapasztalataim azt mondják nekem, hogy úgy edemes, úgy lenne jó most könyvet csinálni, hogy a könyvnek meglegyen a jól kommunikálható egységisége. Akár formában, akár abban a koncepcióban, amellyel megírod. Ez arról is szól, hogy különböző formákat fölhasználva megpróbáld megtalálni azokat az íráskészségednek, tehetségednek legmegfelelőbb formákat, amelyekben a legjobban meg tudod mutatni, hogy az írói képességed és a formakészséged hogyan találja meg a legjobb, a legszerencsésebb megszólalási formát. Például ha a svájci könyvet most újraírhatnám, akkor valószínűleg nem így csinálnám meg. Útikönyvet írnék belőle, könnyű, laza leírásokkal. Vagyis ha útikönyvet írtam volna belőle, és az útikönyv formai lehetőségei között hoztam volna ki belőle azt a regénytjeljesítményt, ami benne van, másképp működött volna a könyvpiacpon.

– *Az egy különleges dolog lett volna, s aki olvasta volna, és ez sajnos föltételezés, az útikönyvre lett volna kíváncsi vagy a regényre?*

– Azért is problematikus ez, mert amikor leültünk bemutatni Kecskeméten a *Hutchinson rugóit*, Füzi Laci kérdése mindjárt az volt, hogy Szilárd, ugye ez mind fikció? Ez azért érdekes, mert ezt a könyvet én olyan anyagokkal töltöttem meg, amelyek kinti élmények. De ezek olyan élmények, amelyeket ha Magyarországon olvasnak el, a magyar irodalmi hagyományok és világerőtelmezés felől, fikciónak tűnnek. Mintha én ezt az egészet kitaláltam volna. De ha lefordítanák németre, és egy svájci ember olvasná el, alighanem azt mondaná, hogy ez egy dokumentumregény. Ennek a kettősségnek az ötvözését tudtam volna hitelesebben megcsinálni egy úti leírásban.

– *A példányszámon nem sikerül áttörni? Miközben itt urasan kitalálsz ezt az egész világot, hogy hogyan tudna másképp működni, vagyis jobban, hatékonyabban, aközben a példányszámot nem sikerül úgy fölnyomni, hogy az ember eltássa a száját. Hogy elmegegy egy könyvből tízezer példány.*

– Annak is örülnék, ha egy könyvet háromezer példányban el tudnék adni. Vagy kettőben, az már egzisztenciális alapot adna, és nem kellene kétes pályázatokba bonyolódni.

– *Már az is nagyon jó?*

– Hiába jelent meg idáig tizenhat könyvem, a könyvtárakban sincsenek ott. A hátam mögött működő könyvészeti munka, bármennyire is jó szándékú volt, ezt nem vonom kétségbe, és bármennyire is barátságos légkörű, igazából nagyon kis hatásfokkal működött. Amikor először elkezdtem járni az országot a könyvekkel, azt tapasztaltam, hogy engem nem ismernek, és nem ismerik a könyveimet se. Mivel millióegy újságba írtam, folyóiratokban közöltem, minden helyen írtam, mindenütt ott voltam, azt hittem, hogy ismernek, hogy ennek van némi nyoma az emberekben. De könyvtárakban dolgozó régi kollégák sem ismerték a munkáimat.

– *Van legkevesebb ezer nyilvános könyvtár Magyarországon, ha csak minden másodikba eljutnának a könyveink néhány példányban, már az sokat jelentene.*

– Az is benne van ebben, hogy a könyvtárakban már nincs közönség. A lírai verseken keresztül beelátott a közönség annak idején az ember lelkének a legmélyére, a legintimebb dolgaiba, ma ezt prózában olvassa a bulvár celebsajtóban. Valami olyan produkciót kell csinálni, ami behívja a közönséget, amiket mostanában multimédiás könyvbemutatóknak neveznek. De erre megint olyan anyagi források szükségesek, amelyeket inkább a helyszínen kellene biztosítani egy könyvtárnak.

– Még térjünk vissza 2006-ra, akkor jegyezték be az alapítványt. Kiadtad a könyveidet, a Hartay Csaba kötetét.

– Másét még nem. Ezt az egy könyvét adtam ki a Csabának. Amikor a könyvkiadásba belevágtam, szembe kellett néznem azzal a ténnyel, hogy én egy olyan hátraarcot csinálok a magyar könyvkiadásnak...

– ...amilyet a magyar könyvkiadás csinált az íróknak? Mondjuk így. Megszűnt a könyvhonorárium, kialakult a hozd a pénzt és kiadjuk a könyved szisztéma... Nem tudom, tudna-e bárki is az elmúlt húsz évből olyan magyar könyvet mutatni, amelynek a megírását, kiadását valamilyik hazai könyvkiadó finanszírozta.

– Amit megléptem, azt én már nem csinálhatom vissza. Az ember büszkesége nem engedi, hogy ha egyszer azt mondtam, hogy kivonulok arról a térről, amelyet szükségesnek érzek a könyveim kiadásához, akkor nincs visszaút. Elég sokáig remegett emiatt a gyomrom, hogy jó-e, amit csinálok. És elég sok összetűzés is volt emiatt.

– Intézményekkel?

– Emberekkel. Szerintem, és hozzá is teszem, hogy minden rossz szándék nélkül mondom ezt, akik kiadták a könyveimet, azok biztosan a maximálisat akarták kihozni belőlük, mert talán nekik is ez lett volna az érdekük. Csakhogy a könyvkiadás az egy olyan szakma, amelyet nem lehet barátságból vagy szeretetből csinálni. Ezzel szemben nagyon sok helyen, ahol a kortárs szépirodalmat kiadják, nem feltétlenül a profizmus, nem a tisztán szakmai szempontok a döntőek.

– Hanem?

– Nyomda, könyvkiadó, terjesztői hálózat és szerző, körülbelül erre a négy részre oszthatjuk az ágazatot. Rájöttek arra, hogy a könyvkiadás egyes funkcióinak a fúziójából komoly profitra lehet szert tenni. Megvett egy nyomda egy könyvkiadót. Lehet, hogy a kiadót nullára vitte, azon nem volt nyeresége, de az biztos, hogy a nyomdának folyamatos profitja volt, oda áramoltatta be a pályázatokon nyert pénzeket, illetve folyamatosan tudott munkát adni a nyomdájának. Aztán megszületik ennek a sokkal nagyobb változata, amikor a könyvterjesztő fölvásárolja a könyvkiadókat, saját nyomdát üzemeltet. Így aztán az egy könyvön megjelenő összes haszon az övé, leszámítva a hétszázalékos szerzői honoráriumot.

– Amit jobb, ha ki se fizet?

– Tegyük föl, hogy kifizeti. De az összes többi haszon mind nála csapódik le. E modell felől nézve én azt találtam ki, hogy a szerzőt egyesítem a kiadóval.

– És egy kis mértékben a terjesztővel is?

– Igen, egy kis mértékben a terjesztővel is, mert ha nem is sűrűn, de azért mindig jönnek megrendelések az interneten. Jönnek vélemények is. A honlap nagyon fontos eleme lett ennek a fajta a könyvkiadásnak. Van, akitől most kapok levelet, hogy most olvasta a *Két kézzel búcsúzik a leopárdot*, és hogy mennyire jó volt ... A könyv megjelenése után nyolc évvel!

– A Podmaniczky Művészeti Alapítvány olyan elit kiadó, amelyik évente egy könyvet ad ki? Másfelet, kettőt?

– Volt olyan év, amikor kettőt. De egyet biztosan. Az első évben kettőt adtunk ki, utána egyet-egyét, aztán megint kettőt.

– Németh László a Tanúval elindított és teleírt egy folyóiratot. Te elindítottál és tele akarsz írni egy könyvkiadót?

– Mondhatjuk így is, de nem az a szándékom, hogy én teleírjam ezt a könyvkiadót.

– Az a szándék, hogy megtartsuk azt a kultúrát, amelyet fontosnak tartunk?

– Az a szándék, hogy megtartsam a függetlenségemet, lássam, és hiteles forrásaim legyenek arról, ami körülöttem, és ami a munkáimmal történik.

– Végül is az elidegenedés ellen?

– Pontosan.

– Ehhez hozzátartozik egy nagyon erőteljes életformaváltás is, mert Szegeden laktatok, és 2007 nyara óta Balatonbogláron?

– Ezt már akkor terveztük a feleségemmel, mielőtt kimentünk Svájcba, hogy jó lenne a függetlenségnek egy újabb fokozatát meglépni, ami azt jelenti, hogy a lakásból, a szomszédokkal együtt használt közfalakból, ez volt a Gyertyámos utca, kilépni egy olyan helyre, ami csak a miénk. Egy kertés házba. És akkor sok évnyi országos bolyongás után elhatároztuk, hogy valószínűleg Boglár lenne az a hely, ahol élni szeretnénk.

– Miért éppen Balatonboglár?

– Ez körülbelül egy ötéves utazásnak a végeredménye. Boglára jártunk tavasszal és ősszel egy-egy hónapra pihenni. Nyáron nem igazán mentünk sehova, hanem csak tavasszal és ősszel, amikor itt nem dúl a turizmus. Elindultunk a Balaton körül, Keszthely, Hévíz, Balaton-felvidék, hogy szeretnénk itt a Balaton környékén lakni. És ezt az álmunkat a svájci gyomorrúgás után megvalósítottuk. Úgy kezdtünk el telket venni, és úgy kezdtük el az építkezést, hogy Svájc hatalmas élménye és katarzisa már mögöttünk volt, de még nem múlt el. Ide valahogy közelebb van Pest is, mert amikor elérjük a Balaton vonalát az autópályán, már azt érzem, hogy otthon vagyok.

– Ki szoktál menni a partra mindennap?

– Mindennap? Nem. Nyári esteiken nagyon sokszor kimegyünk úszni. Bár van uszodánk is a városban. A horgászatot pedig fölvaltotta az úszás, 2004 októberében horgásztam utoljára. Leszoktam róla.

– Miért?

– Nem tudom. Elment az az idő, hogy én tétlenül ülök ott a parton. Úgy érzem, hogy olyannal tölténém el az időt, ami nem a dolgaim lényegéhez tartozik. A hétvégeimen is dolgozom folyamatosan. Kevés az idő, és nagyon sokat kell ahhoz seggelni az íróasztal mellett, hogy az ember eredményeket tudjon elérni. A testmozgató sport gyorsabban és hatékonyabban regenerál. Most már a kiadón is folyamatosan dolgozunk, és talán mostanra már látszanak az eredmények is. A *Szép Magyar Szótár* több millió forintos projekt. Nem mertem volna belevágni annak idején, és nem mertem volna más könyvét se kiadni, de talán most már van annyi információ, hogy ezt be tudom vállalni.

– Bátor kísérlet, amilyenre nem tudok példát. Mindenki a centrumok felé törekszik, többféle módon is, te ellenben kiléptél ebből, s a szellemi és a fizikai létednek egy külön teret teremtessz.

– Itt egy olyan közegben tudok élni, ahol nem feltétlenül kell a kulturális élet sokkhatásaival szembesülnöm, mert azokat egyre kevésbé bírom elviselni. Nagyon rossz olvasó vagyok már, nagyon rossz néző vagyok, szóval mindenből nagyon rossz vagyok már, ami

a művészetnek a befogadásával kapcsolatos. Túl magasan van a küszöb. Egyre inkább azt szeretném látni, ami meg tud rendíteni, és ez nem feltétlenül a művészetből származik. Nemrég Egyiptomban jártam, Kairóban és Alexandriában, az a világ például meg tudott rendíteni.

– *Mivel?*

– A totális másmilyenségével. Ott állsz, és áll melletted egy ember, akinek nem tudod kiszámítani a gondolatait, a reakcióit, semmijét... Nem tudnék arról az emberről egy regényt megírni. Nem egy regényt, de egy novellát se tudnék írni róla! Magyarországon bárkiről tudnék novellát írni. De itt végre egy megismerési lehetőséggel álltam szemben. A megismerésnek és a tapasztalásnak benne kell lennie a művészetben. Ha olyan színdarabot, filmet, könyvet nézek, olvasok, ami nem hoz nekem új tapasztalatokat, akár a nézőpontjában, vagy bármi másban, és itt akkor visszatérek a könyvkiadás egyediségéhez is, akkor az nem tud lekötni. Nem gondoltam, hogy ennyire jellemző lesz rám az a mondat, amelyet a leopárdos könyvemnek a hátuljára írtam, hogy ott ér véget az élet, mikor már nem történhet meg veled bármi.

– *Boglár népe úgy tudja, hogy te nem dolgozol. Jó annak, akinek sok pénze van, és egész évben nyaralhat...*

– Igen. Sokan valószínűleg ezt gondolják rólam, merthogy már mondták is.

– *A ház hogyan épült? Itt van készen egy szép ház, de hát ebben munka van.*

– Rengeteg munka, az építést megelőző öt év aprólékos tervezése van benne. Rengeteg házban jártunk, mindent átgondoltunk. És itt volt egy olyan építésvezető, építési vállalkozó, aki irányította az építkezést, és akiben tökéletesen megbízhattunk. És három hónap alatt fölépült a ház.

– *Te találtad ezt az embert vagy segítettek?*

– Van egy vállalkozásuk, egy cukrászdájuk a Balaton-parton. Amikor a gyerekeim nyári munkát kerestek, vagy mi kerestünk nekik, mikor itt voltunk ősszel-tavasszal, akkor velük ismerkedtünk meg, és a fiúk elkezdtek náluk dolgozni. Kialakult egy párbeszéd a közös dolgainkról, és hát mi sem volt egyértelműbb, jöttünk rá utóbb, hogy akkor ezt így kell megcsinálni. Amikor ideköltöztünk, akkor két hónap múlva csináltam egy könyvbemutatót a helyi könyvtárban, ez 2007 őszén volt, ami itt az utcánk végén van egyébként. Úgy gondoltam, hogy mielőtt bármilyen találgatásokba belefognak, hogy úfó vagyok-e, vagy valahonnan idedobtak a házzal együtt, inkább bemutatkoznék, hogy én vagyok ez. Hogy ne gondoljanak rólam se túl jót, se túl rosszat. És akkor annyian eljöttek, hogy a könyvtáros azt mondta, hogy ő nem nagyon látott még ennyi embert ebben a könyvtárban. A legtöbben itt valószínűleg nem igazán láttak még olyan értelmiségi embert, aki írásból él. Hogy Pesten játsszák a színdarabját, vagy egy filmben dolgozik, és mégis itt akar élni, és nem ott a fővárosban. Tehát ez nem csak a pestieknek lehet furcsa, hogy itt lakom, hanem az ittenieknek is. Amikor Pesten arról beszéltem, hogy elköltöztem Szegedről, akkor mindjárt azt kérdezték, és hányadik kerületben vettél lakást? Mondom, nem hányadik kerületben, hanem Balatonbogláron. Nekünk nagyon fontos, hogy itt bizonyos dolgok másképpen vannak. Itt vannak jó borok például, vannak jó házi kenyerek, és ahol jó bor meg jó kenyér van, ott már egy kicsit otthonabbul érezheti magát az ember, mert az az ő tere.

– *Ha sorra vesziünk téged mint író, akkor elég sokoldalú vagy. Film, színdarab, regény, novella. Versek is fölütik néha a fejüket. A szótárkönyvet úgy is fölfoghatom, mint a nyelvészkedésnek egy*

nagyon különös határterületét. Aztán a könyvkiadás és a könyvkiadáshoz tartozó kézművességeknek a szeretése, hogy milyen lesz az iniciálé, olyan lesz az oldaltükör. Egy rendkívüli komplexitás, ami a másmilyen élettér megteremtésében bontakozik ki teljes mértékben.

– Képes voltam például elmenni egy nyomdai kellékeket áruló boltba is, ahol megnézhettem, hogy egyáltalán milyen papírokból, milyen vásznakból készülnek a könyvek. Borzasztóan fontos, hogy közvetlen köze legyen az embernek azokhoz a dolgokhoz, amelyek körülveszik. Nagyon sokan azt szeretik egyébként, ha egy kicsit le van pusztulva a környezetük, mert akkor látják benne az időt, a telő időt. És ez a telő idő adja meg azt az érzést, hogy ez az ő otthona. Én meg azt szeretem, hogy azok a dolgok, amelyek körülvesznek, azoknak a megteremtésében benne legyek. A könyvek számomra azért fontosak, mert én találok ki a borítójukat is, én találok ki a tipográfiájukat is. Nehéz így saját magára ránézni az embernek.

– Mi az, amit nem kérdeztem meg, de nagyon fontosnak gondolsz?

– Eszembe jutott még, nem annyira fontos, csak eszembe jutott, abban, hogy ezt a vállalkozást megcsináltam, nagy szerepe volt annak is, hogy folyamatosan arról szóltak a hírek, és a tapasztalat is azt mutatta, hogy a kulturális életben való megélés egyre nehezebb lesz. Azt láttam, ha én abból akarok továbbra is megélni, hogy tárcaíró vagyok, ez a kapu hamarosan be fog csukódni. Létre kell hoznom egy saját felületet, ami nekem dolgozik, és nem csupán időlegesen elfogad.

– Be is csukódott ez a kapu?

– Be. És azt éreztem, ha nem kezdek el időben más és új utakat keresni, ha nem találok ki előre, egy vagy két évre, olyan utakat, amelyeken újra közlekedhetek, és kinyithatok újabb ajtókat, akkor baromira rá fogok fázni. De nincs megállás, a túlélésnek csak egyik nagyobb állomása ez.

– Végül is saját magatoknak, mindenféle tekintetben, szellemileg is, manuálisan is, munkát adsz? Valamint más nyomdászoknak is.

– Gabinak is munkát ad az, hogy a könyvkiadással kapcsolatos, úgymond titkári munkákban tud nekem segíteni, s mindeközben mégis együtt vagyunk. Ami még borzasztóan foglalkoztat engem, hogy ebben a folytonos ittlétben elérkezh-e számomra az a pont, amikor ebből ki tudok lépni. Nem az öngyilkosságra gondolok! Hanem arra az állapotra, amelyet Svájcban megtapasztaltam, hogy kívülről tudok nézni az életemre, és kívülről tudok nézni erre az országra, amire nagyon-nagyon nagy szükség volna. Nemcsak nekem, hanem nagyon sok embernek. Tehát meglátni kívülről, hogy milyen az, ami itt működik. És ami nagyon fontos lenne, az uniós pályázatok! Jó lenne, ha nemcsak a képzőművészeknek teremtenének lehetőséget, de az íróknak is, hogy fél évre, egy évre kimehessenek más országokba. Többnyire a képzőművészeknek nyílik lehetőségük erre, merthogy ők univerzális nyelven szólalnak meg. De az íróknak is látniuk kellene a világot. Ez olyan mérhetetlen kondíciókat jelentene a kulturális élet számára, hogy az valami elképesztő. Összeszikkasztatni különböző életeteket. Az valami karácsonyi hangulat.

Orosz László

Hatvan éve

V.

Az 1949–50-i iskolai év igen szomorúan indult számomra. Apám lappangó betegsége 1949 nyarán végzetesre fordult. Tüdőszarkómát állapítottak meg, gyógyíthatatlanul küldték haza Budapestről, az Uzsoki úti kórházból. November 1-jén halt meg, néhány nappal 58. születésnapja után. A már letűnőben levő világban szokásos tiszteletadással temették el: mint Cséjának csaknem három évtizedig főjegyzőjét a községháza udvarán ravatalozták fel, utódja búcsúztatta, a temetőben a plébános.

Gyakran gondoltam és gondolok arra, hogy talán idejében távozott. Türelmesen viselt súlyos szenvedéstől szabadította meg a halál, nagyobb távlatban meg attól, hogy át kelljen élnie a kommunista diktatúra teljes kibontakozását.

Rákosié akkorra már a nyakunkba szakadt. Nem volt már tanácsos akár szűkebb körben is véleményt nyilvánítani a történelekről. Csak tapsolni, éljenezni volt szabad – és egyben kötelező.

Egyesítették a két fiúgimnáziumot, a volt piaristát meg a volt reformátust. Növelte ez, ha nem is a félelmet, de a bizonytalanságot meg a bizalmatlanságot mindenképpen. Ismertem ugyan – részben régi tanárainként – az új kollégák többségét, de nem lehettem bizonyos abban, hogy mindnyájan ragaszkodnak korábbi nézeteikhez. Néhány új, ismeretlen tanár is került az iskolába. Voltak, akik többnyire titkolózva – inkább félelemből vagy számításból, mint meggyőződésből – beléptek a szociáldemokrata baloldallal való egyesülés óta magát Magyar Dolgozók Pártjának nevező kommunista pártba.

Az egyesített iskola Katona József Gimnázium névvel egy évig a volt piarista gimnázium épületében működött. Lehet, hogy a református gimnázium volt tanárai és tanulóit úgy élték meg, hogy beolvasztották őket a korábbi piarista gimnáziumba. Egy esztendőre rá, amikor a piaristák visszakapták az iskolájukat, s a Katona József Gimnázium a református Újkollégiumba költözött, ellenkezőjére fordult a helyzet. 1950-től négy évtizeden át a református gimnázium utódjának tartotta magát az iskola. Ennek a hatása máig kísért: a Katona József Gimnázium 1998-ban kiadott Jubileumi évkönyvében az iskola régi tanárai közül a reformátusoktól jötteknek a működését ottani kezdő évektől tüntették fel, a piaristáktól jöttékét csak az egyesítéstől, 1949-től. Annál különösebb, hogy az újraindult református gimnázium törölte múltjából az állami éveket.

1949 őszén elváltunk a többé-kevésbé alsó tagozatunknak tekintett általános iskolától. Őrát azért sem kaphattunk már ott, mert a latin helyett megkezdték az orosz nyelv tanítását. Megszűnt a hitoktatás, a tanítás előtti és utáni ima. Kezdték már számon tartani azokat, akik templomba jártak.

Sokan úgy érezték, úgy éreztük, hogy ez a helyzet valamiképpen ideiglenes. A két korábbi igazgató, Szemerey Andor és Szóts Rudolf az iskola vezetését csak félévi váltással vállalta: előbb Szemerey volt az igazgató, Szóts a helyettese, majd cseréltek. Bátorságnak is nevezhető megfontoltságuk megóvott bennünket néha elhamarkodott kijelentéseink következményeitől. 1949 decemberében Sztálin 70. születésnapját az iskolának azzal kellett ünnepelniük, hogy minden tanuló javít az osztályzatain. Fölvettem: decemberben adjunk mindenkinek jobb jegyet, januárban leronthatjuk. Javaslatomat komolytalanként megrótták, és figyelmeztettek: vigyázzak, nehogy illetéktelenek fülébe jusson. Lényegében azonban így jártunk el.

Úgy gondolom, felsőbb utasításra úgy alakították ki a párhuzamos osztályokat, hogy fele-fele arányban kerüljenek beléjük volt piarista meg volt református tanulók. Aligha vitatható, hogy nemcsak a közös vallás összetartó erejét kívánták ezzel megtörni, hanem a bizalmatlanság, az egymástól való félelem légkörét is létre akarták hozni. Ez a szándék nem valósult meg. A diákok többnyire ismerték egymást, sokan közülük együtt jártak 1945–46-ban az összevont gimnáziumba. A politikai elkötelezettséget számításból vagy őszintén vállaló néhány tanuló sem fordult szembe a döntő többségben lévő „ellenzékkel”. A mind jobban kívülről irányított Diákszövetségben és a más iskolákba járó tanulókat is befogadó, már nem internátusnak, hanem kollégiumnak nevezett diákothonban éleződtek ki a világnézeti-politikai ellentétek.

Időben előreszaladva itt említem, hogy osztályomnak azt a vallásához ragaszkodó görög katolikus tanulóját, akit 1948 decemberében még rávettek, hogy – igaz, semmitmondóan – felszólaljon egy Mindszenty-ellenes tüntetésen, nem sokkal az írásbeli érettségi előtt, 1950 áprilisában a minisztérium kizárta a tanulók közül. Az eljárást bizonyosan Kecskeméten, de talán nem az iskolában kezdeményezték. Hihetőbb, hogy a diákothonban. Nem tudom, igaz-e, hogy az volt ellene az egyik vád: megláttak az asztalán egy Vatikánról szóló könyvet – Gide *A Vatikán pincéi* című regényét. Velem, az osztályfőnökével már csak a határozatot közölték. Nem tehettem semmit. Nővére, az Operaház három év múlva Kossuth-díjjal kitüntetett művésznője is csak azt tudta elérni, hogy egy év múlva másutt érettségizhett.

Ebben az évben már nem voltam internátusi nevelőtanár. Az iskolával is lazult a kapcsolat. Talán a '49 nyarán a szaktanítói tanfolyamon való működésemre fölfigyelve, talán befolyásos állásba került volt Eötvös-kollégista társaim javaslatára megbíztak a magyar és latin tantárgy szakfelügyeletével a szegedi főigazgatóság területén, az akkori Csongrád, Csanád, Dél-Pest és Bács-Bodrog megyében. Nem volt könnyű szakfelügyelőként elfogadtatnom magamat. Jogosan találtak túlságosan fiatalnak, tapasztalatlanak. Azt hitték, hogy politikai feladat végrehajtására kaptam megbízatást. Néhány, főként négy szemközti beszélgetés azonban többnyire elegendő volt ahhoz, hogy meg-

győződjenek: tévedtek. A magyartanárok többsége a népi írók híve volt abban az időben. Én is.

Németh László az életét képekben bemutató könyvben úgy emlékezett, hogy szakfelügyelője voltam Vásárhelyen. Valóban szakfelügyelőként jártam ott 1950 kora tavaszán, de ő akkor már nem tanított. Vele való ottani találkozásomra talán érdemes néhány mondattal kitérnem, mert jellemző a korra. A Bethlen Gábor Gimnáziumban egy fiatal tanár óráján nem is az anyaghoz kapcsolódva tett elítélő megjegyzést a korábban ott tanító Németh Lászlóra. Óra után közöltem vele, hogy Németh Lászlót nagyra becsülöm, korunk legkiválóbb magyar írójának tartom. A kolléga arca földerült: „*Délután szívesen elviszlek Laci bácsihoz, itt él Vásárhelyen, jóban vagyok vele, gyakran meglátogatom.*”

Örömmel mentem el vele a Bercsényi utcai házba. Személyesen akkor találkoztam először Németh Lászlóval. Nem voltam előtte teljesen ismeretlen, olvasta drámáiról (*Széchenyi, Eklézsiamegkövetés*) a *Magyarok*ban megjelent recenziómat, néhány írásomat a *Válasz*ban is. Hosszan beszélgettünk tanításról, irodalomról, az ország helyzetéről. Leginkább arra a mondatára emlékszem, hogy mindnyájan azt a rendszert szolgáljuk. „*Te tanárként*” – fordult a fiatal kollégához –, „*Te szakfelügyelőként*” – mondta nekem, „*én fordítóként*” (akkortájt fordította Vaszilij Groszman *Sztyepan Kolcsuginját*).

A szakfelügyeletől korán elment a kedvem. Újra meg újra meggyőződtem arról, hogy az előírásokhoz való ragaszkodás elfojtja a tanulókkal való kapcsolathoz nélkülözhetetlen tanári egyéniséget. Kitűnő kollégákkal találkoztam: úgy tartották az órájukat, mintha ott sem lennének. Érdekelt, amit hallottam, láttam. Majdnem elaludtam azoknak az óráján, akik ragaszkodtak az óravázlatukhoz. Nem mindig mondhattam el vagy írhattam le őszintén a véleményemet.

Az iskolában kevesebb órám volt, iskolán kívül ritkábban szerepeltem, mint az előző évben. A Katona Társaság megszűnt, illetve beolvadt a Magyar–Szovjet Művelődési Társaságba. 1949. november 11-én, Katona születésének évfordulóján a sírjánál beszéltem. Művéből azt a tanulságot vontam le: „Soha ne feledkezzünk el emberi életünk legdrágább kincséről, a szabadságról!”

Fővárosi kapcsolataim meglazultak. Ritkán utaztam már Budapestre, levelezésem is ritkult Eötvös-kollégista barátaimmal. Az a két folyóirat, a *Válasz* meg a *Magyarok*, amelyekhez kötődtem, megszűnt. Szó volt ugyan arról, hogy a *Válasz* csak ideiglenesen szünetel, de miután Sárközi Márta Nyúl utcai háza is ráment a nyomdaadósságra, nem lehetett ebben hinni. Az Erdei vezette Parasztpárt nemcsak kihátrált a *Válasz* mögül, hanem egyenesen ellene fordult. Nem került sor egyeztetendő irodalomtanári tapasztalataimat összegező cikkem megjelentetésére. Vargha Balázs lektori véleménye különben is elutasító volt, s a szerkesztő, Sárközi Márta is úgy találta, érződik rajta „*a nagy igyekezet, nehogy mondjon valamit*”.

1950 tavaszán-nyarán két albérleti szobából tettek ki: az egyikbe egy káder, a másikba egy szovjet tiszt költözött. Végre nyár közepén főbérlethez jutottam: egyszoba-előszobás lakáshoz, konyha és illemhely az udvaron, vízcsap az utcán. Ide már a menyasszonyom bútorával költöztem.

Házasságkötésünkkel egyelőre várnunk kellett: menyasszonyomat, a tanítónőképző tanárát is „beiskolázták” egy fővárosi munkaközösség-vezetői tanfolyam-

ra, engem is. Bentlakásos tanfolyam volt: szigorú fegyelem, reggeli torna, menetelés mozgalmi indulókkal, szemináriumi foglalkozások az egyetem épületében. Este 9-re a szállásunkon kellett lennünk. Néha mégis megkockáztattuk a „kimaradást” egy-egy margitszigeti operaelőadásra vagy Károlyi-kerti hangversenyre. Többnyire együtt két régi Eötvös-kollégistával: az előttem végzett Julow Viktorral és kollégiumi szobatársammal, Banner Józseffel. Viktor akkor Debrecenben, Jóska Gyulán tanított.

Mi hárman egyazon szeminárium résztvevői voltunk. Az első héten szorgalmasan szoltunk hozzá a fölvetődött témákhoz, többnyire nem titkolva, hogy nem egyezik a véleményünk a szemináriumot vezető hölgyével. Az egyik szünetben azután egyik kollégánk jóakaratóan figyelmeztetett bennünket: húzódjunk inkább háttérbe, hiába van igazunk, pártonkívüliek vagyunk, a szeminárium vezetője pedig párttag. Megfogadtuk a tanácsát: attól fogva a foglalkozások alatt azonos magánhangzós versek írásával ütöttük el az időt. Visszahúzódásunk olyan sikeres volt, hogy a tanfolyam végén még jutalomkönyvet is kaptam „jó munkámért”. (Horváth Márton *Lobogónk Petőfi* című művét.)

Szeptemberben kaptunk egy hét rendkívüli szabadságot az esküvőnkre. Visszatérve rövid nászutunkról nemcsak a gimnáziumi tanítás meg akkor még a szakfelügyelet várt rám, hanem heti 12 délutáni óra az akkor indult, szakérettségire felkészítő tanfolyamon is.

Időm sem jutott volna arra, hogy más egyéssel foglalkozzam.

(2009)

Sümegei György

Szobor-kálváriák

(A Katona József-szobrok történetéből)

Czélkuti-Züllich Rudolf: Katona József, 1857
(Rohn litográfia, 1857)

*Tanuljátok meg, mi a költő,
És bánjatok szépen vele,
Tanuljátok meg, hogy a költő
Az istenség szent levele.*

(Petőfi Sándor: A magyar politikusokhoz)

1. Czélkuti-Züllich Rudolf: Katona József, 1857

Az ország legelső, a 19. század közepén, még a Bach-korszakban fölállított köztéri szobra (mai fogalmi értelemben) Katona Józsefé volt. Lyka Károly így foglalta össze e szobor igen tanulságos sorsát, hanyattatását:

„Az első és legrégebb szobor, amelyet Pesten a 19. században emeltek, jelenleg száz kilométerrel odébb áll, mégpedig Kecskeméten. Azóta különböző helyeken vándorolt, de sehol sem tudott begyökeresedni. Kecskemét tehát büszke lehet arra a tényre, hogy az ő homokján vetette meg bronzlábait ez a vándor szobor, de nem lehet büszke magára a szoborra, amely, mi

tagadás, a legrosszabbak közé tartozik, bár a legjobbat ábrázolja. És éppen, mert ilyen rossz: esztétikai okokból nem kellett senkinek, mindenki túladdott rajta. Az esztétika tehát bebizonyította, hogy nemcsak szellemi hatalom, hanem egyben fuvarozó erő is. Mondom, ez volt az első nagy emlékszobor Pesten, kivülről csak kőszentek vagy néhány jelesünk mellszobra volt látható. Ábrázolta pedig Katona Józsefet, a Bánk Bán szerzőjét. Nem az állam emelte, mert hiszen akkor az államot Bécs jelentette, nem is a kormány, mert akkor a Bach-korszak szomorú idejét éltük, de a fejedelem sem, mert a császár, ha már emléket emeltetett Budán, úgy az Hentzi emléke volt, aki a magyarok ellen védte Budát. Hanem állította a saját költségén egy magánember, fiatal matematikatanár, Tomori Anasztáz, aki gazdag örökséghez jutva, vagyont írodalmunk és művészetünk föllendítésére áldozta. Tomori kiválóan értett a mennyiségtanhoz, de művészeti dolgokban barátai tanácsára szorult, akikről csak utólag derült ki, hogy szintén nem értenek a művészethez. Volt nekik egy protegált szobrász, aki tucat számra faragta a gyűrűbe és másfába való gemmákat és kámeákat, de egyébként gyöngye volt a tehetsége és még gyöngébb a felkészültsége. Züllich Rudolf volt a neve, élete pályája pedig a legkacskaringósabb vonalban húzódott azon a nagy darab földön, amely Erdély, Bécs, Párizs, Róma és Egyiptom közt terült el. Őreá bízta ez a kis szoborbizottság azt a földadatot, hogy a nagy tragédiaíró alakját teljes nagyságban bronzba öntse. Ezzel a bizottsággal is az történt tehát, ami olyan sok más szoborbizottsággal, hogy tudniillik pontosan megtalálta azt az embert, aki a földadat megoldására a legkevésbé alkalmas. Züllich azonban vitézül hozzáfogott a munkához, megmintázta a Bánk bán szerzőjét, amint magasan az ég felé emeli lúdtollát és a felhőkbe irányítja tekintetét, hogy miért, azt nem lehet tudni. A néző, ha szembehelyezkedik a szoborral, éppen az álla alá lát a halhatatlan tragikusnak. Lát azonkívül hosszú kabátot és magas szárú csizmákat is.

Ezt a nagy bronzot, amelyet Tomori tanár úr lelkessége és bőkezűsége teremtett meg, 1858-ban fölállították az akkori Nemzeti Színház homlokzata előtt, hogy örök időkre hirdesse első nagy tragédiaköltőnk emlékezetét. Az örök idők azonban csak két évig tartottak. Ez a két esztendő éppen elég idő volt arra, hogy a pesti esztétikai közvélemény magához térjen ijedtségéből. Hangok kezdettek hallatszani, amelyek a kifogások egész sorával illették Pest első nyilvános emléksobrát. És e hangok egyre erősödtek, erejük ellenállhatatlanná vált. A Nemzeti Színház illetékes körei e nyomás alatt 1860-ban egy szép júniusi napon csöndben és feltűnés nélkül átszállították a bronz-Katonát a Nemzeti Színház udvarára, ahova már nem érhetett el a közvélemény kíváncsi szeme. [...]

Ez volt Katona József szobrának első vándorlása, de nem az utolsó. Mert végül megkapta azt Kecskemét, a nagy költő szülővárosa. Így került a kecskeméti takácsmester fiának és tragédiarodalmunk első nagymesterének bronzemléke a Műkert virágzó bokrai közé. Ott szépen megékesítették futórózsákkal és remélhető, hogy ezek a futórózsák idővel fölfutnak az egész szobor köré, föl egészen addig a ládtollig, amelyet bronzkeze rendületlenül tart a magasba, nem lehet tudni: miért.

Ez a Katona József szobra kalandjának rövid története”.¹

A szokottnál hosszabban idézett Lyka Károly történeti hűséggel és érzékletes plaszticitással tárja elénk az első Katona szobor, Czélkuti-Züllich Rudolf (1813–1890) művének különös történetét és sajátos hányattatását, amely mégsem a Műkertben ért végső állomáshoz. A futórózsák enyhületéből még újabb, most már kecskeméti vándorútra indult. Az 1900-as évek első évtizedében (?) a színház melletti kis térre állították, majd onnét Vigh Tamás kongeniális szobrának az oda helyezése (1962) után a Katona József Gimnázium előcsarnokába, ahol most már remélhetőleg végső helyére került, révbé jutott.

2. Dunaiszky László: Katona József, 1861

A most már egyenesen Kecskemétre készült, ott fölállított Dunaiszky László (1822–1904) mintázta szobor előtörténetéhez tartozik Vachot Imre 1853-as fölvetése, miszerint Kecskemét „méltó reá, hogy ő emeljen szobrot emlékének”. A szoborra gyűjtést szerveztek, amelybe a két, Horváth Döme-féle (kecskeméti) *Bánk bán*-kiadás (1856, 1860) jövedelme is befolyt. A kiadó jelzi, hogy „a síremlék készítésével, a beadott görög stílbni rajzterv szerint” Dunaiszkyt bízták meg. Eredetileg a drámaíró Szentháromság temetőbeli sírjára szánták az emléket – erre egyértelműen utal a szarkofág-alépitmény –, de végül is az Újréten, a vasútkertben állították föl.

Dunaiszky László:
Katona József, 1861

A kecskeméti
Nagy Képes Naptár, 1893,
címclap Dunaiszky szobrával

Dunaiszky-szobor,
1970-es évek

Dunaiszky-szobor,
1970-es évek vége

Dunaiszky-szobor
nélküli posztamens

1 Lyka Károly: *Magyar mesterek*. Singer és Wolfner, Bp., É. n. 154–158.

Az alul félkörívesre alakított, 103 cm magas ólomöntvény szobor Katona József Barabás Miklós litográfiái (1856, 1860) által terjesztett arcképét vette mintául, mivel ez felelt meg a kor és a megrendelő ízlésének. (Korabeli, autentikus portré nem maradt fenn Katonáról; a 19. század közepi pasztellkép is csak egy föltételezett eredeti-hiteles ősképről készített másolat lehet.)

A Dunaiszky-mellszobor öltözete: kihajtott gallérú ing, nyakban megkötött széles sál, fölötte gombos, magasnyakú mente, ami elől drapériaszerűen hullámos. Nyakában búzakalászból font, kétsoros koszorú. Haja nagy tincsekbe rendezett, igen dús. Ajkának vonala határozottan metszett, az álla csúcsos, az orrhát homorú és a homlok magas. Az ugyancsak magasra föltolt szemhéjak és a szemöldökívek jól mutatják, hogy a szobrász mintázáskor természetesen számolt a szobor magas talapzatra (M: 270 cm) helyezésével, a plasztika alulnézetes szemlélésével.

Az emlékművön a késő klasszicizmus fölfogása és Barabás Miklós portréidealizálásának átvétele együttesen érvényesült. A koszorúzott költő szoborarca derűt és ünnepélyes nyugalmat árasztott. Éles ellentétben áll Déryné Katonát hitelesen megidéző leírásával: „igen különös egyéniség volt. Nagy különcc, szörnyű komoly mindig, s igen rövid beszédű. [...] Alakja elég csinos volt, sugár természettel, de arca nem volt szép. Haja gesztenyeszín, de úgy állott, mint a szeg”.

„A szoboravatás (1861. május 20.) – ahogy Orosz László írja – politikai jelentőséget kapott. [...] Katona szobrának leleplezésére másfél hónappal az 1849 után újra megválasztott országgyűlés megnyitását követően került sor. Horváth Döme ünnepi beszéde a negyvennyolcasok véleményét szolgáltatta meg. Többek között ezeket mondta: A mi hirnevés Bánk bánunk nem csak jeles dráma, de az egy alkotmányos, egy megbecsülhetetlen politikai hitvallás..., melyben a nagy költő [...] bebizonyítja, hogy e nemzetnek csak az önálló függetlenségben, csak a népfönségre fektetett szabadelvű alkotmányban van örök jövődöje.”²

Kecskemét első, köztéren föllállított Katona-szobrát alig helyrehozható, durva sérelem érte: 2000. július elsejéről másodikára, vasárnapról hétfőre virradóan ledöntötték, ellopták. Dunaiszky László „leleplezési ünnepély” keretében 1861. május 20-án föllállított szobra 139 év 43 napig szolgált: addig mutatta elénk a *Bánk bán* írójának arcát.

A maradékból július 4-én reggel 1,7 kg ólomhulladékot, kicsavarodott lemeztörmelék, szobortöredéket tudtam fölszedgetni. Egy jó összemaroknyi maradt a valószínűleg beolvasztásra ítélt ólomöntvényből. S az üresen árválgató posztamens, a plasztika hült helye. A vádló üresség! A szobortalan plinthosz, a szobráról megfosztott emlékegyüttes: torzó. A köztéri fémszobrok pestise ezt is elérte. Az utóbbi években föl-fölerősödő megélhetési vandalizmus nincs tekintettel sem az alkotókra, sem az ábrázoltakra, hiszen korábban már sok költő, író szobra (pl. Vilt Tibor margitszigeti ülő Madácha) esett áldozatul a szoborpusztító szenvedélynek.

Nagyon közeli, beszédes példa is említhető itt. A Vasútparkban, ahol a Katona-szobrot elsőként állították föl sok más jeles kecskeméti, a városhoz kötődő, a városért dolgozó személy szobra állott. Ezeket zömmel az 1960–70-es évtizedekben létesítették, kvázi kecskeméti Pantheonként. A szoborlopás aztán e köztéri szoborgalériából a bronzszobrokat (Mathiász Jánosét az oszlopos múzeumépület elől stb.) sorra elérte. Vagyis a Dunaiszky-szobor egy sorozatos szoborlopás-történet. Pedig a város szellemiségének pozitív jellemzője, hogy a „kecskeméti Pantheon”, vagy a várostörténet megidézésének az igénye élő,

2 Orosz László: *Katona–Kecskemét II.* A tizenkilencedik század közepétől végéig. Forrás, 2009. április, 2009/4. 89–90.

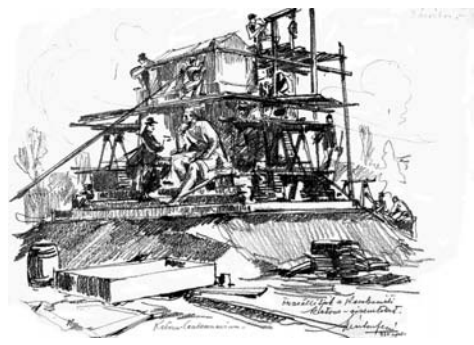
eleven valóság. Ennek legutóbbi szemléletes megnyilvánulása a kerámiaképes történetmegidézés.³

A Dunaiszky-szobrot ráadásul nem egyszerre lopták el, a folyamat 2000-ben csupán betetőződött. Az 1970-es évek derekán már kitepték, kiszakították az alépitmény szarkofágot és a szobortartó hengert összekötő nyolcszögletű középrész elé helyezett koszorúmaszkos öntvénydísz. Vagyis Katona József szobrát – s ebben kivételes a története – két részletben, két alkalommal csonkították meg.

A szobor pótlására, újraalkotására kínálkozó legjobb lehetőséget (az eredeti szerint újramintázni és bronzból kiönteni) mellőzték, és mechanikusan kifaragatták kőből. Ez várja az idő múlását egykedvűen Katona József első kecskeméti szobrának eredeti posztamensén a kecskeméti Vasútparkban. Ezt a jellegtelenné silányított szobormásolatot már legalább a fémtolvajok nem akarják ellopni. Csak ennyi a haszna. Az eredetihez vajmi kevés köze van.

3. Márton Ferenc–Siklódy Lőrinc: *Katona József-síremlék*, 1930⁴

Márton Ferenc (1884–1940) szobrászati munkálkodásában a Siklódy Lőrincsel közösen alkotott Katona-síremlék az egyetlen irodalmi vonatkozású mű. Nehéz, és adatok híján a lehetetlennel határos kihámozni Márton életművéből azon élményeket és meghatározó motivációkat, amelyek bizonyosan szobrászati kísérletek felé kényszerítették őt. Vallomásaiban is alig találni szobrászati működésére vonatkozó adatokat. Talán a főntebb idézett, a rajzról vallott tételére („a becsületes rajz teljes formaismeretet követel”) építette hipotézisét: „a szobrászat alapjában semmi más, mint minden oldalról való rajz”⁵, amivel a körbe-rajzolt formát, a körbejárható plasztika oldalankénti, nézetenkénti rajzi leolvashatóságát fogalmazza meg. Vagyis kétdimenziós rajzlapok, síkok térbe helyezésével jöhet létre a

Márton Ferenc: *Katona-síremlék építése*, 1930
(Kecskeméti Képtár)

Márton Ferenc–Siklódy Lőrinc: *Katona József-síremlék*, 1930
(Kecskeméti Közttemető)

3 Csapán itt említem meg, hogy a képsorozatba hibák is becsúszhattak. Az egyik kerámián ez áll: „A kecskeméti művésztelep alapítója 1911”, valamint Falus Elek és Iványi Grünwald Béla aláírása beégetve. Iványi Grünwald 1909 júliusában tette közzé a művésztelep-alapítás programját. Igaz, hogy az új művésztelepi épületekben 1912 nyarán kezdhettek el dolgozni. De mi történt 1911-ben, ahogy égetve vagyon a kerámián? Ezt valószínűleg csak a kerámialap létrehozói tudják, s azt is, hogy a város részéről legfontosabb művésztelep-alapító, Kada Elek polgármester miért nem szerepel az „alapítója” mellett, ami helyesen „alapítói” lenne, a két személy föltüntetésével.

4 A Pallas-Akadémia Kiadónál 2009-ben megjelenő Márton Ferenc-monográfia egyik fejezetének részlete.

5 Izsák-Gyarmathy László: *Márton Ferenc életregénye a csiki parasztháztól a magyar művészet első arcvonalaig*. Uj Magyarország, 1937. dec. 25. 46.

háromdimenziós, plasztikus forma. Mutató, s egy par excellence rajzolóól elfogadható okoskodás.

A Kecskeméti Városi Tanács 1929. február 15-én kiírt tervpályázati hirdetésében „*Katona József síremlékének tervére*” pályáztattak.⁶ 27 művész 31 beküldött pályamunkáját bemutatta a városi múzeum, Szunyoghy Farkas rajztanár pedig cikksorozatban ismertette.⁷ „*A beküldött pályamunkák legnagyobb része a Bánk bán alakjával kísérli meg kifejezni a mű eszméjét*” – írja Szunyoghy. Pályázónként⁸ ismerteti a terveket, az utolsó: „*Márton Ferenc és Siklódy Lőrinc lépcsősen alkotott tervre helyezi az emlékművet. Az előtérben ül Tiborcnak sok festői meglátással felvázolt alakja*”. A bírálóbizottság⁹ „*az első díj nyertesének, Siklódy Lőrinc szobrászművésznek és Márton Ferenc festőművésznek együttes tervük átdolgozására egy havi határidőt ad. /.../ A pályamű a hatalmas kőszarkofág előtt ülő Tiborc alakját ábrázolja*”. Az átdolgozásra utasított terven annyit változtathattak, hogy Tiborcot, az örök panasz jelképét a lázadó Petur bánéra cserélték.¹⁰ A síremlékegyüttes kilenc lépcsőre helyezett, fölfelé szűkülő hatalmas szarkofág,¹¹ amelyre kisebb méretű, sarkain forduló pilaszterekkel és sarokdíszekkel tagolt jelképes sírt emeltek. Előlnézete művészileg részletesen kidolgozott. A szarkofág legfölső elemének középmezőjében Katona József tondó, azaz kerek formájú bronzportréja¹², az alatta lévő fölirat és szöveges rész tagolja a főoldalt. A szarkofág jobb fele előtt Petur ülő, erőteljes bronzalakja, oldalán karddal, kihajló köpennyel. Bal kezét térdén nyugtatja, állát fogó jobb keze hátrahúzott jobb lábán pihen. Mintha egy cselekvés, kirobbanás előtti feszült, elkeseredett állapotot rögzítene a szobor. Petur bajuszos, szuggesztív, indulat-teljesre mintázott feje is Márton édesapjának típusát idézi. „*Komponálás közben azóta is, ma is, sokszor apám alakja van előttem*” – vallotta. E momentum megerősítheti azt a föltevést, hogy a mintázásban, legalábbis az arc, a karakter kialakításában Márton aktívan vehetett részt. Mert önmagában nehéz elképzelni a közös szoboralkotást, mivel Márton a festő-rajzoló művészet felől érkezik a szobrászathoz, míg a másik alkotó profi szobrász. „*A kecskeméti Katona József-emlékmű, a pályadíj- és éremnyertes Petur bán itt élnek eredetiben, Tiborc, a félbemaradt kompozíció szemérmesen elrejtőzik*”¹³ – Siklódy Százados-úti műtermében – tehetjük hozzá. Ez a tény önmagában arra utalhat, hogy ott mintázták a szoboralakokat, Siklódynál készülhettek a pályázati és kiviteli tervek is. A síremlékegyüttesben a drámaköltőre konkrétan csak a kisméretű arcképre relief utal, ám ehhez nem a leghitelesebbnek

6 Kecskeméti Lapok, 1929. márc. 2. 4.

7 Szunyoghy Farkas: *Katona József síremlékének pályázata* I., II., III., IV. Kecskeméti Lapok, 1929. szept. 5., 6., 7., 8.

8 Általa megemléltett pályázók: Imre Gábor, Szomor László, Felsőőri Fülöp Elemér, Sztankó Gyula, Horvay János, Csorba Géza, Halmágyi István, Beck Ö. Fülöp, Kaszab Károly, Vass és Spalt, Margó Ede, Sz. Gál Irén, Szege Sándor, Gaádi Kayser Lajos, Homonnay Jenő, Markup Béla, Sovári János, Ósy László, Bery László, Márton Ferenc-Siklódy Lőrinc.

9 Fáy István főispán, elnök, Kisfaludi Stróbl Zsigmond, Zala György szobrászművészek, Révész Imre festőművész, a Képzőművészeti Főiskola kecskeméti művésztelepének igazgatója. *Képzőművészet*, 1929. 23. sz. 185.

10 Dr. Horváth Gedeon ny. kecskeméti közjegyző szóbeli nyilatkozata (1976. június 24.) szerint: „*Én csak arra emlékszem, úgy szólt a döntés, hogy mivel a síremlék-terven eredetileg Tiborc alakja szerepelt, azzal a feltétellel javasolta Mártonék – akik protekciószak lehettek – művét a zsűri első díjra, hogy Tiborc alakját Peturra változtassák.*”

11 Magassága: 185 cm, szélessége: 270 cm, mélysége: 150 cm.

12 Átmérője: 46 cm.

13 Szabó József: *Budapest új szobra: „A Munka”*. Látogatás Siklódy Lőrinc műtermében. Pest, 1941. jan. 15. 7.

tételezett Rohn-metszetet használták elsődleges képi forrásul, hanem Roskovits Ignácnak Barabás Miklós Katonát megszüpítő metszetére visszautaló portréfestményét¹⁴.

A Katona József-síremléket¹⁵ országos ünnepség keretében (1930. április 26–27.) főlavató Zsitvay Tibor igazságügy-miniszter szerint: „*Petur bán nemes alakja az élő nagy és szent lázadás a magyar mostoha sors ellen. Ő az örök tiltakozás idegen fajok járma ellen. Ő előtte szent az erkölcs, a becsület. Petur alakja ostromozó és mégis felhőt oszlató lelkiismeret*”¹⁶. Az emlékműavatón Áprily Lajos elmondta a *Magányos aktor Kecskeméten* című versét, melyben a főalakot idézi elénk: „*Szívében a pártütő erők / A bőszen lázadó Peturnak*”, aki „*a zendülő békétlenség*”.

Szerencsés döntés volt hát az együtt pályázóktól, hogy az alkotót a művön át idézzék meg. S hogy épp Peturral – ez is fontos párhuzam, hiszen maga Katona is „*felhőt oszlató lelkiismeret*” – mind a mai napig.

A Katona-síremlék jelenlegi – és folyamatosan romló – állapota: Katona József kör alakú bronzportréja az ornyeregnél lyukas, az ülő Petur hátán 2×2 cm, ill. 5×3 cm nagyságú lyuk, továbbá Petur homlokán egy, a nyakánál három (golyó ütötte?) kerek lyuk éktelekedik. Hogy ezek mikor és hogyan keletkezettek – még tapogatózó föltételezéseim sincsenek. Mert lehetnek második világháborús sérülések, de 1956-ban is keletkezettek. Általánosan is igaz, hogy a Márton–Siklódy-szoboregyüttes különösen rossz állapotban van. Az épített, nagyméretű talapzat faragott köveit összefogó anyag porlik, a fugázat mindenütt meglazult, a kövek szétcsúszása, kihullása bármikor bekövetkezhet.

Benedek Marcell 1941-ben írta Katona Józsefről¹⁷: „*Katona-Bánk átérezte és kifejezte nemzetének örök szenvedését, [...] a fáradt közöny korában született.*” Talán nemcsak a mű létrejöttékor, hanem utóéletében és az író szobrai kálváriájában is változatlanul megmutatkozik a „*fáradt közöny*”. Zárásként idézem ide a síremléken olvasható föliratot: „*Csak összevetett kezekkel akartok ülni, várva, hogy majd helyettetek fog dolgozni a sors?*”

4. Török Richárd: *Katona József*, 1989

A rövid alkotóidejű Török Richárd (1954–1993) szoborművész művész-szobrainak (Petőfi, József Attila, Bartók stb.) a sorában is kiemelkedő fontosságú a Katona-büszjtje, amely az eredeti elképzelés szerint a Katona-szülőház melletti térre, köztérre került volna¹⁸, ám végül is a Katona-émlékiállításban nyerte el végleges (?) helyét¹⁹. Török Richárd tudatosan és nagy plasztikai érzékenységgel épített arcképcsarnoka egy sajátosan fölfo-

14 Vesd össze: Sümegi György: *Katona József múlt századi arcképei*. Cumania VI. Kecskemét, 1979. 119–136.

15 Márton lerajzolta a síremlék összeállítását: *Katona-síremlék építése*, 1930, p. c. 36,5x25,5 cm, j.j.l.: Összeállítják a kecskeméti Katona-síremléket Márton Ferenc 930 ápr., j. a. k.: Katona-centenárium, Kecskeméti Képtár, ltsz.: 62.177.

16 Kecskeméti Lapok, 1930. ápr. 29. 1–3. Lásd még: *A kecskeméti Katona József centenárium*. A Kecskeméti Közlöny Naptára az 1931-ik évre. Szerk.: dr. Horváth Ödön. Kecskemét, 1931. 7–81., Merkádó Gyula kecskeméti fényképésznek a síremlékavatásról készített felvételei: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára XV. 5. Fotó- és képeslapgyűjtemény.

17 Benedek Marcell: „*Én vagyok Bánk...*” Katona József születése 100. fordulójára. Uj Idők, 1941. november 2. 529–530.

18 „*Gazdagítani fogja a Katona- szülőház melletti kis teret, s egyúttal frappáns lezárása a drámairó arcképsorának*” – mondtam Török Richárd kecskeméti kiállításának a megnyitásán (Kecskeméti Városháza udvara, 1990. márc. 15.).

19 Reprodukálva: *Richárd Török*. Katalógus. Kecskemét, Városház udvarán, 1990. márc. 15–25., *Katona József emlékére*. Kortárs képzőművészek alkotásai. Katalógus. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1991.

gott, egyéni módon proporcionált Katona-szobrot tartalmaz. A szobrász alaposan tanulmányozta a Katona-ikonográfia, a Katona Józsefről fennmaradt ábrázolások teljes sorát. A drámaköltő alakjának újraalkotásához az ismeretlen kéztől származó 19. századi pasz-tellkép és a Rohn-metszet inspirációját egyaránt fölhasználta. Végeredményben az egyedi-en zárt (csupán jelzett, csapott vállak, magas nyakú, gombbal lezárt fölső kabát) ruházat és sajátosan nyílt-nyitott arcmás kontrasztját sugalló szobor a magában bizás és a termékeny bizonytalanság kettősségét, finom kontrasztját képes megjeleníteni modern szobrászati eszközökkel, lélekkel teli gondos mintázással, nagyfokú szellemi azonosulással. A létreho-zott büszt a Katona József-szülőház melletti tér fontos plasztikája lehetne.

Mi lehet a végső tanulság? Először talán az, hogy a szobrok vándorútján a Katona Józseféinek különösen nehéz sors jutott. A plasztikáknak, plasztikai együtteseknek az áthelyezésekkel, kényszerű átalakításokkal az eredeti jelentése is módosulhat, s maga a mű értéktelenedik, noha egy kultusznak (Kecskeméten mindenképpen) a legfontosabb, tárgyiasult megnyilvánulásai. Megemlékezések, koszorúzások helyszínei, az emlékezés virágainak befogadói, a drámaköltő szellemiségének – a művek utáni – legközvetlenebb hordozói, azt kinyilvánító képzőművészeti-szobrászati képviselői.

Tenni kellene: a síremléket megóvni, megvédeni a pusztulástól, Török Richárd Katonáját pedig talán az eredeti elképzelés szerint végre a Katona-szülőház melletti kis tér plasztikai díszévé avatni. Vagy csupán újraolvassuk a porló síremlékről Arany János aggódó fölkiáltását: *„Csak összetett kezekkel akartok ülni, vároán, hogy majd helyettetek fog dolgozni a sors?”*

Török Richárd: *Katona József*, 1989

Szuromi Pál

Egy ördögös konstruktőr

Schéner Mihály művészi metamorfózisai

A meglepetések mestere. Neki a nyugtalan igazság- és identitáskeresésben leledzik a tényleges állandóság. A múlt században még leginkább gesztikus erejű expresszív képeivel, majd népi gyökerű festészeti meg plasztikai műveivel keltett feltűnést. A közelmúltban viszont egy posztimpresszionista templomkollektiót állított a publikum elé. Mintha a kilencven felé közelítő művész egyre jobb kapcsolatban szeretne lenni a magasságok urával. Másfelől a *Forrás* szerkesztője nemrégiben egynéhány robusztus, könnyed és játékos Schéner-grafikát küldött a részemre, mintegy jelenlegi írásom motivációjául. Csakhogy az egyik kép figuraszövevénye mellett máris azt olvasom: pofa be. Ami elég profán, katonás figyelmeztetés. A következő rajzon ellenben a kezek, lábak, mellek és virágelemek ledér körtáncát érzékelem. Ráadásul a szövegtoldalék is aranyos, minthogy: Jövel vágy – dudulis tavasz – csiklandó. Nos, ebből az archaikus, népies megjegyzésből akár ki is indulhatunk.

Nem tehetek róla: kimondottan imádom az ízes, képletes és tősgyökeres zamatú kifejezéseket. Sajna kevés van belőlük, egyre kevesebb. Pedig a zöldszőnyegű, fűfrizurás kikelet pontosan most bontakozik ki előttünk, azaz húsvét tájékán. Néhány hete még szikár, szúrós képzetű facsoportokkal, egyben fázós, bebugyolált emberalakokkal voltunk körülvéve. Mostanra azonban környezetünk derekasan összeszedte magát. Hiába a sopánkodás, a világgazdasági válság: az élet normális menetét nemigen lehet vakvágányra vezetni. Jelenleg is színesednek, lombosodnak – dudorodnak a fák, amint a lányok, asszonyok is ledobták magukról nehézkes bundáikat. Tényleg: aki a dudulis tavaszt emlegeti, az nem csupán a melengető fényre vagy a madarak csivitelésére lehet kiéhezve. A csudát. Inkább egy forma- és emberközpontú személyiségről kell tudomást vennünk. Maillol is a telt, gömbölyded figurákban látta a létezés esszenciáit, nem is szólva a zseniális Tóth Menyhértől. Aki egyébként Schéner Mihály jóraivaló cimborája volt.

Lám, a barátok formaképzetei azért titkon összekacsintanak.

Amúgy az ízes, rusztikus szójárású művész az írókkal, költőkkel is szívélyes, bensőséges kapcsolatban áll. Becsüli, szereti őket, mint afféle közeli, mentális rokonait. S ez a vonzalom többé-kevésbé fordítva is érvényes. A kiváló Nagy László történetesen vitális, fergeteges verset szentelt az ördögös, kalapos, süveges és sipkás alkotónak, ahogy Juhász Ferencet is csak-csak megfogta a Kéz-variációk sorsszerű, kozmikus sugallata. De van itt egy közelebbi esemény is. A mester nyolcvanadik születésnapjára ugyanis színes, élvezetes költői antológia látott napvilágot, amelyben tizennyolc érdemes poéta műveit olvashatjuk. (*S. M. virágtára*, Szakolcay Lajos (szerk.), Bába Kiadó, Szeged, 2003). Magam

---

Szuromi Pál írásával a közelmúltban elhunyt Schéner Mihályra emlékezünk. (*A Szerk.*)

is ott voltam e kötet premierjén, dedikációt is kértem az ünnepelttől. Aki szignója fölé önmaga portréját is rögvest, kéretlenül és remekül odabiggyesztette. Ekkor villant belém: Schénernek alighanem a rajz az igazi anyanyelve. Így hát egy vérbeli, állhatatos képirót tisztelhetünk benne.

Képirói metódus? Ez közel sem azonos a szokványosabb képrajzoló, képteremtő mentalitással. Igaz, mindkét művész típus lényegében a szemével falja fel a világot. Csak az előbbi alkat nemigen bírja szőröstül-bőröstül bekebelezni a különféle benyomásokat: valahogy nem képes amolyan brutális „gyilkosságra”. Mindig szüksége van egy-egy eleven tónusra, egy-egy életszerű mozzanatra. Akárha egyféle gyermeki lelkület is ott fészkelne benne. Miként az egyiptomi hieroglifák sem távolodnak el túlonúl a konkrétabb érzéki jelenségektől. Idegen tőlük a tudálékos magaslati pozíció: a későbbi nyelvekre jellemző absztrakt elvontság. Aztán a népművészet formateremtő, díszítő gyakorlatában is tetten érhető e szelíd, emberközeli magatartás. Úgy alakítják napkorongos, virágmintás és figurális ritmikáikat, hogy bennük a létezés ciklikus mozgásrendje éppúgy felfedezhető, akár a heterogén dolgok szürrealis összetartozása. Schéner Mihály is egyszerre narratív megterkonstruáló egyéniség.

Eredendően csak festőnek készült, semmi másnak. Hogy emellett időközben mégiscsak plasztikus, keramikus, textiles, játékkervező – vagyis univerzális művész lett, ennek érdekes, tanulságos a története. A pályakezdő Schéner mindenestre látszólag merészen elrugaskodott főiskolai mesterétől, Rudnay Gyulától. Hisz a hatvanas évek elején a kihívóan újító, progresszív hangú expresszív, tasiszta és absztrakt törekvésekhez kötődött. Majd szenvedélyesen vonagló, fájdalmas szépségű és fanyar emberlátásával hamarosan ott volt a hazai piktúra élvonalában (pl. *Vigasztalás, Kiütés – kivirágzás, Akt, Ákombákom*). Sajnos a kortársi kritika jóformán semmit sem érzékelt az alkotó őszinte, invenciózus kitárulkozásából. Ezért képletesen a földbe döngölték – jó néhány tehetséges pályatársával egyetemben. Amiből aztán keserves emberi, művészi traumák keletkeztek (depresszió, pályaelhagyás, külföldi próbálkozás). Schéner Mihályt mégsem hagyta cserben Fortuna szelleme. Egy londoni műkereskedő felismerte képességeit, határozottan felkarolta, így egy hosszabb nyugat-európai tartózkodással folytathatta pályafutását.

Mi van viszont akkor, ha nincs ez a jószemű angol műgyűjtő?

Aligha kétséges: néha a szerencsés véletleneken múlik életünk alakulása. Bizonyára Schéner pályája is másféle arculatot nyert volna, ha elmarad ez a magvas, felvillanyzó külföldi tájékozódás. Mert itt a legautentikusabb művészi tendenciákkal közvetlenül szembesülhetett, kezdve az absztrakt expresszionizmustól, a pop-arttól egész a lettrista vagy újkonstruktivista felfogásokig. Nekem az a meglepő: ez az ízig-vérig szubjektív, karakteres alkotó milyen feltűnő gyorsan, szisztematikusan befogadta a legkülönfélébb formai, technikai sugallatokat. Neki Pollock zabolátlannak tetsző fergeteges drámaisága ugyanúgy sokat jelentett, akár csak a Mondrian nyomdokain építkező Nicolas De Staël kolorisztikus fegyelme (pl. *Foltok, Antropomorf konstrukció*). Ami annyit tett: a művész néhány esztendő leforgása alatt szinkronba került a legprogresszívebb nemzetközi trendekkel.

Itt azért egy sajátos határmezsgyén vagyunk. Minthogy az elvont, artisztikus és nonfiguratív tolmácsolás markánsabb térnyerésével egyre inkább csak a szubjektív töltetű formai princípiumok éltették az alkotó munkásságát. Innentől ilyenképp akár egy szűkebb, specifikusabb stílárius útvonalon is járhatott volna, ahogy ez másoknál is előfordult. De nem. A hatvanas esztendők végétől Schéner Mihály munkásságában egy jelentős tematikai, szemléleti fordulatot tapasztalhatunk. Felfedezte magának a hajdani huszárok, az egykori vásárosok vagy a mézeskalácsok dekoratív, népies képzetkincsét, s ezzel a hazai folklór – egyben gyerekkori élményei – nyomába szegődött. Más szóval: egy archetipikus, kollektív témakör modern szószólója lett.

Hogy honnan ez a szembeszökő metamorfózis? A művész méltatói alkalmanként a pop-art hatásokból vezetik le a népművészeti tematikák intenzív felbukkanását. Csak ezt kissé erőltetettnek érzem. Tény viszont, hogy a Svédországban is megfordult alkotó megannyi mives, népies és tartalmas faplasztikával szembesült. Amelyek jó része a vikingek történetéhez kötődött. Valószínűleg innen jött a felismerés: akkor nekünk sem kell eltitkolnunk historikus, plebejus, népi gyökereinket.

Hisz az önazonosság mégiscsak alapkérdés.

Más lapra tartozik, hogy a dogmatikus kritika ezúttal sem tapsolt Schéner látványos pálfordulásának. Inkább korábbi expresszív felfogásához próbálták visszavezetni. Annál is inkább, mivel nálunk a 70-es esztendőkből valósággal mozgalommá duzzadt a népművészeti forrásokból töltekező alkotók serénykedése (l.: *Utak a népművészetből, Vonzások és válaszások* című átfogó vándorkiállításokat). A nyomatékos példákat természetesen Vajda és Korniss munkássága szolgáltatta, ámbar a kultúrpolitikát ez sem feszélyezte. Ők kimondottan nacionalista elhajlást észleltek e törekvésekben, így a tárlatsorozatot hamarosan betiltották. Schéner Mihály azonban eltökélten folytatta folklorisztikus bázisú művészi tevékenységét. Míg az egyik oldalon lírikus könnyedségű, karcos és jelszerű pásztor- és huszárképek kerültek ki műhelyéből, addig a másik térfélen faanyagokból, fémekből és textíliákból is létrehozta sajátos tematikájú, szerkesztett expresszivitással kiképzett műveit (pl. *Subás pásztorok, Piros huszár, Törvénytábla, Posztókotlós, Dorottya kocsi*). S mindezek háttérben legfőképp szecessziós, organikus szemléleti beállítottsága munkálkodott.

Ha megfontoljuk: e békési, medgyesegyházi származású mester több ponton elválik hasonló felfogású társaitól (pl. Kátai Mihály, Halmy Miklós, Csutoros Sándor, Kalmárné Horóczy Margit, Illyés István, Bolmányi Ferenc, Kő Pál, Porkoláb Sándor). Nem elég, hogy egy rendkívül nyitott, sok műfajú és szeriális hajlamú szerzővel van dolgunk, de tőle a játékos, ironikus és extrém formaképzés ugyanúgy elválaszthatatlan. „*A játék Isten mosolya*” – hirdeti eltökélten, miközben elkeseredetten fürkészi a hazai környezet- és játékkultúra siralmas helyzetét. Minthogy nagyrészt csak toldozást-foltozást meg bővítésképeket lát majd mindenfelé. Innen származik, hogy Schéner életművében megannyi művészi igényű játéktárgy is helyet kér magának, kezdve az eligazító jelzőablaktól egész a mobil szélkakasokig és a különféle praktikus eszközökig. Azt is mondhatnám: ezzel a gyermeki világ, a játékkultusz nemzeti lokalizálását feszegeti az alkotó, méghozzá teljesen indokoltan. Elvégre kár lenne tagadnunk: egy globalizált földgolyón még inkább tétje lesz az eljövendő generációk kulturális és szellemi identitásának.

Persze termékenység ide, játékosság oda: Schéner Mihály munkásságából a kiugróan rangos, korszakos jelentőségű remeklések sem hiányoznak. Már az is rendhagyó, hogy izgalmas, talányos textilplasztikáival egy új műfajt teremtett. Aztán fa- és fémobjektjeiből is jó néhány időtálló, kiérlelt mestermű született (pl. *Agyrabló, Huszárok, Kultikus kéz, Kézrelief, Hüvelykujjam vadászni ment, Csepűrágók, Bohóckocsi*). S ha már a komikum, a bohóckodás példázatait érintem, akkor a művész karneváli képeit is érdemes szóba hozni. Hisz előszeretettel vonzódott e vásári vonzatú, paradox fejhalmazokból szerveződő expresszív, groteszk tematikához. Mintha számára az őszinteség-képmutatás alternatívája perdöntő fontosságú lenne. Különben itt is kiderül: az alkotó korántsem bírt teljességgel hátat fordítani a mesterétől örökölt kolorisztikus szenvedélynek és a komponáló fegyelemnek se. Másrészt Oscar Wilde elmés felismerése is ide kívánczik: „*Ha az emberek szájából hallani akarod az igazságot, adjál rájuk álarcot.*”

Úgyhogy a derűs életszemléletnek igenis komoly, tetemes ára van.

Ne feledjük: a karneváli eszme valójában a középkor találmánya. Amivel a jámbor, hétköznapi halandók egy-egy röpké lehetőséget kaptak ellenszenves uraik, feletteseik és körülményeik büntetlen kigúnyolására. A parabolikus maskarák tehát a mindenható

nevetés ünnepét jelentették, s vele együtt az emberi szabadság és demokrácia illúzióját is felvillantották. Mivel kiengesztelő szelepekre, szemfényvesztő „circuszi” mutatványokra úgyszólván minden korszakban szüksége volt a hatalomnak. Nos, Schéner Mihály jelenlegi grafikáit sem bírom túlságosan elszakítani e fanyar, etikus és karneváli szemlélettől. Nem nehéz észrevennünk: ezúttal is ördögies képzetű vagy bohócsipkás alakok jelentkeznek a felületeken, nem beszélve az állatias és mechanikus vonzatú extravagáns figurákról. Amelyek sorra-rendre a nyugtalan elmozdulások, kitérülések, egyben a kifelé mutogatások stádiumait érzékeltetik. Tényleg: Gulácsy Lajos is pont a felvillanyzó karneváli témákban talált rá önmaga összetett lényének szabadabb megfogalmazására (pap, bohóc, netán bölcs?).

Annyi bizonyos: e hiperérzékeny, sok műfajú művész tevékenységében a rajz, a grafika felfokozott jelentőséggel bír. Ugyanúgy hétköznapi, mindenés és alapozó szerepű, miként az átvezető, sőt ünnepi funkciókat is felvállalja. Nem csoda így, hogy nála a kalligrafikus finomságú, légiés vonalfutamok éppúgy megjelennek, akár a vasosabb, robusztusabb hatású mintázatok. Amint ez itt is megfigyelhető. Mégis megkapóan friss, dinamikus és talányos alakvariációkkal szembesülhetünk. Ennélfogva a Schéner-műveket aligha tudjuk pontosan szavakba önteni. Bár így is kiderül: többnyire ironikus, expresszív és szürreális figurációkat teremt, amelyeken időnként a méretes, túlhangsúlyozott fejformák a szembeötlők. Ez pedig többek közt azt jelenti: a művész szemléletében a gyerekrajzok keresetlen, őszinte és suta bájának érdemleges becsülete van. A kicsik nemigen studióznak a kifejezés pontosságán, eleganciáján: számukra az önkivetítés belső igazsága az érdekes.

Mert az apró gyerekek is a képírók táborába tartoznak.

Az idős mester egyébként fantasztikus egységet tud létrehozni a legkülönfélébb emberi és tárgyi motívumok között. Egyik rajzi látomásán mindenesetre ellentétes nemű, duális kobakú személyiséget állít elénk. Akárha nem létezne szintiszta férfias vagy nőies mentalitás. Máshol meg a pajzán, erotikus inceselkedések nyomulnak előtérbe. A *Lepkevilág* szétvetett lábú nőalakjáról például eszünkbe juthat a Zsuzsanna és a vének klasszikus szituációja. Szóval: a kukkolás, a leselkedés huncut helyzeténél vagyunk. Ahogy a „dudulis” kép cigis főszereplője is méretes, szinte dombos léptékű mellformákkal van ellátva. És csakugyan: itt is feltűnnek a növénymintás, mintegy az őstermészetre visszautaló képelemek. Másfelől azonban e figurális víziókba alkalmanként a stilizált, mértanias formaképletek is beépülnek. Vagyis nem csupán a rajzi ötletek hatnak a tárgyak, a plasztikák megszületésére, de ez fordítva is éppúgy működik.

Szó, ami szó: Schéner Mihály rendkívül intenzív, sokrétű és rangos munkássága az idő sodrásában végül is többé-kevésbé a helyére került. Ugyanúgy respektáljuk érdekes, rendhagyó és analitikus könyveit (pl. *Diabolikon*, *Játék-fundamentum*, *Kézívirágzások*), amint köztéri plasztikáinak, kiemelkedő művészi díjainak és életműve egészének is csak-csak örülünk. Ennek dacára bizonyos tartozásaink is vannak a mesternek. Ha történetesen rajtam múlna: én egy színes, teres, változatos és autentikus Schéner-játszóteret létesítenék Békéscsabán vagy Budapesten. Hisz a névadónak sem lenne ellenére, ha még nyilvánvalóbbá válna a magasságos Isten humanitárius „mosolya”.

2002 III 25

Főel még - dudulás tavasz - csik
lando

Adrian.

Kurdy Fehér János

Kép/szó. Magritte és Podmaniczky rövidre vágva

Négyszázötven plusz egy rövidprózai szöveget tartalmaz Podmaniczky Szilárd (továbbiakban: PSZ) új könyve, a *Magritte-vázlatok*. A szerző nagy tehetséggel úzi ezt a kis, prózai formát. Így a *Magritte-vázlatok* 4–5 mondatos egységei sok formai és tartalmi funkciót elbírnak, megvalósítanak, sőt kiteljesítenek. Ezen a nyomvonalon indulunk neki a kép/szó egymásra rakódások szerző által megidézett dzsungelének.

Ha hihetünk a fülszöveg vallomásának, akkor a könyv a „(...) szavak örvényében felkavarodó jelentés dimenzióiban nyújt szenvedélyes inspirációkat”. Ekként a szöveg egyfajta alkotói műhelynapló. René Magritte (továbbiakban: RM) alapú, szövegalkotói inspirációs gyűjtemény, a jelentés születésének liturgiája. Ihlet és inspiráció: dolgok és szavak érintkezése, jelerősítő, a belső alkotói történések, örvények falának nyomva. A rövid forma, a látszólagos automatizmus, a frissesség érzete erősen RM kompatibilis eljárás. A mester maga is rajztömbbel a kezében reszeli témáit: „(...) nem tudok festeni, mielőtt a kép teljes egészében nem készül el a fejemben. Lassan alakul ki. Rajztömbbel a kezemben.”

A PSZ-szöveg címei rendre megegyeznek az RM festményeivel, sőt híven követik a képek megszületésének kronológiáját is. Minden PSZ-szöveg egy RM-festménnyel sűrített, rövid *képleírása*. A száraz művészettudományos, oktatói szövegeszköz azonban itt talányosan tekeredik egyet, sőt szinte forog. A PSZ-féle képleírás (frappás megfogalmazásai ellenére) azonban nem megkönnyíteni hivatott az értelmező munkáját, hanem további adatbányászat és kutatás irányába csábít. Már csak azon egyszerű oknál fogva is, hogy a könyv nem tartalmazza RM reprodukcióit, tehát nem látjuk a képet, amiről a szöveg beszél. Az olvasó a festményeket a szöveg alapján, azaz útmutatásai szerint képzelheti el. Mintegy a szavak ütötte réseken lel átjáróra a néző a távol maradó képekhez. Egy szavakkal megépített emlékezetgaléria a tartálya az RM-képeknek. Tehát nem képleírás, hanem roncsolt *kalligrammák*? A szó és a kép közötti ősi viadal újabb jelenete? Az RM szekrényi szakirodalom ebbe az irányba tolta minket. Azonban csak az értelmezői, kontextuális tartományokban lebeg kép, a szövegben csak a prózai szekcióhoz tartozó szóképekre lelünk.

A *Magritte-vázlatok* (könyvlapjainak) szélein kurzív szedésű, jelöletlen szöveggént RM aforizmák, gondolatok, szövegelemek futnak. Egy-egy RM-szöveghez 4 PSZ-szöveg tartozik. Ez az eljárás a könyv egészen végighúzódik. PSZ egyfajta *kommentárt* írt RM festményeihez? Vagy RM kommentálja saját, itt épp nem látható képeit, másvalaki által (PSZ) szerkesztett RM-szövegeken keresztül? Nem. Nem az olvasói nyomozó ösztön a rossz, a hiányos, az elégtelen. És nem is egyszerű értéknövelő titkolódzásról, hanem magának a titoknak, mint világalgotónak a megidézéséről van szó. A titok sarokelem, fundamentum, maga az RM-poétika monumentuma. „A titok nem a valóság egyik lehetősége. A titok az,

amire feltétlenül szükség van ahhoz, hogy legyen valóság.” (53. o.) (A vájtfüllűek itt eltűnhetnek a szürrealista projekt ismeretelméleti főhajójába.) PSZ titokmentárja elegánsan szövi tovább az RM mester által ránk hagyományozott főpapi palástot. RM megidézett megjegyzései egyébként és ráadásul megegyeznek a 20. század művészetének elméleti kérdésfeltevéseivel is. RM festészeti univerzum, és egyben az általános értelemben vett 'képmegértés', a 'képek logikájának' további alapfejezetei is előkerülnek. A hasonlóság és az azonosság, a látható és a láthatatlan, másolás, idézés, hamisítás ect.

Mint említettük, a szövegek és festmények címei azonosak. „*Képei felé a cím függőhídján haladok, de a híd lépésenként omlik össze alattunk a látvány illúziójától*” – írja a már citált, mindentudó fülben a szerző. Lássunk egy ilyen PSZ-féle átkelést: „*A NAGY REGGEL. 1942. Csukott ajtó, átütötték, széles nyíláson a tenger kékje fénylik. Az ajtó mellett szürke bábfigura, s növényből kinövő zöld galambok. Valaminek történnie kell ma, a nap nem hiába jár a horizontra. A vissza nem térő alkalom a tárgyakat is izgalomba hozza. A tárgyak ma elérik céljukat.*” Ez, az 52. oldal harmadik rövidprózája, egy mesteri skriptnek is tekinthető. A *Magritte-vázlatok* minden egyes darabja külön-külön is képes/szöveges történeteket rejt. A PSZ-ouvkrét ismerők joggal fordítják hát értelmezői élüket a film felé. Egy képzeletbeli RM-kiállítás, ahol a képek helyett (mintegy azok hűlő helyén, egy elmebeli vetítővászon) rövid videók forognak? Ha lenne értelme, és lehetne ilyet mondani, ezek a szövegek közel állnak a falra rakáshoz (sic!).

Egyfajta RM festészeti nyelv meghatározásáról, és annak szótárba foglalását kísérhetjük nyomon? PSZ nagy gyakorlattal rendelkezik a világ szótárszerű feltárásában és installálásában (lásd Podmaniczky Szilárd: *Szép Magyar Szótár. Történetek A-tól Z-ig*. Podmaniczky Művészeti Alapítvány 2009). Azonban, ha nem akarjuk több tudatelésítő kérdőjellel díszíteni a *Magritte-vázlatok* értelmezésének szövetét, befordulhatunk abba az utcába is, hogy PSZ egyszerűen és kétségbevonhatatlanul nagy mestere a rövidprózának, annak művelésében évtizedes gyakorlattal rendelkezik. Erre külön műfajt is kitalált magának, amit *képlapoknak* nevezett el (lásd: *Képlapok a barlangszájából*. 1999. minimál prózák).

Bármerre fordulunk (kommentár, skript, kalligramma, műhelynapló ect.) folyton kilóg a képek másságának, működésének és nem utolsósorban hatalmának kérdése (vö.: lába). Ugyanis a képek nem a világra nyíló átlátszó ablakok – mint hisszük róluk, hanem jelek, amelyek az átlátszóság megtévesztő látszatába burkolóznak. Elfedik az ábrázolás homályos, torzító és önkényes mechanizmusát, az ideologikus misztifikáció folyamatát. Ugyanakkor a képek nemcsak jelek, hanem az ember társszereplői a történelem színpadán. Ugyanazokból a történetekből részesülnek, amelyeket önmagunk megértésére és reprezentálására találtunk fel (lásd: *faragott kép tilalma, Plátón barlangja, Szentháromság* ect.). A képek logikájának megértése így az egyik legnagyobb, sajnos elhúzódó, de egyfolytában aktuális intellektuális kihívásunk egyike. Még várat magára, miközben egyre hétköznapiabb rá az igény. A képek ugyanis már rég kiléptek a művészet világából, nélkülözhetetlenek, és tömegével használjuk őket nap mint nap. Mindezt azonban anélkül tesszük, hogy pontosan tisztában lennénk vele, miként is működnek, jelentenek, reprezentálnak.

A *Magritte-vázlatok* olvasása után az az elkötelezett benyomásunk erősödött fel, hogy a szerző egy kísérletet visz végbe a prózai szöveg teherbírásának továbbfejlesztése érdekében. Ezt formai és tartalmi indítatásból egyaránt megteszi. Épp ezért a termék az RM-rajongóknak, valamint a kortárs prózapoétikai tanácsnokoknak kötelező olvasmány. Akik pedig egyszerű olvasóként veszik kézbe, nem fognak csalódnani. Egy jeggyel, ültő helyükben végigmozdíthatják a hétvégét, dúsán mért interaktív linkbetétekkel.

Zalán Tibor

Tóth László fordított zuhanásai

(tűnődés-forgácsok)

Különös válogatás ez a Tóth László-kötet, ahogy Tóth László is különös költő.

Kiemelt figyelmet érdemel már a címe is. *Kötélen, avagy Amint az ég...* A *kötélen* hiányos mondat sokfelé elmutathat, az akasztott embertől a trapézon lengő, egyensúlyozó emberig, míg a másik hiányos mondat, az *amint az ég* egy fél hasonlatszárnyat képez, s ez bennem a zuhanásérzet szinonimájává válik. Az ég beemelése, persze, nemcsak egy fordított zuhanásérzetet teremt, hanem bekapcsolja a későbbi költői-emberi mozzanatot, az égbe írás tényét, a semmihez, a semmivel eljutás szomorúságát, a fordított alkotó-alkotás viszonyt, amikor az égbe került alkotás olvassa vissza, szét az őt megíró embert.

A könyv elejére kiemelt versben, a felütésben, tehát az első elmondott-leírt szövegben már eljut addig a túlhaladhatatlansági pontig, amelyhez csak a szöveg-testek utolsóként beszerkesztett darabjánál szokás egyébiránt: *amikor az ember csak tekintetével, s az ég kékjére ír. A semmibe. A semmivel. A semmit. Az ég odafentről lassan olvasni kezdi őt.*

Hogy ebben a könyvben kiemelt szerepe lesz a nyelvnek, a nyelvben való létezésnek, akár az abba való belehalásnak, az is jelzi, hogy az első ciklus címe is egy nyelvi elemre utal: *Miközben mondataim.*

De nem is tudnánk tovább haladni, mert a nyelvbe ismét és ismét megakad a kötetlemez tűje, beleakad a beszéd – *Ádám a nyelvben teremtődik s miként egykor az Úron úgy néz most végig a szintaxisok fonémák végtelen során nyitja a száját s általa a nyelv kezd beszélni magát mondja Adámban miközben Adám is magát mondatja vele a jelzőkben mindig valamely álma sejlik fel bővített mondatok tréningruhájában lustálkodik máskor százezer év mordul egyetlen tőmondatban* – és folytatódik tovább a nyelvfilozófiával megpatkolt létre kérdezés.

Csöppet sem meglepő ezek után, hogy számítógépversek következnek a könyvben, ismét csak a betűk problematikájával, majd a félcímadó vers definiálja, mit is jelent a *kötélen*. *Mondatom kötélén rángok, mondja, himbáló lábammal a jelentés a semmibe rúgta, mondja, az értelmezés a lényegemtől foszt meg, teszi hozzá.*

Elfordulnak a szövegek, marad a bársonyos ég, melynek pontossága, pontosabban feloldott jelentése, ekkor még nem jelenik meg.

Felmerül a kérdés, miért lett, hogyan vált ennyire fontossá Tóth László számára közvetlenül az ezredforduló utáni években a nyelv mint problematika, a nyelv mint téma, a nyelv mint sors, a nyelv mint értelmezhetőség, az értelmezhetőség mint az értelmezhetetlen kiinduló mozzanata, az önértelmezés öngyilkos jellege, az értelmezés hiábavalósága vagy lehetetlensége, a visszafelé értelmezhetőség veszélye és botránya.

Elhangzott a könyv bemutatóján Dunaszerdahelyen, a Vámbéry Kávéházban.

Nyilván nem nyelvkritikus gesztus ez a részéről, noha ezt sem zárhatjuk ki teljességgel. A Tóth László-i költészetben sokkal inkább valósággrész, költői valóságának a valóban benne, s nem csak virtuálisan, a kifejezés, értés-értetés szintjén mozgatható darabja. A nyelv egy különös gesztussal barátta, ellenséggé, szerelemmé, a gyűlölet tárgyává, az elválaszthatatlanná, a megtagadhatatlanná, a lerázhatatlanná vált – kisebbsajta univerzumma. De akár nagyobbá is.

Egzisztenciális tényezővé, az életszenvedés okozójává és sérelmezettjévé.

Minderről, a nyelvről és a nyelvben benne létről olyan *nyelvi* közegben medítal a költő, amelyik leginkább érzéki, néhol brutális, helyenként ironizál, másutt önironizál, emelkedett, vagy épp a hétköznapi beszéd szintjére visszaformáltan egyszerű.

Mondja magát a mondat. A nyelv élvezi benne önmagát – ismer fel valamit egy fontos pontján a kötetnek, és bölcsen elhallgatja azt a kérdést, amelyik miatt mindezt megírta. Ha a mondat magát mondja, ha a nyelv magát élvezi a mondatban, hol vagyok én, a szerző, mi a szerepem nekem, a mondat leírójának, van-e még viszonyom a saját szövegemmel, vagy az önmagában és önmagáért létezik leginkább, túl rajtam.

*Két szó közti lélekzetvétele*be préselődött a beszélő, ha egyáltalán még létezik ez a beszélő. De akkor most miről beszélhetünk? A nyelvbe vetett teljes bizalmatlanságról-e, vagy a nyelvvel szembeni teljes bizonyosságról, netán bizalomról?

Úgy vélem nem lehet, vagy pontosítsunk, nem kell eldönteni ennek a kötetnek az olvasásakor. Nem azért, merthogy nem akarunk a szerző helyett dolgozni, értelmezgetni, (feltehetően szándékos) megoldatlanságait megoldani, feltalálni a spanyol viaszkot az ő asztalára. Hanem, mert a létezhető bizalom és a létezhető bizalmatlanság szétfejtethetlen finomságban lélegzik ezekben a versekben, akár a fájdalom és a fölemelkedés, az emlékezet ifjúsága és az öregedés szembenézései, a kapcsolatok törékenysége és a rögzített kegyetlen, de megbízható létbe-feszítettsége. Természetesen, amikor a nyelv, a mondat, a jelentés fölött töpreng a költő, a saját sorsán, lehetőségein is elgondolkodik. Akárhogyan is van, ez már a betakarítás ideje az ő életében, életművében is. S mivel életét a nyelvvel való munka, piszmozgás, teremtés és roncsolás töltötte ki, ideje, s most van ideje, közelebbről, még közelebből megvizsgálni ezt a különös állatot, növénynt, lényt, ami a nyelv.

A nyelv úgy veszi körül költőnket, mint a hétköznapi lét összes köréje gyülekvtő tárgya, személye; mosatlan edények a konyhában, vagy egy felsíró unoka. Hihetetlen természetességgel keveredik el élet és elmélet, valós és virtuális, tapasztalat és grammatikai fikció ebben az életművészetben. Néha rácsodálkozik ezekre, néha meg a legteljesebb természetességgel veszi tudomásul, hogy ő így él, az asztalon egy darab kenyér, vaj vagy zsír, mellettük pár eldobott szó, amott egy összegyűrt mondat, valahol a cukortartó mögött.

Szerelme, családi boldogsága is a nyelvek keveredésével teremthető csak meg – ahogy a feleség, a szerelem szájába veszi a társa nyelvét, természetesen mondat formában (is). Meghittség, szoros idill, nem a nyelv szomszédságában, hanem benne, a nyelviség legközepén. Szóközi testnyílás, hexameterekben lihegés, jambikus lejtések az ölben, műveltető ige-klitorisz – mi ez, ha nem a nyelvben való szeretkezés?

Természetesen, nem a nyelv megbaszására gondoltunk, az más szellemiségű és kvalitású költők szokása és privilégiuma.

A kötet második ciklusa, a beszédes *Kint és bent* cím is utal erre, s már a számadás igazi, mert gyönyörrel terhes módozatait hozza. Fiatalság, anyahiány, a seregélyekkel pörölő apa, lányával a tengerben, sorolhatnánk a valós élettények fölbukkanását a szövegekben.

A költő, miután megvizsgálja, élet-mikroszkópja alatt átfogó vizsgálat alá helyezte a nyelvet, a mondatot, fordít egyet a mikroszkópon, hogy immár saját maga kerüljön a nyelv üvegalkájára, olykor jó tíz évvel visszafogatva az időben magát és művét.

Az én vagyok, nem én vagyok, vagyok-e én, én vagyok-e kérdéssorra fúzi fel magát a nyelv közegén belül. Örök kérdések ezek, de nem mindegy, hol és mikor teszi fel őket magának az ember. És önmagán belül is, ki teszi fel őket. Akkor is, ha biztosan tudjuk a várható kudarcot, a kérdésekre válaszokat nem kapunk, csak újabb kérdésekhez juttat el bennünket a föllett út.

Természetesen, Tóth László számára is megválaszolhatatlanok a saját kérdései, mégpedig annak okán, hogy ezek egyszerre működnek, szétszedhetetlenül, szétszerelhetetlenül egymástól, de azt is érzi, hogy a válaszok keresése lehet maga a válasz.

Am a számvetést a nyelv oldaláról, a nyelvben benne lét okán, egyetlen nyelvet művelőnek sem lehet elkerülni, legfeljebb ideig-óráig elodázní. Költőnk számára a kilencvenes években jött el az ideje ennek a fajta számvetésnek, szembenzésnek, rákérdezésnek. Hatvan felé közeledve, az érett és tapasztalt, nagy tudású, és a költészetet a kisujjában tartó költő már nem arra kíváncsi, ő van-e, létezik-e, az-e, aki, vagy épp nem az-e, hanem más, éppenséggel, hogy a nyelven kívül is létezik-e, létezhet-e, ő, az ember, a költő, az ember és a költő, az ember vagy a költő, a papír fölött mindig Istennel beszélgetsz-költő, de hol és a másik, a válaszoló, az Istennek elnevezett? A papíron? A papírban? Benned? Kívületek? Emlékeztetőül: *Minden mondatom áthúzható, minden, mi voltam, örök – hideg csillag vagy magános égen mord kintje égő bentednek – kihűlő mondataim üszke korma – szóra nyílik a száj a nyelv a léten túlba nyál – lehet csak álmodod csak álmodod magad.*

A *Négy kisdéd értekezés az élet nagy dolgairól* ironikus cikluscím az eddigiek szintézisét ígéri, megspékelve az általam annyira szeretett Tóth László-s humorral, kesernyével, iróniával, szellemességgel, (ön)reflexiókkal. És nem is csalódom olvasóként. Egy, terjedelmében is nagy Ádám-verssel kezdődik, mely éppúgy parafrázisa és kifordított kesztyűje a bibliának, mint Madách drámai költeményének, folytatódik a címadó verssel, a múlt századi kis költőkről, sok-sok kesernyével és szeretettel róluk, talán rólunk, talán csak úgy. Erre üt rá a *Költészet Napja* című vers, melynek érintette vagyok, hiszen én hívtam meg a rendkívül elfoglalt, sajnos épp a mindennapok piszlicsáré, időt rabló, értelmetlen dolgaival elfoglalt költőt a Kolibri Pincébe, ahol ezt a verset olvasta fel. Amúgy, *Íme, itt a költeményem. / Ez a második sora-bravúrral. Csak nála hátulról a negyedik sorban található a Költészet Napja című izére való pontosítás és utalás egyben. Olvasom a versben, hogy épp olvasom a versem* – jelzi. Remek truváj.

Ahogy panaszosan szép a záróvers, mely a *Kisdéd értekezés a világtéremtésről* címet viseli, és a hatvanadik év felé közeledő férfiak kínos orvosi problémáit emeli hahotára fakasztó régiókba. Egy fenékben turkáló urológus, heréken matató férfikéz, bármely férfi kollégánk szájára a panasz hangjait csalta volna. Tóth az első döbbenet után elröhögi magát, és úgy is marad. Hogy valóban jókedvre deríti-e a megalázó procedúra, nem ránk tartozik. De hogy hozzánk egy költői remeklés formájában ér el, az bizonyos. Megjegyzem, nem kevésbé komoly szöveg ez, mint az előzőek voltak, nem kisebb minőségben és súlyban jelennek meg bennük létfilozófiai problémák. Sőt! De mert Tóth László, és nyugodtan írom le a mondatot, nagy költővé érett a nagyon jó költőből az idők során, ezt is megengedheti magának. Kevesen tudják, még kevesebben merik, még kevesebbeknek áll ez jól. Neki – igen.

kétharmadán az emberélet útjának,
a budai Irgalmasrendi Kórházban, hol egykedvűen,
sztoikus nyugalommal, létbe-vetetten túrtem, túrtem,
hogy – mintha minden ellenem fenekedne –,
amúgy irgalmatlanul felnyúljanak a fenekembe,
miközben mellem dagadt: járjon bár doktorom uja úgy

végbeleben,
miként a Teremtőé matathatott Ádám formázása közben a
végtelenben,
a világot s benne őt is – legalább filozófiai értelemben –
azért még én teremtem.

A kötetet egy nyelvkritikai, illetve, talán, egy pszeudo-nyelvkritikai tanulmány zárja, mely valamennyire rímel is a könyvbemutatóm nyitó gondolataira. Talán így lesz kerek, ami nem annak indult, és nem is készült annak. Ebben a tanulmányában a költő, mint annyian mások, csak máshogy, mint Malevich a fehér négyzetéhez a fehérén, Brook hírhedt üres teréhez, eljut az üres papír irodalmi alkotásként létezéséhez, ahhoz, hogy az üres papír valójában nem üres, mert rajta van a nyelv előtti vers, létezően és megragadhatóan, átadhatóan, „A nyelv előtt cím alatt tehát új verseim vannak – írja. – Mert ezek a verseim vannak. Nem rendeltem hozzájuk szavakat, formát, nyelvet – önmaguk szó, forma, nyelv előtti állapotát tükrözik. Az üres tér drámája mellé íme az üres sík drámája. Az üres teret be kell játszaniunk, az üres síkot tele kell írniunk az életünkkel.” Ámen.

Novák Anikó

Megsimogatni a szétszórt lapokat

Tolnai Ottó: Grenadírmars, egy kis ízelt opus

*„megtörténni minden csak akkor történt meg igazán,
ha a Mozdonyban elő lett adva, el lett mesélve erről is,
meg arról is, számtalanszor”*

(Tolnai Ottó: A csuklyás)

Tolnai Ottó legújabb kötetét leginkább két alapvető tevékenységgel jellemezhetjük: az egyik a megfigyelés, a másik a mesélés. Alig találunk olyan szöveget a könyvben, amelyben ne olvashatnánk arról, hogy az elbeszélő jól megfigyelte a másikat, vagy valamilyen tárgyat, hogy elhelyezze saját galériájában, majd mindezt továbbadja valakinek. A hősök mesélőkedve, történetéhsége mindvégig töretlen. A *Szörös* című rövid történet elbeszélője szinte jobban várja a piacról a kofák legújabb történeteit, mint amit a felesége vásárolt. A semmis restiként emlegetett Mozdonyban pedig akkora ereje van a mesélésnek, hogy úgy tartják, csak az történt meg, amit ott elmeséltek. A kötet legmeggrázóbb történetét is az egyik szereplő meséli el egy berlini irodalmi est után. Razija, a bosnyák asszony a srebrenicai mézszárlást eleveníti fel, a véres eseményt az átlótt tógyú tehénke hatalmas legördülő könnycseppje teszi igazán megrendítővé.

A figurák beszélgetése, a beszámolók meghallgatása, kommentálása olykor áttekinthetetlen többszólamúságot teremt, de beszélhetünk a szerzőség viszonylagosságáról, fiktív többszerzőjűségről is. Tolnai alteregóinak, infaustusainak ajándékozta az egyes kispaprólakat, erről a gesztusról a következőket olvashatjuk: *„Hóseimmel ugyanis ilyen kis szövegeket szoktam íratni, még ma is gyakran íratok velük ilyen semmis kis szövegeket, hogy valamiféleképpen elhatárolhassam magamat tőlük”* (35.). A *mestergerenda* című elbeszélésben véleményezett novellát *„valójában Kafka Feri írta Jonathán szemével Barnabásról”* (67.), de Kafka másutt is feltűnik szerzőként, *Hol süt a nap, hol havazik* című Berlinben írt szövege beágyazódik a *Mert dagványt is akar* című novellába, az *Életem legszebb irodalmi estje* című szövegben pedig az a kétely merül fel, hogy a szerző helyett Kafka Feri jött el Berlinbe, lépett fel, és az író csupán az ő feljegyzéseit tisztázza, nem a sajátjait. A szerzőség tisztázatlansága mellett a kötet és egyben Tolnai írásmódjának egy másik jellemzője is Kafka Ferivel kapcsolatban fogalmazódik meg: *„sosem lehetett pontosan tudni, mit is olvas valójában, mit csempész a szövegbe, mire is variál valójában”* (36.).

Az *És Franck* című kispaprólában is az elmesélés mozzanatának van fontos szerepe. Az elbeszélő *„a lehető legrövidebb formában”* mondja el egy író történetét, ami valójában lecsupaszított novella- vagy regénykezdemény, tömör, vázlatyszerű, mint a *Grenadírmars* legtöbb szövege. Mondhatnánk azt is, hogy olyanok, mint a *Döglött mustár* vonatjegyre karmolt vakszövege, amely nem tűri a bővítést, vagy mint egy lexikon szócikke.

A lexikonok meghatározó hivatkozási alapul szolgálnak a kötetben. A *Tolnai Világlexikona* mellett a *Magyar fűszerkereskedő lexikona* és Apáczai Csere János *Magyar Encyclopaediája* is feltűnnek. Egy helyen azt is olvashatjuk, hogy *„úgy kellene írni, mint a Tolnai. Nem pedig így. Mint ahogyan az ördög ír cernájával, gubancosan”* (151.). A lexikon kitűzött cél, megvaló-

sítandó forma, az én-elbeszélő az *Új Tolnai* egyes szócikkeinek megírásán dolgozik, e munkájához végez pontos gyűjtéseket. Olyan fogalmak megmagyarázására törekszik, amelyek a régi *Tolnaiban* nem szerepelnek, vagy leírásaik nem megfelelőek. A szerző komoly stúdiumokat folytat a pufajkáról, a Lídia béletről, a tojásról, vagy éppen az orchideáról. Ez az elbeszélői attitűd ismert és jól körülhatárolható szövegahagyományba illeszkedik, gondoljunk csak Danilo Kiš enciklopédiák iránti fokozott érdeklődésére.

Ezt a szótárírást tekinthetjük abszurd feladatnak, olyan szenvedélynek, amelyből nincs hiány a kötetben. Az elbeszélő által vállalt abszurd feladatokról bővebben egy vonatút kapcsán is olvashatunk. A narrátort azzal bízza meg egy idős ember, hogy a Keleti pályaudvarnál ébressze fel, érintse meg a térdkalácsát: *„életem nagyrészt ilyen abszurd vállalások teszik ki. Állok, ülök a vártán valami semmi abszurd feladat közepén. Persze, közben egyáltalán nem gondolva, hogy a dolog tulajdonképpen abszurd, sőt majd mindig úgy érezve, végre egy reám szabott feladat, egy méltó megbízás, küldetés, magasztos szerep, amelyhez igazodva ugyanakkor életem is határozottabb vonásokat fog kapni, mutatni végre”* (273–274.). Ide sorolhatjuk a bélyeggyűjtést, a pompeji filatelista nagy szenvedélyét, de az egyéb tárgyakra vonatkozó gyűjtőszendélyt is, továbbá a szakosodást az azúrra, a flamingókra, a különféle csipkékre, vagy éppen a csecsen képzőművészetre. Mindezek az alkímia részét képezik, olvasható a *Mikor pedig* című szövegben. Tolnai alkímikusként kezeli a számára fontos anyagokat (a *Grenadírmars* meghatározó anyaga az ólom és az ón), színeket, hogyha nem is aranyat, de valami teljesen újat hozzon létre belőlük. Az alkímikusi műhelyből pedig nem hiányozhat az ólomkötény, ami mindentől megvédi viselőjét.

A könyv címe a Monarchia világát idézi úgy, ahogyan a „Monarchiából itt felejtett” állomásépület is. Viszont a grenadírmars itt nem jelenti az e kontextushoz kapcsolódó krumpilis tésztát vagy a gránátosok indulóját. Ételként csak a címadó kispórában szerepel, ám ott is tejfölös krumplilevesként. Ha tovább keresgélünk e kifejezés után, el kell hagynunk a kulinária világát. A *Pípacsnőtte be a vakvágány közét* című írásban a grenadírmars a tűzoltózenekar által egyszer eljátszott induló. A *Döggútban* pedig tovább gazdagodik e fogalom jelentése, mint elleninduló tűnik fel (*„egyszer csak valóban úgy tűnt, felhangzik az a lány, nyúzott elleninduló, ahogy te mondtad, ellen-Radetzky, amit ti egyszerűen csak grenadírmarsnak neveztetek magatok között...”* 182.). A zenemű a tűzoltózenekar dobjára húzott frissen nyúzott kutyabőr miatt nem lehet igazi induló, ugyanis *„még meleg, lány bőrön képtelenség megadni az indulóhoz a ritmust, egyszerűen nem lehet végigpergetni egy marsot”* (182.).

A még meleg kutyabőr oda nem illő eleme a dobnak. Ilyen dolgokkal gyakran találkozunk a Tolnai-szövegekben, sőt a szereplők, az infaustusok is furcsa, módszeres, különc alakok. Ahogyan az *Áruház-novellákban* az áruház krónikása is elfeledett, korszerűtlen tárgyak után kérdezősködik, ugyanígy akarja a nagyapa megmutatni unokáinak a búzavirágot, amit a gyerekek még sosem láttak, de a hibrid búzában már nincsen búzavirág. A letűnt korok tárgyainak erejéről tanúskodik a *Tetemes lehetett* című rövidpróza, amelyben a szatócsbolt államosítása után egyedül megmaradt kék selymet igazi rituáléval időnként elővették, lemérték, tervezgették, hogy mit készítenek belőle, de végül nem szabdalták szét, mivel egy végben volt a legszebb, csak úgy tudta visszaidézni a múltat.

A múlt visszahozása, sőt még térbeli utazás is fűződik egy másik tárgyhöz, Gerhard Richter Velence-képehez, amely a könyv fedőlapján szerepel. A festmény Berlinből a zentai Tisza-part ezüstolív párjába varázsolta az utószó íróját, összeköti Berlint Zentával, az elbeszélés jelenét a múlttal, az ifjúkorral. Az utószó írója hangsúlyozza, hogy e kép azokhoz a régiókhöz, tiszta és nyers terrénumokhoz röpítette vissza, amelyekhez a kötet kispóráiban próbált visszatérni. Az Osztrák–Magyar Monarchia és „Nagy-Jugoszlávia” idéződnék fel a *Grenadírmarsban*. Ókanizsa, a Járás, az Adria, Palicsfürdő, Orbánfalva a meghatározó helyszínei a történeteknek, de az utazás is fontos szerepet kap, Berlintől

Japánig sok állomást érint az elbeszélő. Az egyik alkalmi szövegben Kishegyesről, és általában a mikroközösségekről, „fájkisközségek”-ről olvashatunk: „a semmis dolgok, helyszínek a nulla fokon egy váratlan pillanatban: átfordulnak – és a túloldalon, a negatív oldalon, csodálatos világgént létezni, működni kezdenek” (336.).

Ugyanígy működnek, fordulnak át az írás nulla fokán Tolnai helyszínei. Egyik ilyen csodálatos világa a Járás, amely műveiben folyamatosan visszatér. E különleges helyet a tenger határozza meg, a járásiak mindig nagy izgalommal kérdezik a vízmérőtől, hogy a tenger szintje alatt vagy felett leledzenek-e éppen, olvashatjuk a *Valóságosó* című ciklus egyik írásában. E ciklus a kötet heterogenitásában valamiféle egységet jelent. Mintha egy regény szétszabdalt részleteit, forgácsait olvasnánk, felfedezhetőek bizonyos ok-okozati összefüggések és egyfajta kronológia is. Már a ciklus címe is utal a valóságshow-k világára, de az konkrétan is megjelenik. A hősök a szerbiai Big Brother három szereplőjének halálos kimenetelű autóbalesetéről beszélgetnek. A valóság visszavágott, állapítja meg a hírrel kapcsolatban Kis Hergel, ám Amadeó szerint ez nem a valóság, csupán annak a sója. Ezzel szemben Tolnai hősei a valóság részei, ők nem vétetnek ki saját közegükből, hanem éppen egyszerű hétköznapijaikban leshetjük meg őket, csupán részleteket láthatunk az életükből. Olyan semmis ügyek foglalkoztatják őket, mint egy rejtélyes madárfészek a gangon, egy titokzatos hárfakoncert Palicson, vagy az, milyen tintával vezethették a kivégzési jegyzőkönyveket a hóesésben, milyen színű a víz, miből készül a csiszolópapír. Amikor a Járáson idegen jelenik meg, mindenki figyelő lépteit, próbálják megtudni, kitalálni, ki lehet ő, mi járatban van. A rejtélyes idegen megjelenése a nulla misztikumával kapcsolódik össze.

A kötet egy másik vonulatát képezik az irodalmi esteket középpontba állító szövegek. Legyen szó a müncheni közös felolvasásról Apti Bisultanov csecsen költővel, a beszélgetésről Berlinben a SÜDOST nagytermében, a budapesti fellépésről Erdélyi Hermina, Szorcsik Kriszta és Mezei Kinga színésznőkkel, a szerző mindegyikről mint élete legszebb irodalmi estjéről ír. Sőt egy egész könyvet szeretne szentelni ilyen jellegű írásainak. Az irodalmi élet effajta megnyilvánulásai nem jellemző témái a szépirodalomnak, Tolnainál mégsem hatnak furcsán. Nem maga az esemény a legfontosabb, sokkal inkább a készülődés, a gondolatok, motívumok összeszedése. A müncheni est kapcsán a kisebbségi létről, a csecsen kérdésről, valamint a Tolsztoj műveiben megjelenő csalóányokról gondolkodik el a szerző. A berlini esten, amelynek leírása *Életem legszebb irodalmi estje* cím alatt jelent meg, a költő helyett a közönség kapta a főszerepet, a feleség és főleg a nagyra becsült, kifinomult irodalmár, Bora Ćosić. A felolvasó úgy érezte, Berlin a lábai előtt fekszik, ezért jött Berlinbe. A hivatalos részt hajnalig tartó meghitt beszélgetés követte életről, halálról. Itt olvasható a srebrenicai asszony korábban már említett megható visszaemlékezése is, amely méltóképpen koronázza meg a rendkívüli irodalmi estet.

Az *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben* prózai párjának szánt *Grenadírmars* olyan sokrétű, gazdag könyv, hogy talán minden rétegét, apró részletét csak *A mestergerenda* című elbeszélés egyik szereplőjének módszerével tudnánk teljes mértékben feltárni, ha a lapokat a szőnyegre szórnánk, megsimogatnánk őket, majd sorba raknánk az összevissza kevert, gyűrött papírokat.

(zEtna, Zenta, 2008)

Kovács Krisztina

Az egyidejűség retorikája

(Mózes Huba: A kötöttség körei. Állandóság és változás egyidejűsége a versben)

Mózes Huba verstani kutatásait legutóbb *A kötöttség körei. Állandóság és változás a versben* című munkájában foglalta össze. A monográfia összegző válogatás, a korábbi években folyóiratokban és kötetekben megjelent cikkek, tanulmányok átdolgozott, szerkesztett változata. A könyv a közelmúlt verstani kutatásainak eredményeire reflektál, egyetért vagy polemizál, összefoglal és összegez. Problémafelvetéseit az elkötelezett érdeklődés irányítja, a módszertani, fogalmi elemzések így mindig a vitatott kérdések közelében maradnak. Az alcímnek választott állandóság és változás fogalmai ilyen módon a retorika és a stilisztika, az elmélet és a poétika által kijelölt tartományban mozognak. A változás és körköröség azonban a vizsgálatok jellegét, arculatát is jellemző fogalmaként működnek. A tanulmánygyűjtemény a körköröségre vizsgálandó motívumként és szerkesztési elvként tekint. Ha a szóban forgó munkát tankönyvként, oktatási segédanyagként szemléljük, mindenképpen „haladó” verstan könyvként használhatjuk. Retorikai alapozás és leíró jellegű verstani bemutatás helyett a nyelvtörténeti kontextus kerül előtérbe. A középpontban így a kronologikus megközelítés, szövegváltozatok és fordítástechnika kapcsolata, ritmikai kérdések állnak.

Mózes Huba kötetében a líra formai kérdései mindig szövegközi műveletekben, komparatív vizsgálatok során bomlanak ki. Verstanának logikai menetét a történetiség szervezi. Ez a szemlélet határozottan érvényesül a *Versszerűség és műfajiség* fejezetben. A szerző az Ótestamentum boldogmondásaiból, a bibliai hermeneutika tipológiájából kiindulva filológia és textológia, nyelvtörténet és szövegkiadások kapcsolata mentén bontja ki saját modelljét. Nem véletlen, hogy a korai magyar bibliafordítások elsősorban a ritmus tipológiai kérdései (gondolatritmus, olvasóritmus, kötött ritmus) miatt érdekesek a szerző számára. Kutatásai megerősítik Tózsér Árpád felvetését, mely szerint a magyar líraiság műfaji jegyei az ótestamentumi könyvek fordításában, parafrázisaiban kereshetők. A lírából levezethető ritmika szerepét kevésbé funkcionális, inkább kultúrtörténeti szempontokat figyelembe vevő szemléletben vizsgálja. Az összehasonlító elemzések irányait a műfajok közötti átjárás, a műfordítások és eredeti szövegek kapcsolatai jelölik ki. Természetes hát, hogy a tanulmány a régi magyar irodalom tárgyalt szövegeinek fő sajátóságaként közösségi produktumukat említi. A fordítók, akkomodálóak a műfajokra érzékeny befogadókként rezonáltak. Ez a sajátosság a szövegfordításokban is megmutatkozott, így a különböző műfajcsoportok közötti átfedések gazdag változatait hozták létre. A magyar költészet ősi elemei (munkadalok, rituális énekek) a versformák származásánához nélkülözhetetlen adatokat szolgáltatnak, e párhuzamok kellően hangsúlyozott kapcsolatokként épülnek a kötetbe. A fordítások a poétika történetének még nem kellően vizsgált részei, éppen

ezért a később kialakuló lírai műfajok történeti előzményei az eddig feltételezetteknel bonyolultabb kapcsolatokat rejtenek. Ennek eredménye, hogy *A kötöttség körei* szemléletét a teljességre törekvő adatfelvétel és a problémaérzékes kérdésfelvetés jellemzi.

A *Ritmus és szerkezet* viszonyát kutató írásban a retorikai kimunkáltság hangját halljuk. A tanulmány Enyedi György *Historia elegantissima* című széphistóriáján és előszövegein (Boccaccio, Philippus Beroaldus) keresztül az aranymetszés ritmikai szerepét vizsgálja. A struktúra és ritmus összekapcsolását Mózes Huba a Szepes–Szerdahelyi-féle *Verstan* szemléletével egyetértve végzi el. Konceptiójában a kohézió, a szövegek eredete, származástana az esztétikai szempontoknál is fontosabb.

A *népdalvers sorfajairól* szóló fejezet a magyar népdaltípusok szótagszámát, ritmikai kérdéseit vázolja fel, gazdag statisztikai anyag értékelésére támaszkodva. Mózes Huba elemzéseinek verstani alapegysége a sor, a legterheltebb sorfaj pedig a nyolc szótagos. Összehasonlító megfigyelései a kezdetektől a modernségig ívelnek. Ilyen módon kerül sor a népdalgyűjteményekben közölt szövegek és a József Attila-korpusz darabjainak szótag-szám szerinti elemzésére, a modernségben továbbélő nyolc szótagos sor használatának bemutatására.

Az ismétlés jelentéstani, ritmikai fontossága olyan fogalom, amely változatos versszövegépítő alakzatként működve szemantikai lehetőségeket is hordoz. Ennek szemléletes bemutatására, az egyidejűsége épülő, a szerző számára kedves életmű, az Eminescu-líra kínálkozik. Eminescu *Glossza* című versének fordításvariánsait olvasva Mózes Huba olvasatai a lehető legpontosabb jelentéshez közelítenek. Bár a folyamatosságot az átültetések aligha adhatják vissza pontosan, a magyar műfordítások mégis a szóban forgó közelség/azonosság? határáig jutnak. Dsida Jenő és Szabédi László „átírásai” a pontos rekonstrukció csapdait tárják fel és a végtelen jelentések hálózatát rajzolják meg. A tanulmány nemcsak a versek folyamatos egyidejűségének poétikáját bizonyítja meggyőzően, a líra esztétikai kérdései világnézeti kérdésekként bontakoznak ki előttünk. A verstani problémák a szövegkiadásoktól elválaszthatatlan egységben jelennek meg. A líra iránt elkötelezett tudós gondolkodásában minden terület egy egységes diszciplína részévé szervesül. Éppen ezért hangsúlyozza a hasonmás kiadások és a kéziratos anyagok közrebocsátását, amely meglátása szerint a verstani kérdések szempontjából is nélkülözhetetlen.

Ezt a szigorú elvet a gyűjtemény következetesen érvényesíti. Így történik a versformák szecessziós sajátosságait vizsgáló részben, amely Ady költészetének ismétlésalakzataival foglalkozik. A szecesszió definícióit és az azt övező polémiákat ismertető bevezető után a sorépítés, sorhasználat, ismétléstechnika változatairól olvashatunk. Az ismétlődések szemantikáját szimmetria és disszonancia együtt hatása alakítja ki. Ezek egyrészt a formai-időbeli kiteljesítést, az egyensúlyi állapot megvalósítását segítik. Másrészt a korántsem feltétlenül pozitív érzelmi felfokozottság, a nyugtalanság, a disszonancia kifejezését szolgálják. Szabó Zoltán és László Zsigmond kutatásait folytatva Mózes Huba érvényes példák sorát elemzi. A *Kocsi-út az éjszakában* szövegében a szimmetriaigény a nyugtalansággal párosul. Az *áhitott csömörben* az ismétlés szakaszról szakaszra továbbfűzi a költői gondolatot. A teljes Ady-korpusz értékelése azonban csak több versépítő tényező együttes mérlegelésével lehetséges. A körkörös Ady költészetében betöltött szerepéről is csak így tehetők érvényes megállapítások. A stilizációt Szabó Zoltán szecessziós sajátágként határozza meg, így a sokfajta és változó szecesszió-definíciók ellenére Ady líráját ide sorolja.

Az „álarcos verseket” tárgyaló írás az irodalom- és verstörténeti korszakok hatásmechanizmusainak folyamatosságát tárja fel. Elnevezésük és terminológiájuk vizsgálata során a kötet Szigetvári Iván, Szepes Erika és Szerdahelyi István megállapításaival lép ter-

mékeny párbeszédbe. A zeneiség, mint a líraiságot meghatározó kulcsszó mindent átszó, valamennyi írásban jelen van. A kötet szerzője ebben a témában László Zsigmond megálapításával ért egyet. Eszerint a vizsgált strófa esetében a rím illúzióját a zenei szerkezet kelti. Az álarcos Chevy Chase-forma (négy hangsúlyos jambikus, ill. anapesztikus, angol eredetű strófaforma) a 19. századi magyar költészet (Arany, Vörösmarty) kedvelt versformája. A típus a modern költészetben továbbélve úgy tűnik a jelentést is uralhatja. Az elemzés a *Szózatra* és a 16. századi angol–skót népballadákra visszautalva bizonyítja, hogy a feszes szöveg alapja a forma fegyelme. Ez a verstípus a romantikában és a modernségben ugyanúgy a meg hasonlítás és pusztulás képeit felülbíráló, a szélsőségesebb következtetéseket is elviselhetőbbé tevő alakzatként működik. A választott költemények olvasása (Babits *Szittál-e lassú mérgeket?*, Márai *Halotti beszéd*, Dsida *Vidáman folynak napjaim*, Jankovich Ferenc *Epilógus*, Kovács András Ferenc *Szózat egy szoborhoz*) bizonyítja, hogy ez a ritmus a modern hagyományban hasonló jelentéstartalmat hoz.

A sorisméltéses szerkezetek a szonettekben is különféle változatokban jelennek meg. A szonett formaváltozatainak történeti áttekintése után egy fejezet a szerkezetisméltó sorisméltéses komplex szerkezetekkel ismerteti meg. Alapos tipológiát, gazdag példatárat kapunk (tükörszonett, szonettkoszorú, kettős szonett, szonettkoszorúk koszorúja).

A *legrövidebb kötött formájú költeményről* szóló lakonikus tömörségű részben jelentés és forma elemzési lehetőségei egy szikár szövegen, Szemlér Ferenc *Atomkor* című versén keresztül mutathatók be. A két szóból álló, írásjelek nélküli vers olvasása (*Éltem Féltem*) izgalmas lehetőséget nyújt az elhallgatás mögötti szemantikai lehetőségek megfigyelésére. A két szóból álló szöveg éppen ritmusnélküliségében mutatja meg belső dinamikáját. A helyes olvasatot kutató olvasó (írásjel nélküli, vesszővel elválasztott, vagy ponttal megszakított változatok) a végtelen értelmezői szabadság terében mozog. Ez a felfogás bizonyítja, hogy a kevés elem is ízekre szedhető, permutációik lehetőségei a tudós elemző alkatáról is sokat elárulnak.

A *Három szótagos hangzóságokra épülő sorok és sorkapcsolatok* ismertetése során a szerző Hegedűs Géza versetani koncepciójával egyetértve vizsgálódik az ütemhangsúlyos és időmértékes verselés határán. Hegedűs elképzelése a „három szótagszámú” ütemek használatáról, hogy ez a szerkezet eltávolodjon a megszokott magyaros formáktól. A könyv ezt az álláspontot továbbgondolva Faludi Ferenc *Forgandó szerencse* című szövegét elemzi, abban is az időmértékes költészetre emlékeztető sajátosságokat mutatva ki. Bizonyítja és megerősíti a korábbi eredményeket, melyek szerint ez a verselés átmeneti jellegű és ritkább a megszokottnál. Lezáratlan a vita, hogy ez a típus külön verstörténeti korszakra vonatkozna. Ez az alakzat ritka, viszont valószínűleg kezdettől, a kötött formák kialakulásától adott. Az ütemhangsúlyos és hangsúlyváltó verselés nem szimultán, csak a szokásosnál szabályozottabb formát ölt a régi magyar irodalomban.

A kötetnek határozott és személyes jelleget ad Mózes Huba Dsida-életmű iránti közismert elkötelezettsége. A Szent Ferenc-i *Naphimnusz* fordításainak összehasonlítása is a Dsida-költészet ritmikai megoldásai felé vezet. A költő „természet iránti rajongása” a *Naphimnusz* hatására éledt fel. A *Poéticitás és harmónia* című részben nyelvtörténeti, filológiai, művelődéstörténeti, keletkezéstörténeti aspektusok váltják egymást. A két költészet személyességét, spiritualitását és összefonódását komplex elemzés vizsgálja. Francesco testvér és Dsida Jenő hasonló spirituális fogalmai tárulnak elénk (lélek és szél, belső világ-egyetem, vallásos és vallomások költői hang). Előszövegek (pl. Dániel könyve) felvázolása után a fordítások által teremtett interpretációs kiszolgáltatottság közegéről esik szó. A fordításoknak kiszolgáltatott értelmezés problémái Pál József és Barsi Balázs témába vágó kutatásait is beépítve tárulnak fel. Dsida, Képes Géza, Rónai Mihály András és Sík Sándor fordításainak összehasonlítása után a műfaji problémák történeti beágyazottsá-

gáról győződhetünk meg. A *Naphimnusz* az ótestamentumi szigor és a középkori népi költészet szembenállásának példája, amely Dsida fordításában válik a szerző számára revelatív erejűvé. A visszatérések poétikája Szent Ferenc himnuszában olyan határozott hangsúlyt kap, amelyet a belső egységekre tagolt, keretes szerkezet erősít meg. A folytonosság, végtelenség filozófiáját a strófa páronkénti visszatérések, társuló visszatérések, elő-, közbeékelt és utórefrénnek változatos formái hozzák létre.

A tanulmánygyűjteményt záró *Appendix* a refrén mint versszerkezeti alakzat fajtáit összefoglaló zárlat. A refrén- és ismétlésváltozatok rendszere, a sorképzés, a strófaépítés és versépítés strukturális kérdései tiszta, világos formalista rendszerbe ágyazódnak. Mózes Huba kötetét a retorika iránti szenvedélyes érdeklődés uralja, visszafogott és objektív, az új kutatások eredményeit bemutató, minden körülményt figyelemmel kísérő munka.

(Koinónia, Kolozsvár, 2006)

E számunkat nyomta és kötötte az AS-Nyomda Kft. Szilády Üzem

6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: +36 76 481 401; Fax: +36 76 481 204
E-mail: szilady@axelspringer.hu
www.as-nyomda.hu; www.szilady.hu

Folyóiratunk megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap

és a

József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány
támogatja.